

FACULTEIT
RECHTSGELEERDHEID

“Ik kom vrij, wat nu?”
Hulp- en dienstverlening in de gevangenis
onderzocht

Masterproef neergelegd tot het behalen van
de graad van Master in de criminologische wetenschappen
door (01307440) Van Nieuwenhove Leen
Academiejaar 2014-2015

Promotor:
Prof. Dr. Vander Laenen Freya

Commissaris:
De Moor Sabine

Verklaring inzake toegankelijkheid van de masterproef criminologische wetenschappen

Ondergetekende,

Van Nieuwenhove Leen (01307440)

geeft hierbij aan derden,

—
zijnde andere personen dan de promotor (en eventuele co-promotor), de commissarissen of leden van de examencommissie van de master in de criminologische wetenschappen,

[de toelating] [~~geen toelating~~] (*schrappen wat niet past*)

om deze masterproef in te zien, deze geheel of gedeeltelijk te kopiëren of er, indien beschikbaar, een elektronische kopie van te bekomen, waarbij deze derden er uiteraard slechts zullen kunnen naar verwijzen of uit citeren mits zij correct en volledig de bron vermelden.

Deze verklaring wordt in zoveel exemplaren opgemaakt als het aantal exemplaren waarin de masterproef moet worden ingediend, en dient in elk van die exemplaren ingebonden onmiddellijk na het titelblad.

Datum: 18/05/2015

Handtekening: .....

WOORD VOORAF

Deze masterproef met als titel ‘Ik kom vrij, wat nu? Hulp- en dienstverlening in de gevangenis onderzocht’ komt tot stand met het oog op het behalen van de graad van Master in de Criminologische wetenschappen in het academiejaar 2014-2015.

Dit woord vooraf is tevens een ideale gelegenheid om een aantal personen te bedanken.

Eerst en vooral wil ik mijn respondenten, de gedetineerden, bedanken voor hun bereidwillige medewerking aan deze masterproef. Tijdens de interviews deelden zij hun ervaringen over de hulp- en dienstverlening in de gevangenis. Dit zorgde voor relevante en bruikbare informatie voor deze masterproef.

Daarnaast wil ik graag het Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen en de Gevangenis van Dendermonde bedanken die me de kans gaven om mijn onderzoek in de gevangenis uit te voeren.

In het bijzonder wil ik Koen D’Haenens, directeur van de gevangenis van Dendermonde, bedanken voor de warme ontvangst. Mijn dank gaat ook uit naar de beleidscoördinator Annelies Jans, Els Speleman van de Psychosociale Dienst en stagiair psychologe Elien Audenaert die mij de nodige informatie hebben verschaft en voor de hulp bij de selectie van de gedetineerden.

Ook mijn lezers Maaïke Van der Plas en Kato Boeckx wil ik graag bedanken voor de nodige tijd die zij vrij maakten om mijn masterproef grondig na te lezen op taalgebruik en spelling.

Vervolgens gaat mijn oprechte dank uit naar mijn promotor Prof Dr. Freya Vander Laenen. Tijdens dit academiejaar gidste ze mij in de juiste richting om deze masterproef tot een goed einde te brengen. Ze was steeds bereikbaar voor vragen en zorgde voor de nodige opbouwende kritiek.

Het schrijven van deze masterproef was een zeer leerrijke en boeiende ervaring, die nooit zou tot stand zijn gekomen zonder de hulp en bemoedigende woorden van mijn ouders en mijn vriend Davy.

INHOUDSTAFEL

Woord vooraf	I
Inhoudstafel	II
Lijst van gebruikte afkortingen	V
Inleiding.....	1
Literatuurstudie.....	8
Hoofdstuk 1: Het begrip sociale re-integratie	8
1.1. Inleiding.....	8
1.2. Sociale re-integratie omschreven	9
1.3. Benaderingen van het begrip re-integratie volgens Bouverne-De Bie	11
1.4. Desistance en sociale re-integratie	13
1.5. Rehabilitatietheorieën	14
1.6. Besluit	17
Hoofdstuk 2: Het forensisch welzijnswerk in de Belgische gevangenissen.....	19
2.1. Inleiding.....	19
2.2. Het (forensisch) welzijnswerk doorheen de geschiedenis	20
2.3. Het juridisch kader	22
2.4. Prevalentie: profiel van de gedetineerde.....	28
2.5. Besluit	31
Hoofdstuk 3: Levensdomeinen van de gedetineerde	32
3.1. Inleiding.....	32
3.2. Sport.....	33
3.3. Onderwijs.....	35
3.4. Arbeid	37
3.5. Welzijn.....	40
3.6. Cultuur	43
3.7. (Geestelijke) Gezondheid	45

3.8. Drughulpverlening	47
3.9. Huisvesting	50
3.10. Besluit	52
Empirisch onderzoek.....	54
Hoofdstuk 4: Methodologisch kader	54
4.1. Inleiding	54
4.2. Theoretische en praktische relevantie	54
4.3. Probleemstelling, doelstelling & onderzoeksvragen.....	55
4.4. Kernbegrippen	57
4.5. Onderzoeksstrategie	58
4.6. Onderzoeksmateriaal.....	60
4.7. Onderbouwde keuze van onderzoekstechniek	63
4.8. Uitvoeren van het empirisch onderzoek	63
4.9. Besluit	66
Hoofdstuk 5: Resultaten interviews	67
5.1. Persoonsgegevens	67
5.2. Sport	69
5.3. Onderwijs.....	71
5.4. Arbeid	73
5.5. Welzijn.....	75
5.6. Cultuur	78
5.7. Geestelijke gezondheidszorg	80
5.8. Drughulpverlening	82
5.9. Huisvesting	84
5.10. Varia.....	85
5.11. Besluit	87

Hoofdstuk 6: Toetsing van de empirische resultaten	89
6.1. Persoonsgegevens	89
6.2. Sport	91
6.3. Onderwijs.....	92
6.4. Arbeid	94
6.5. Welzijn.....	95
6.6. Cultuur	97
6.7. Geestelijke gezondheidszorg	98
6.8. Drughulpverlening	99
6.9. Huisvesting	101
6.10. Varia.....	102
6.11. Besluit	104
Conclusie	105
7. Algemeen besluit.....	105
7.1. Profiel van de gedetineerde	105
7.2. Noden en behoeften van de gedetineerden	106
7.3. Wijze van voorbereiding op re-integratie	109
7.4. Mate van voorbereiding op re-integratie in de gevangenis	113
7.5. Discussie	115
8. Kritische reflectie	116
9. Aanbevelingen.....	117
Bibliografie	119
Bijlage 1: Informed Consent (<i>brochure</i>)	I
Bijlage 2: Vragenlijst (<i>guide</i>)	V
Bijlage 3: Codeboek.....	XI

LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN

AA	Anonieme Alcoholisten
CAP	Centraal Aanmeldingspunt
CGG	Centra Geestelijke Gezondheidszorg
CDRGA	Centrale Dienst van de Regie van de Gevangenisarbeid
DG EPI	Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen
FOD	Federale Overheidsdienst
GLM	Good Lives Model
JWD	Justitieel Welzijnswerk Dendermonde
JWW	Justitieel Welzijnswerk
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
PSD	Psychosociale Dienst
RNR	Risk-Need-Responsivity (model)
SWOT	Strenghts Weaknesses Oppurtunities en Threats (analyse)
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
Vokans	Vormings- en opleidingskansen

INLEIDING

De aandacht voor de re-integratie van de gedetineerde is sinds de jaren '80 toegenomen, dit dankzij de staatshervorming in 1980 die een positieve invloed had op het reclasseringswerk in de gevangenis. Aan de hand van deze hervorming werd de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden een gemeenschapsbevoegdheid (Meyvis, Roose & Vander Laenen, 2012). De taak van de gemeenschap met betrekking tot de hulp- en dienstverlening is het aanbieden van sociale hulpverlening aan gedetineerden en dit met het oog op hun re-integratie (Vlaamse Overheid, z.d., a). Daarenboven zorgde deze staatshervorming voor een uitbreiding van het aanbod van de hulp- en dienstverlening in de gevangenis en voor een grotere aanwezigheid van externe medewerkers. Ook was de staatshervorming in 1980 het startschot voor de opzet van verschillende wetten en decreten (Meyvis et al., 2012).

Als eerste was er het Samenwerkingsakkoord van 1994 dat de sociale hulpverlening aan gedetineerden met het oog op hun sociale re-integratie regelt (Samenwerkingsakkoord, B.S. 18 maart 1994). Na het vaststellen van een aantal bemerkingen op dit Samenwerkingsakkoord door de Interdepartementale Commissie Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden werd het Strategisch Plan opgesteld. Dit plan wil het recht op hulp- en dienstverlening waarborgen ondanks een vrijheidsberoving. Bovendien streeft men, net zoals in het Samenwerkingsakkoord, naar het aanbieden van integrale en kwaliteitsvolle hulp- en dienstverlening aan gedetineerden en hun omgeving. Deze hulp- en dienstverlening heeft betrekking op verschillende domeinen, namelijk: arbeid, gezondheid, onderwijs, cultuur, sport en welzijn (Interdepartementale Commissie Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, 2000).

Vervolgens werd dit Strategisch Plan aangevuld in 2007 door het Bijkomend Implementatieplan, waardoor er meer aandacht is voor de procesbegeleiding en aanpak van de hulp- en dienstverlening in de gevangenis (Vlaamse Overheid en Federale Overheidsdienst Justitie¹, 2007). Ten slotte kreeg het Strategisch Plan een decretale basis, die de gemeenschap- en gewestaangelegenheid regelt van de hulp- en dienstverlening in de gevangenis. Het vormt de basis voor zowel het bovenlokale als het lokale beleidsplanningsproces om de hulp- en dienstverlening in de gevangnissen van Vlaanderen en Brussel vorm te geven (Decreet

---

¹ Verder FOD Justitie

betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, B.S. 11 april 2013; Gemengde Commissie, 2014).

Ondanks de verschillende inspanningen die zijn geleverd om de hulp- en dienstverlening optimaal te krijgen, zijn er nog vaak problemen met de implementatie van decreten en wetten. Dit komt onder andere naar voor in het onderzoek van Hellemans, Aertsen en Goethals die in 2008 het strategisch plan hebben geëvalueerd (Hellemans, Aertsen & Goethals, 2008).

Naast de problemen met de implementatie van de wetten en decreten zijn er ook nog een aantal zwakke punten terug te vinden wat betreft de organisatie van de hulp- en dienstverlening. Deze zwakke punten zijn geformuleerd door de Gemengde Commissie, die in 2014 een Strengths, Weaknesses, Opportunities en Threats analyse (verder SWOT- analyse) heeft uitgevoerd betreffende de organisatie van de hulp- en dienstverlening. Eén van deze zwakke punten die naar voor kwam, was dat de focus nog te weinig ligt op de brug tussen detentie en samenleving (Gemengde Commissie, 2014). Deze brug loopt in twee richtingen. De laatste jaren is er al een grotere focus op het binnenbrengen van de samenleving in de gevangenis, maar de vraag stelt zich nog steeds of de gedetineerde voldoende voorbereid wordt om het in de samenleving waar te maken (Polfliet, 2009). Men zou kunnen zeggen dat er nog steeds te weinig aandacht is voor het re-integratieproces vanuit de gevangenis. Van dit zwakke punt maakt de Vlaamse Regering dan ook een doelstelling voor het Strategisch Plan 2015-2020. Men ziet de gevangenis als een kansrijke wijk waar men aandacht heeft voor de mens achter de gedetineerde. Daaropvolgend gaat de Vlaamse Regering verder de hulp- en dienstverlening inzetten en uitbouwen om de competenties van de gedetineerde te versterken en te waarderen, en eveneens de re-integratie te ondersteunen (Gemengde Commissie, 2014).

Voorts is het van belang dat de gedetineerde beroep kan doen op hulp- en dienstverlening in de gevangenis, omdat de gedetineerde al van bij het binnenkomen, wordt afgesloten van de maatschappij (Lippke, 2003). Hierdoor heeft de gedetineerde geen toegang tot maatschappelijke dienstverlening én is de gedetineerde verwijderd van zijn sociaal netwerk (Demeersman, 2009). Bovendien is het beroep doen op deze hulp- en dienstverlening ook een voorwaarde voor re-integratie (Bouverne- De Bie & Roose, 2000). Daarnaast heeft een gedetineerde ook recht op deze hulp- en dienstverlening én op re-integratie in de samenleving (Lewis, 2005).

Wanneer de gedetineerde deelneemt aan behandelingsprogramma's die toegewijd zijn aan re-integratieprogramma's -programma's die mogelijkheden scheppen om een

gedragsverandering teweeg te brengen in een realistische samenleving, de gedetineerde gevoelig maakt voor de slachtoffers, het opbouwen van motivatie en bereidwilligheid om te veranderen en zich voor te bereiden op hun rol in de samenleving- wordt de stap naar de samenleving vereenvoudigd (Taxman, Young & Byrne, 2004). De activiteiten die onder de vorm van hulp- en dienstverlening worden aangeboden, zorgen er mede voor dat de gedetineerde nieuwe kennis en vaardigheden aanleert. Dit heeft als gevolg dat de gedetineerden kansen krijgen om zichzelf te ontwikkelen, waardoor ze hun persoonlijkheid tot uiting kunnen brengen (Lippke, 2003). Door de voorbereiding van het re-integratieproces aan de hand van hulp- en dienstverlening in de gevangenis, kan de gedetineerde zich voorbereiden op een terugkeer naar de maatschappij, verder bouwen op de lessen die hij heeft geleerd uit de opsluiting en opnieuw de positieve zaken oppikken die hij voorheen heeft achtergelaten (Taxman et al., 2004).

De hulp- en dienstverlening in de gevangenis zorgt niet alleen dat de stap naar de maatschappij wordt vereenvoudigd en dat de gedetineerde nieuwe vaardigheden aanleert, maar reduceert ook het aantal negatieve effecten dat een detentie met zich meebrengt, zoals angsten en depressie (Lippke, 2003, Taxman et al., 2004; Liebling & Maruna, 2005). Het draagt bij tot het sociaal kapitaal van de gedetineerden. Het toegankelijk maken van deze diensten en de kans op re-integratie getuigen ook van vertrouwen in de medemens en in de samenleving (Interdepartementale Commissie Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, 2000).

Het is duidelijk dat het de laatste jaren steeds belangrijker wordt om de rechten van de gedetineerden te verdedigen. De missie die Vlaanderen zichzelf heeft toegemeten ten aanzien van gedetineerde, is dan ook het recht van de gedetineerde en hun sociale omgeving op integrale en kwaliteitsvolle hulp- en dienstverlening te waarborgen. Aan de hand van dit gewaarborgd recht is ontplooiing in de samenleving mogelijk (Gemengde Commissie, 2014). Daarenboven zorgt dit ervoor dat ze een menswaardig leven kunnen leiden tijdens hun detentie en het creëert volwaardige kansen op re-integratie in de samenleving (Gemengde Commissie, 2014). Zij verdienen, net zoals iedereen, een tweede kans in hun leven. Om de weg naar deze tweede kans te vereenvoudigen, is het van belang om aandacht te besteden aan de hulp- en dienstverlening in de gevangenis én ervoor te zorgen dat deze aansluit bij de noden en behoeften van de gedetineerden.

Hieruit volgt dat organisaties op regelmatige basis moeten nagaan of de aangeboden hulp- en dienstverlening nog voldoende aansluit bij de noden en behoeften van de gedetineerden, want

noden en behoeften zijn veranderbaar doorheen de tijd of afhankelijk van de fase van detentie (Gemengde Commissie, 2014).

Om na te gaan of de aangeboden hulp- en dienstverlening nog voldoende aansluit bij de noden en behoeften van de gedetineerden is er onderzoek nodig. Dit soort onderzoek is in België schaars. Het onderzoeksrapport “Gemeenschap achter tralies” van Van Haegendoren, Lenaers en Valgaeren in 2001 en het behoeftenonderzoek van Brosens, De Donder en Verté in 2013 hebben reeds een bijdrage geleverd aan het beperkte onderzoek. Deze twee studies zijn dan ook de meest omvattende studies die terug te vinden zijn wat betreft de noden en behoeften van gedetineerden. Ook sluiten ze het best aan bij de thematiek van deze masterproef. Uit beide onderzoeken komt naar voor dat de behoefte aan hulp- en dienstverlening in de gevangenis groot is, ook wat betreft de voorbereiding op re-integratie (Van Haegendoren, Lenaers, Valgaeren, 2001; Brosens, De Donder & Verté, 2013).

In het kader van deze masterproef werd er gekozen om gedetineerden te interviewen aan de hand van semi-gestructureerde interviews. Het kwalitatieve onderzoek vond plaats in de gevangenis van Dendermonde. De focus van het onderzoek lag op de re-integratie van de gedetineerden, vanuit de visie van de gedetineerden. Aan de hand van het perspectief van de gedetineerde kan het fenomeen, re-integratie, worden begrepen in de breedte alsook in de diepte (Plochg & Van Zwieten, 2007; Mortelmans, 2010; Beyens & Tournel, 2010). Er is gekozen om het onderwerp van deze masterproef te onderzoeken aan de hand van de visie van de gedetineerden, omdat zij in dit geval de “experts” zijn. Het zijn de gedetineerden die participeren aan de hulp- en dienstverlening en het zijn zij die moeten re-integreren in de samenleving na een periode van detentie. Door beroep te doen op hun ervaringen en percepties op mogelijke problemen inzake de hulp- en dienstverlening in de gevangenis met het oog op re-integratie wordt er een meerwaarde gecreëerd (Duke, 2003). Deze opgedane kennis vormt een aanvulling op de geraadpleegde literatuur en het bestaand onderzoek omtrent de noden en behoeften van de gedetineerden inzake de hulp- en dienstverlening in de gevangenis met het oog op re-integratie.

Er is dus gekozen voor een kwalitatief, beschrijvend onderzoek dat zich situeert op het microniveau, namelijk de individuele bevraging van gedetineerden in de gevangenis van Dendermonde. De reden van deze keuze is er gekomen omwille van het feit dat een reproductie van het onderzoek van Brosens et al. (2013) aan de hand van schriftelijke vragenlijsten onmogelijk was door organisatorische redenen en het hoge risico op een te hoge

non-respons. Gebruik maken van interviews was in dit geval dan ook de gepaste, alternatieve oplossing.

Het onderzoek dat in deze masterproef gevoerd is, wil dan ook een bijdrage leveren aan het beperkte onderzoek inzake de hulp- en dienstverlening in de gevangenis met de focus op re-integratie en is daarmee ook een praktisch onderzoek. Er is namelijk blijvend onderzoek nodig rond de hulp- en dienstverlening, omdat noden en behoeften van gedetineerden veranderbaar zijn en om de hulp- en dienstverlening in de gevangenis verder kwaliteitsvol en efficiënt te laten ontwikkelen (Gemengde Commissie, 2014). Tevens wordt er gestreefd naar een optimalisatie van de hulp- en dienstverlening inzake de re-integratie van de gedetineerde aan de hand van de verkregen resultaten van het onderzoek en het verkregen inzicht in de beleving van de gedetineerde.

Aan de hand van het voorgaande werd er ook getracht om inzicht te krijgen in deze problematiek. Er werd nagegaan of er vanuit het standpunt van de gedetineerde meer nood is aan hulp- en dienstverlening ter voorbereiding op de re-integratie in de samenleving.

De titel van deze masterproef luidt *'Ik kom vrij, wat nu? Hulp- en dienstverlening in de gevangenis onderzocht'*. De academische doelstelling van deze masterproef is: "Een beeld vormen van de noden en behoeften omtrent hulp- en dienstverlening van de gedetineerden in de gevangenis met het oog op re-integratie en hiermee een bijdrage te leveren aan de kennisvorming omtrent deze problematiek."

Deze doelstelling wordt mogelijk gemaakt door enerzijds een literatuurstudie, waarbij er zowel aandacht is voor nationale als voor internationale literatuur, en anderzijds door het uitvoeren van een kwalitatief onderzoek waar de visie van de gedetineerde centraal staat. De doelstelling van dit kwalitatief onderzoek luidt als volgt: "Er wordt getracht om inzicht te verwerven in de behoeften van de gedetineerden omtrent de volgende levensdomeinen: sport, onderwijs, arbeid, welzijn, cultuur, geestelijke gezondheid, drughulpverlening en huisvesting, en in welke mate de hulp- en dienstverlening in de gevangenis hieraan bijdraagt en dit met het oog op re-integratie."

Op het einde van deze masterproef wordt er ook gepoogd om een antwoord te formuleren op volgende onderzoeksvragen:

De centrale onderzoeksvraag:

- In welke mate bereidt de gevangenis de gedetineerde voor op de re-integratie?

De deelvragen:

- Wat is het profiel van de gedetineerde in de gevangenis?
- Wat zijn de noden en behoeften van de gedetineerden bij de verschillende levensdomeinen binnen het hulp- en dienstverleningsaanbod?
- Hoe worden de gedetineerden in de gevangenis voorbereid op re-integratie?

Het antwoord op deze onderzoeksvragen wordt mogelijk gemaakt aan de hand van twee delen in deze masterproef, namelijk de literatuurstudie en het empirisch onderzoek. De literatuurstudie is tot stand gekomen door onder andere opzoekingen in tijdschriften, zoals Fatik en Panopticon, het doorzoeken van Web of Science en Google Scholar, en door gebruik te maken van boeken uit de universiteitsbibliotheek. Het empirisch onderzoek is op zijn beurt verwezenlijkt aan de hand van semi-gestructureerde interviews.

In deze masterproef wordt volgende structuur gevolgd:

Literatuurstudie

Hoofdstuk 1 geeft een overzicht van het begrip sociale re-integratie. Het geeft een overzicht van de verschillende invullingen en definities van meerdere auteurs voor het begrip re-integratie. Vervolgens worden drie benaderingen van sociale re-integratie besproken, die worden geformuleerd door de auteur Bouverne-De Bie. Ten slotte wordt re-integratie in verband gebracht met desistance, waarbij er ook aandacht wordt besteed aan het Risk-Need-Responsivity model en het Good Lives Model.

Hoofdstuk 2 beschrijft de geschiedenis van het forensische welzijnswerk. Vervolgens wordt er een overzicht gegeven van het juridisch kader inzake de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, namelijk: het Samenwerkingsakkoord in 1994, het Strategisch Plan in 2000, Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie gedetineerden in 2005 en de Wet betreffende de Externe Rechtspositie van de Veroordeelde in 2006, het Bijkomend Implementatieplan in 2007, Decreet betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden in 2013, Regeerakkoord van 2014 en het beleidsplan van Jo Vandeurzen in 2014. Ten slotte wordt er een profiel geschetst van de gedetineerde aan de hand van cijfermateriaal afkomstig uit gepubliceerde Belgische onderzoeken en uit een jaarverslag van de Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen (Verder DG EPI).

Hoofdstuk 3 geeft een overzicht van acht levensdomeinen namelijk: sport, onderwijs, arbeid, welzijn, cultuur, (geestelijke)gezondheid, drughulpverlening en huisvesting. Deze acht levensdomeinen worden besproken aan de hand van eerder onderzoek, zowel nationaal als internationaal. Per domein wordt er ook het aanbod in de Belgische gevangenissen besproken. Het besproken hulp- en dienstverleningsaanbod is beperkt tot wat in de meeste gevangenissen voorkomt.

Empirisch onderzoek

Hoofdstuk 4 staat stil bij de theoretische en praktische relevantie van deze masterproef. Ook wordt de probleemstelling, de doelstelling en de bijhorende onderzoeksvragen in dit hoofdstuk weergegeven. Verder worden de kernbegrippen beschreven die centraal staan in deze masterproef. Ten slotte worden de onderzoeksstrategie, het onderzoeksmateriaal, de onderzoekstechniek en de kenmerken van het empirisch onderzoek toegelicht.

Hoofdstuk 5 verwerkt de resultaten van de semi-gestructureerde interviews.

Hoofdstuk 6 analyseert de resultaten van de interviews. De resultaten worden empirisch getoetst aan (inter)nationale literatuur.

Conclusie

Het algemeen besluit van deze masterproef besteedt aandacht aan wat de essentie van het onderzoek is. Het geeft tevens een antwoord op de gestelde onderzoeksvragen. Daarnaast is er plaats voor een kritische reflectie met betrekking tot de inhoud van deze masterproef. Tot slot worden er enkele aanbevelingen meegegeven.

LITERATUURSTUDIE

Aan de hand van een literatuurstudie wordt er ingezoomd op bestaande literatuur rond het onderwerp van deze masterproef. In hoofdstuk 1 wordt het begrip sociale re-integratie nader bekeken. Een aantal visies van verschillende auteurs op re-integratie worden beschreven en de desistance literatuur wordt besproken. In hoofdstuk 2 is er ruimte voor de evolutie van het forensisch welzijnswerk doorheen de geschiedenis. Ook het juridisch kader met betrekking tot hulp- en dienstverlening in de gevangenis wordt besproken. Hoofdstuk 2 bevat tevens een schets van het profiel van de gedetineerde in de Belgische gevangenissen. Vervolgens worden in hoofdstuk 3 de acht levensdomeinen, namelijk: sport, onderwijs, arbeid, welzijn, cultuur, (geestelijke)gezondheid, drughulpverlening en huisvesting besproken aan de hand van nationaal en internationaal onderzoek.

HOOFDSTUK 1: HET BEGRIP SOCIALE RE-INTEGRATIE

1.1. INLEIDING

Detentie kan gezien worden als de meest extreme vorm van sociale uitsluiting. De gedetineerde wordt van zijn vrijheid beroofd en heeft niet meer de kans om aan de samenleving te participeren (Bouverne-De Bie & Roose, 2000). Een vrijheidsberovende straf brengt heel wat effecten met zich mee. De hedendaagse literatuur beschrijft een aantal van deze effecten, zoals: angsten, eenzaamheid, trauma, depressie, het gevoel dat men onrecht is aangedaan, machteloosheid en geweld (Liebling & Maruna, 2005).

Ook Sykes maakt een onderscheid tussen vijf pijnen die de gedetineerde ondervindt bij een vrijheidsberovende straf, namelijk: het verliezen van hun vrijheid, gebrek aan het goede, seksuele frustratie, ontbering van autonomie en een gebrek aan veiligheid (Sykes, 1958). Elk individu heeft zijn eigen coping- en overlevingsstrategieën om met deze pijnen om te gaan. Hiernaast zijn er de interventies, zoals een opleiding volgen en het vinden van een job. Deze interventies reduceren een aantal negatieve effecten van een vrijheidsberovende straf (Liebling & Maruna, 2005). Een gedetineerde heeft recht op deze interventies en ook op rehabilitatie (Lewis, 2005).

Wanneer deze grote groep gedetineerden een succesvolle re-integratie willen tegemoet gaan, is het van belang om te starten met de voorbereiding van re-integratie vanuit de gevangenis. Deze voorbereiding bevat een extra uitdaging door de pijnen en de effecten die een

vrijheidsberovende straf met zich meebrengt en waarmee de gedetineerde wordt geconfronteerd (Sykes, 1958; Liebling & Maruna, 2005).

Omwille van het belang van “re-integratie” wordt er in dit hoofdstuk een blik geworpen op verschillende visies van het begrip re-integratie. Vervolgens worden de verschillende benaderingen van Bouverne-De Bie op sociale re-integratie weergegeven. Tenslotte wordt het begrip desistance, het Risk-Need-Responsivity model (verder RNR model) en het Good Lives Model (verder GLM) toegelicht.

1.2. SOCIALE RE-INTEGRATIE OMSCHREVEN

Re-integratie kan op verschillende manieren worden ingevuld. Zo kan het begrip *sociale re-integratie* gezien worden als een spiegelbegrip van sociale uitsluiting. Vanuit deze benadering gaat men zich vooral focussen op de positieve elementen tijdens detentie, en niet op het vermijden van de negatieve gevolgen van detentie. Sociale uitsluiting kenmerkt zich door een heterogene, multidimensionele en brede betekenis en is zowel een toestand als een proces. Sociale uitsluiting heeft een multidimensioneel én een multilevel aspect. Hieruit volgt dat sociale uitsluiting betrekking heeft op onder andere financiële armoede, gezondheid, huisvesting, cultuur en veiligheid en plaatsvindt op zowel micro-, meso- en macroniveau (Bouverne-De Bie & Roose, 2000). Onder meer op macroniveau is ondersteuning tijdens het re-integratieproces belangrijk. Hierbij spelen de personen die de gedetineerde ondersteunen een belangrijke rol. Door de ondersteuning helpen ze bij het structureren van de re-integratie. Bij re-integratie hoort ook het hervormen van de sociale banden (Raynor & Robinson, 2005).

Volgens Maruna, Immarigeon en LeBel (2007) is het begrip re-integratie zowel een proces als een gebeurtenis (Maruna, Immarigeon & Lebel, 2007). Het verschil met voorgaande definitie is dat men pas van re-integratie spreekt vanaf het moment dat de gedetineerde terugkeert naar de maatschappij. Hierin functioneert hij als een productieve persoon en draagt hij bij aan deze maatschappij (Van Ness & Strong, 1997; Maruna et al., 2007). Dit proces gebeurt op het tempo dat de ex-gedetineerde bepaalt en het kan gepaard gaan met verschillende uitdagingen en verbeteringen. Verbeteringen zijn een onderdeel van het re-integratieproces, net zoals rehabilitatie en behandeling (Maruna et al., 2007).

Crow daarentegen heeft het over het begrip *treatment* en maakt een onderscheid tussen verschillende types. Eén van deze types van *treatment* is het ruimer aanbod van interventies met betrekking tot de sociale re-integratie van plegers. Deze interventies zijn gericht op verschillende domeinen, zoals: huisvesting, opleiding, training en werk (Crow, 2001).

Naast de begrippen re-integratie en *treatment* is er nog een ander gelijkaardig begrip terug te vinden in de literatuur, namelijk *rehabilitatie*. Rehabilitatie kan worden begrepen als sociale inclusie en geeft de voorkeur aan sociologische theorieën die de oorzaken van criminaliteit bespreken (Raynor & Robinson, 2005). Bij rehabilitatie zal de gedetineerde een verandering doorgaan. Herstel staat in deze definitie centraal. Zo heeft volgens Crow een verandering vooral te maken met herstel. Uit deze herstelbenadering vloeit voort dat de gedetineerde opnieuw een positie inneemt in de maatschappij en deze dan ook behoudt. De nadruk ligt hier op de opname van de gedetineerde in de maatschappij (Crow, 2001). Ook bij Raynor en Robinson staan interventie en herstel centraal in het kader van re-integratie. In tegenstelling tot Crow, waar herstel verwijst naar het opnieuw innemen van een positie in de maatschappij door de gedetineerde, verwijst hier herstel naar het opnieuw in regel zijn van elke persoon die afwijkt van de geldende norm. Het begrip interventie duidt op de aanwezigheid van een derde deel, namelijk diegene die het proces van rehabilitatie begeleidt (Raynor & Robinson, 2005).

De ondergane verandering van de gedetineerde tijdens het rehabilitatieproces, die eerder is beschreven door Crow, wordt door McArthur bekeken vanuit verschillende invalshoeken (McArthur, 1974; Crow 2001). Verandering wordt zo in verband gebracht met levensstijl, re-integratie en iets opgeven. Het gaat over een veranderingsproces die de dubbelzinnigheid en de onzekerheid van het re-integreren versterkt. De verbanden die McArthur legt, duidt op het belang dat gedetineerden moeten leren wat ze moeten doen en niet wat ze willen doen. Alleen dan kunnen zij de verantwoordelijkheid opnieuw opnemen voor hun gedrag en weerstaan aan negatief gerelateerde mogelijkheden die zullen worden aangeboden (McArthur, 1974).

Ten slotte wordt de term *resettlement* toegelicht in het kader van re-integratie. De term *resettlement* houdt het aantal interventies in die de re-integratie van de gedetineerde bespoedigen na een lange periode in de gevangenis. Deze definitie benadrukt, net zoals Crow's eerder besproken definitie, het belang van herstel na een periode van opsluiting (Crow, 2001). Voorts wordt *resettlement* gezien als een systematisch proces, waarbij er met de gedetineerde gewerkt wordt, zowel binnen als buiten de gevangenis, waardoor de gemeenschap beter beschermd is tegen criminaliteit en zodat er een daling plaatsvindt van recidive (Maruna et al., 2007). *Resettlement* schenkt bij deze ook aandacht aan het werken met de gedetineerde “binnen” de gevangenis aan hun re-integratieproces, net zoals Roose & Bouverne-De Bie dit doen.

1.3. BENADERINGEN VAN HET BEGRIP RE-INTEGRATIE VOLGENS BOUVERNE-DE BIE

1.3.1. DE KLASSIEKE BENADERING

In deze benadering beschrijft Bouverne-De Bie sociale integratie als het resultaat van een consensus over gedeelde belangen en ervaringen. Deze consensus verwijst naar het algemeen belang of het sociaal welzijn. Als sociale conflicten een bedreiging vormen voor dit sociaal welzijn, wordt het strafrecht ingeschakeld. Het strafrecht zal trachten het sociale conflict te overzien en op te lossen om zo de schade te beperken die het heeft veroorzaakt (Bouverne-De Bie, 2002).

In de klassieke benadering speelt ook het sociaal contract een belangrijke rol. De samenleving wordt namelijk gezien als een ervaring van een sociaal contract tussen de individuen om samen een gemeenschappelijk doel te bereiken. Wanneer iemand afwijkend gedrag stelt, is het enkel toelaatbaar wanneer dit sociaal contract niet wordt geschonden (Bouverne-De Bie, 2002).

Sociale integratie is in deze benadering een samenhang tussen personen. Er is een eenduidige visie van de samenleving over de gestelde sociale doeleinden en de geldende waarden en normen. Participeren in deze samenleving is als een gedeelde cultuur. Deze gedeelde cultuur is essentieel voor de sociale samenhang en stabiliteit in deze samenleving. De mens is vrij en rationeel in de samenleving en gaat handelen aan de hand van een rationeel keuzeprocess. Men beschikt over een individuele verantwoordelijkheid (Bouverne-De Bie, 2002).

1.3.2. KRITISCHE BENADERING

In de kritische benadering verschuift de aandacht van een waardenconsensus naar het realiseren van een sociaal leerproces (Bouverne-De Bie, 2002).

De mens ontwikkelt communicatieve en zelfreflectieve vaardigheden om conflicten in dialoog te kunnen oplossen. Deze conflicten worden in de context van het conflict opgelost via het proces van sociaal leren. Het gaat hier om een actief ingrijpen van overwegend groepsinterventies met nadruk op vorming en bemiddeling. Deze zogenaamde participatievereiste is een nieuw criterium voor sociale integratie (Bouverne-De Bie, 2002).

De ontvanger van zorg heeft recht op een maatschappelijke dienstverlening zowel in de minimalistische als de maximalistische zin. In de kritische benadering wordt de minimalistische benadering behandeld. Hier worden de welzijnsrechten gezien als de mogelijkheid om tegemoet te komen aan de gevolgen van modernisering. Het recht op

maatschappelijke dienstverlening wordt gezien als een nieuwe solidariteitsvorm die de gevolgen van de maatschappelijke individualisering moet opvangen. Er wordt meer inzicht verworven in de gemarginaliseerde probleemdager waarbij de probleemsituatie wordt opgelost door de maatschappelijke dienstverlening. De benadering is individugericht. Participatieproblemen worden voor elk individu gemeten op basis van eenzelfde standaard, namelijk de consensus over de gedeelde waarden en normen (Bouverne-De Bie, 2002).

1.3.3. STRUCTURELE BENADERING

In de structurele benadering wordt er een verband gelegd tussen sociale integratie en sociale uitsluiting. In deze benadering worden er drie invalshoeken onderscheiden: Eerst en vooral wordt het verband tussen sociale integratie en sociale uitsluiting gelegd met de werking van sociale en economische factoren. Hierdoor zijn sociale integratie en sociale uitsluiting afhankelijk van de samenleving en wordt hun afhankelijkheid bestendig door allerlei processen in de samenleving. Ten tweede wordt een kloof vastgesteld tussen wat als evident wordt geacht en wat de realiteit is. Ten derde ziet men in deze visie sociale uitsluiting als het ontzeggen of niet verwezenlijken van sociale grondrechten.

Deze drie invalshoeken geven aan dat voor het definiëren van sociale uitsluiting en sociale integratie verschillende strategieën bestaan, die op hun beurt verwijzen naar het maken van pragmatische keuzes (Bouverne-De Bie, 2002).

In tegenstelling tot de kritische benadering sluit de structurele benadering aan bij een maximalistische interpretatie. In de maximalistische zin kunnen mensen de sociale integratie omvatten. Mensen herkennen hun behoeften en gaan hiervoor de nodige strategieën ontwikkelen. In deze visie is maatschappelijke dienstverlening een manier waarop er meer en meer sociale gelijkheid ontstaat (Bouverne-De Bie, 2002).

Sociale integratie wordt in deze benadering gezien als de mogelijkheid om een menswaardig bestaan te leiden. Het is zowel een toestand als een proces. Met toestand bedoelt men de solidariteit in de samenleving, de samenhang tussen de verschillende segmenten in de samenleving en het feit dat de individuen hier allemaal bij betrokken zijn. Het proces is de mogelijkheid van reproductie (Bouverne-De Bie, 2002).

Om een menswaardig bestaan te kunnen leiden, wordt er een onderscheid gemaakt tussen een structurele en sociaal culturele integratie. De structurele integratie stelt dat personen een volwaardige positie moeten kunnen innemen in de verschillende levenssferen. Dit vergt inspanningen van zowel het individu als de samenleving met als gevolg dat een individu kan

participeren in de levenssferen, zoals: huisvesting, onderwijs en de arbeidsmarkt. Vervolgens is er sociaal culturele integratie. Deze benadering heeft zowel betrekking op de erkenning van persoonlijke waarden en de bevrediging van behoeften alsook op de ontplooiing op verschillende levensdomeinen, zoals arbeid, zorgt voor een zekere zingeving (Bouverne-De Bie, 2002).

1.4. DESISTANCE EN SOCIALE RE-INTEGRATIE

Desistance is een recent begrip. In de beginjaren van de 20ste eeuw verscheen *desistance* op de voorgrond door de onderzoekers Glueck's. Later probeerden Shover en Meisenhelder *desistance* te begrijpen vanuit de visie van de ex-gedetineerde. In de jaren '90 verschoof de aandacht naar *desistance* in verband met de criminele carrière. De criminele carrière staat nog steeds centraal in hedendaags *desistance* onderzoek (Farall & Maruna, 2004).

Desistance wordt in de literatuur enerzijds beschreven als gebeurtenis en anderzijds als proces. Zo wordt *desistance*, met betrekking tot de criminele carrière omschreven als een gebeurtenis waarbij het crimineel gedrag ophoudt. Toch kent deze visie kritiek. Matza and Glazer zien namelijk *desistance* eerder als iets sporadisch. Een andere kritiek is dat men niet echt weet hoe men het einde moet meten. Zo is beslissen tot stoppen niet hetzelfde als werkelijk stoppen met criminaliteit. Maruna stelt dat het veel productiever zou zijn om *desistance* te beschrijven als een proces. Maruna omschrijft *desistance* dan ook als een langdurige afwezigheid van criminaliteit bij personen die waren verweven in een web van zware criminaliteit (Maruna, 2001; Farall & Maruna, 2004).

Bovendien wordt *desistance* beschreven als een proces dat deel uitmaakt van re-integratie, waarbij het ook dient als doel van re-integratie (Maruna, 2001; Davis, Bahr & Ward, 2012). Re-integratie is echter geen synoniem van *desistance*. De ex-gedetineerde kan gestopt zijn met het plegen van criminaliteit, maar kan het wel nog steeds moeilijk hebben om zijn plaats opnieuw te vinden in de maatschappij (Davis et al., 2012).

Maruna et al. (2007) maken een onderscheid tussen twee types van *desistance*. Het eerste type van *desistance* is elke poging van een persoon om te stoppen met criminaliteit. Dit kan een korte pauze zijn van bijvoorbeeld één maand waarin men geen diefstallen meer heeft gepleegd. Hier wordt *desistance* gezien als een gebeurtenis. Het tweede type is eerder een langdurige afwezigheid van criminaliteit, zoals Maruna (2001) het al eerder beschreef, waarbij de persoon een nieuwe identiteit heeft aangenomen. Dit type is dan een proces.

In tegenstelling tot Maruna et al. (2007) maken Giordano, Cernkovich en Rudolph (2002) een onderscheid tussen vier belangrijke elementen die van belang zijn bij het proces desistance in hun cognitieve transformatie theorie. Het eerste belangrijke element is dat de persoon in kwestie openstaat voor verandering (McArthur, 1974; Giordano, Cernkovich & Rudolph, 2002). Bij het tweede element staat de relatie tussen de persoon en zijn omgeving centraal. Deze omgeving kan ervoor zorgen dat de persoon in kwestie verandert. Vervolgens is het van belang dat de persoon in staat is tot zelfreflectie. Reflectie kan een persoon ondersteunen bij het nemen van beslissingen. Ten slotte is het belangrijk dat de visie op zijn gedrag en levensstijl verandert, zodat de persoon zich ervan bewust wordt dat bijvoorbeeld zijn deviant gedrag ongewenst gedrag is (Giordano et al., 2002).

Claes (2014) geeft, net zoals Giordano et al. (2002), een uitgebreidere omschrijving van het proces desistance. Claes ziet desistance als een gradueel proces dat bestaat uit een interne verandering van de persoon waar ook sociale en praktische elementen van belang zijn. Deze elementen worden in het gevangenisjargon beschreven als de drie W's, namelijk: wonen, werk en wijf (Claes, 2014). Naast deze elementen zijn ook de motivationele, persoonlijke en subjectieve elementen van belang, zoals de zelfpercepties over het eigen leven en de mogelijkheid tot een nieuwe identiteit (Giordano et al., 2002). Deze motivationele en cognitieve elementen kunnen worden gekoppeld aan een herstelgerichte benadering. Bij deze visie benadert de gedetineerde de maatschappij op een bredere manier. De herstelbenadering gaat uit van een wederkerig proces. Eerst en vooral moet de gedetineerde de heersende waarden en normen van de maatschappij aanvaarden, maar de maatschappij moet ook de gedetineerde aanvaarden als een veranderd, hervormde persoon. Zowel de gedetineerde als de maatschappij dragen een verantwoordelijkheid (Claes, 2014). In deze omschrijving zijn re-integratie en desistance met elkaar verweven.

1.5. REHABILITATIETHEORIEËN

1.5.1. RISK-NEED-RESPONSIVITY MODEL

Het RNR model is een model dat voor het eerst werd vastgelegd in 1990. Het model is uitgewerkt en gecontextualiseerd binnen een cognitieve sociale leertheorie van crimineel gedrag (Andrews & Bonta, 2007). Het RNR model is zeer invloedrijk geweest op internationaal vlak in verband met de rehabilitatie van delinquenten. Sinds haar oprichting in de jaren '90 vormt het ook de basis voor een correctionele behandeling. Ook meta-analyses vonden hun ondersteuning in de RNR behandelingsprogramma's die de recidive van delinquenten verminderen en dit in het bijzonder voor seksuele delinquenten (Willis, 2010).

Het RNR model wordt gebruikt voor het voorspellen van het risico en voor de classificatie van daders voor een bepaalde behandeling. Dit is gebaseerd op vroege waarnemingen, waardoor er crimineel gedrag kan voorspeld worden. In dit model wordt het risico afgestemd op het niveau van de behandeling. De vooropgestelde doelen zouden mogelijke resultaten van de behandeling, zoals recidive beïnvloeden (Melser, Ward & Yates, 2006).

Het RNR model bestaat uit drie principes. Het eerste principe is het risicoprincipe. Dit principe gaat er van uit dat er een daling van recidive kan plaatsvinden, wanneer het niveau van de behandeling in evenwicht is met het risico dat de persoon zou gaan recidiveren (Andrews & Bonta, 2007).

Het tweede principe is het needprincipe. Hier ligt de focus op de correctionele behandeling van dynamische/criminogene factoren. Criminogene factoren, zoals school, werk en middelenmisbruik, worden gezien als de belangrijkste voorspellers van crimineel gedrag (Andrews & Bonta, 2007).

Als laatste is er het responsiviteitsprincipe, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen algemene en specifieke responsiviteit. Algemene responsiviteit verwijst naar het feit dat cognitieve sociale leerinterventies het meest effectief zijn voor het aanleren van nieuw gedrag, ongeacht het type van gedraging (Andrews & Bonta, 2007).

Daarnaast is er ook de specifieke responsiviteit. Deze responsiviteit gaat ervan uit dat de behandeling kan worden verbeterd, als deze aandacht besteedt aan persoonlijke factoren die het leren van nieuw gedrag kunnen vergemakkelijken (Andrews & Bonta, 2007).

Voor het RNR model zijn er een aantal kritieken geformuleerd. De grootste kritiek die op het RNR model wordt geleverd, is namelijk dat men er niet in geslaagd is om daders te motiveren voor een rehabilitatieproces (Willis, 2010).

Vervolgens worden behandeldoelen, in de risicomangement benadering, opgedrongen aan de daders in plaats van een therapie te kiezen in onderlinge overeenstemming. Hierdoor kan de therapeutische relatie in gevaar worden gebracht (Willis, 2010). Een derde kritiek van een aantal onderzoekers is dat één enkele focus op criminogene factoren van de behandeling de betrokkenheid belemmert. Wanneer er aandacht is voor niet-criminogene factoren van de behandeling, zoals een beter welzijn en de kwaliteit van leven, zou de betrokkenheid vergroten. Ten slotte schenkt het RNR model weinig aandacht aan de re-integratie in de samenleving (Willis, 2010).

1.5.2. GOOD LIVES MODEL

Het GLM is voor het eerst voorgesteld door Ward en Stewart in 2003. Het is ontstaan als een alternatieve benadering voor strafrechtelijke interventies die gebaseerd zijn op het RNR Model. Het GLM zorgt, volgens Willis, voor een aanvulling op de beperkingen die het RNR model vertoont. Zo zal het GLM onder andere wel aandacht besteden aan de motivatie van daders om deel te nemen aan een behandeling (Willis, 2010).

Het GLM stelt dat de mens van nature geneigd is om een aantal primaire goederen, zoals activiteiten, te zoeken. Deze goederen worden gezocht voor hun eigen belang. Wanneer dit wordt bereikt, is er een hoger niveau van welzijn en zorgt dit voor een schadevermindering. Deze basisgoederen worden geconcretiseerd in verschillende praktijken en routines die het alledaagse leven vormen. Naast deze goederen zoeken overtreeders ook naar autonomie en competentie (Brown & Ward, 2004).

In dit model wordt er ook verondersteld dat een individu overgaat tot het plegen van strafbare feiten wanneer deze persoon niet over de mogelijkheden beschikt om te beseffen dat er andere wegen zijn die wel sociaal aanvaardbaar zijn (Gannon, Mann & Ward, 2007). Wanneer dit individu wordt behandeld, dan moet de behandeling eerst gericht zijn op het identificeren van obstakels en vervolgens op het ontwikkelen van vaardigheden, overtuigingen en waarden om de pleger positief te beïnvloeden (Brown & Ward, 2004).

Het GLM bestaat uit drie niveaus. Het eerste niveau is een set van algemene beginselen en veronderstellingen die vaststellen wat de waarde is van de rehabilitatiepraktijken en de aard van de algemene doelstellingen waar klinici naar zouden moeten streven. Deze algemene beginselen beschrijven onder andere rehabilitatie als een waardevol proces dat een verscheidenheid aan waarden bevat (Gannon et al., 2007).

Het tweede niveau zijn de implicaties van deze generale uitgangspunten die nodig zijn voor het verklaren en begrijpen van seksuele delinquenten. Volgens het GLM kan seksueel misbruik optreden als gevolg van op elkaar inwerkende variabelen. Deze variabelen bestaan uit biologische, ecologische en neuropsychologische factoren (Gannon et al., 2007).

Het derde en laatste niveau zijn de implicaties van de behandeling. Deze behandeling legt zijn focus op doelen, zelfregulerende strategieën en ecologische variabelen. Voor de behandeling wordt er een meer holistisch perspectief gehanteerd, dat gebaseerd is op de reductie van het risico en ervoor zorgt dat de dader meer bevredigend en op een sociaal aanvaardbare manier gaat leven (Gannon et al., 2007).

Ook het GLM kent net zoals het RNR model kritiek. De meest algemene kritiek op het GLM is het gebrek aan empirische ondersteuning. Hoe dan ook, het GLM is geen behandelingstheorie, maar een raamwerk voor rehabilitatie dat bedoeld is om de praktijk te voorzien van een overzicht van doelstellingen om deze op zijn beurt te gaan onderbouwen. Ondanks deze kritiek hebben recente programma's, die de principes van het GLM geïmplementeerd hebben, goede resultaten gekend, zoals de vergemakkelijking van de behandeling en bevordering van lange termijn doelstellingen in verband met de re-integratie (Willis, 2010).

1.6. BESLUIT

Zoals uit bovenstaande blijkt, zijn er in de literatuur heel wat benaderingen terug te vinden van het begrip re-integratie. Hiervoor worden verschillende begrippen gebruikt, zoals *resettlement* en rehabilitatie. Deze verschillende begrippen hebben een gemeenschappelijk draagvlak. Elk van deze definities benadrukt rechtstreeks of onrechtstreeks het recht van de gedetineerde op maatschappelijke dienstverlening tijdens detentie, waarbij het van belang is dat de gedetineerde zijn menselijke waardigheid niet verliest. Een vrijheidsberovende straf doet niets af aan het recht op maatschappelijke dienstverlening integendeel, maatschappelijke dienstverlening tijdens detentie is een voorwaarde van re-integratie (Bouverne-De Bie & Roose, 2000). Ook is een adequate begripsomschrijving nodig voor de praktijk van forensisch welzijnswerk evenals een evaluatie ervan (Bouverne-De Bie, 2002).

Ten tweede zijn de verschillende benaderingen besproken. Elk van deze benaderingen heeft een zekere invloed tot op vandaag, zoals in het welzijnswerk. Zo werden behoeften, zoals: opleiding, vorming en tewerkstelling vroeger en ook nu gezien als behoeften waaraan voldaan moet zijn om geïntegreerd te kunnen zijn in de samenleving. Dit alles zette een pedagogiseringsproces in gang. In het kader van deze masterproef wordt er vooral aandacht geschonken aan de structurele benadering, omdat in deze benadering de maatschappelijke dienstverlening gezien wordt als een maatschappelijke tussenkomst in de levensgeschiedenis van mensen. Er wordt een verbinding gemaakt tussen de processen van sociale uitsluiting en insluiting. Ook de afgrenzing tussen sociale uitsluiting en sociale integratie wordt steeds opnieuw gereproduceerd. Forensisch welzijnswerk is een actor in deze processen (Bouverne-De Bie, 2002).

Naast het begrip desistance zijn er in 1.5. “Rehabilitatietheorieën” (cf. supra) twee modellen beschreven, namelijk het GLM en het RNR model. Beide modellen zijn rehabilitatietheorieën, maar vertonen inhoudelijke verschillen. Zo legt het RNR model de nadruk op recidive, terwijl het GLM het accent legt op welzijnsbevordering. Elk model heeft zo zijn negatieve zijde en zijn in die zin complementair. In deze masterproef zijn deze twee modellen ook beschreven, omdat ze een leidraad zijn voor bepaalde zaken, zoals: de algemene doelen van de interventie, de risico’s, de algemene oorzaken van criminaliteit, omgang met individuen en hoe het evenwicht dader en belangen van de gemeenschap moet zijn. Daarenboven vertegenwoordigt het bewaken en beheren van risicofactoren, die samenhangen met recidive, de benadering van het terugkeren van de dader en de re-integratie (Willis, 2010).

HOOFDSTUK 2: HET FORENSISCH WELZIJSWERK IN DE BELGISCHE GEVANGENISSEN

2.1. INLEIDING

Demyttenaere (2002, p13) in zijn boek *Levenslang*:

Het leven zoals het is in de gevangenis. [...]. Een wereld die geplaagd wordt door vele veroordeelden. [...]. Een gevangenisverblijf is geen lachertje. Kleine vernederingen zoals het oeverloze wachten, de zinloze tijd, de leegte die maar niet gevuld raakt en de kleine dagdagelijkse pesterijen. De gemiddelde Belgische gedetineerde deelt wegens de overbevolking zijn kleine, oude cel meestel met een volslagen vreemde, die misschien zijn eigen taal niet spreekt. Wat het precies betekent om dag in dag uit opgesloten te zitten, losgerukt van diegenen die men liefheeft, kunnen we ons als vrije burgers moeilijk indenken. Het sociale leven verschrompelt. Onmogelijk om te ontsnappen aan de dagelijkse sleur, die minutieus wordt vastgelegd door anderen.

Om toch te kunnen ontsnappen aan deze dagelijkse sleur in de gevangenis, kan de gedetineerde deelnemen aan het georganiseerde forensisch welzijnswerk in de gevangenis. Het forensisch welzijnswerk maakt een verbinding tussen hulpverlening en het strafrecht. Men tracht het welzijn te behouden bij personen die in contact komen met justitie, dit aan de hand van hulp- en dienstverlening (Demyttenaere, 2002; Aertsen, Roose, Vander Laenen & van Garsse, 2012; Vander Laenen & Roose, 2012).

Bovendien benadert het forensisch welzijnswerk verschillende doelgroepen, zoals: slachtoffers, nabestaanden van verdachten, daders en geïnterneerden. Het maakt tevens gebruik van een combinatie van doelstellingen, werkvormen en methodieken. Het belang van samenwerken met externe partners is van belang, zeker in een detentiecontext (Demyttenaere, 2002; Aertsen, Roose, Vander Laenen & van Garsse, 2012; Vander Laenen & Roose, 2012).

De organisatie van het forensisch welzijnswerk in de gevangenis kent een grote evolutie. In dit hoofdstuk wordt er dan ook kort stil gestaan bij de geschiedenis van het forensisch welzijnswerk. Ook wordt er een overzicht gegeven van belangrijke initiatieven en gebeurtenissen in verband met het forensisch welzijnswerk in de gevangenis, zoals: belangrijke wetten en decreten, beleidsplannen en regeerakkoorden. Als laatste wordt het profiel van de gedetineerde geschetst.

2.2. HET (FORENSISCH) WELZIJSWERK DOORHEEN DE GESCHIEDENIS

2.2.1. DE GROTE START

Vanaf het sociaal verweer² wordt er aandacht besteed aan resocialisatie. Zo wordt de wet op de voorwaardelijke invrijheidsstelling in 1888, die beïnvloed werd door het sociaal verweer, gezien als het moment van de intrede van de reclassering en welzijnswerk in justitie (Bouverne-De Bie, Vander Beken & Vander Laenen, 2012). Onder invloed van deze wet worden binnen de private reclassering de eerste beschermingscommités opgericht. Deze vorm van hulpverlening gebruikt disciplinerende maatregelen om de maatschappij te beschermen. Bovendien werd de hulpverlening beïnvloed door het caritasdenken waar gunst en liefdadigheid centraal stond. (Vander Laenen & Polfliet, 2010; Bouverne-De Bie et al., 2012).

In de 19de eeuw werd de sociale hulpverlening georganiseerd door particulieren op eigen initiatief. Er werd een onderscheid gemaakt tussen wie hulp verdient en wie niet. De sociale hulpverlening werd ingezet om strafrechtsdoelen te bereiken, zoals heropvoeding. Strafrecht en hulpverlening werden afwisselend ingezet in probleemsituaties (Bouverne-De Bie et al., 2012).

2.2.2. ONTSTAAN VAN EEN VERZORGINGSSTAAT

Na de ontwikkeling van de naoorlogse verzorgingsstaat kwam de overheid ook actief tussen mensen. De overheid toetste de sociale verhouding, waardoor het mogelijk werd om een menswaardig bestaan te leiden. De overheid beschikte naast een sociale controlefunctie ook over een herverdelings-, garantie- en een integratiefunctie. Onder de integratie functie kan re-integratie van de gedetineerde ondergebracht worden. Men wil sociale uitsluiting voorkomen door het oprichten van hulp- en dienstverlening (Bouverne-De Bie, 2012; Bouverne-De Bie et al., 2012).

In 1976 zorgt de OCMW-wet voor een belangrijke evolutie van de private reclassering. Deze wet stelde dat iedereen recht heeft op hulp- en dienstverlening alsook het recht op maatschappelijke dienstverlening (Vander Laenen & Polfliet, 2010; Bouverne-De Bie, 2012).

---

² Volgens het sociaal verweer is de mens gedetermineerd tot delinquentie. Hieraan liggen een reeks van interne en externe factoren aan de oorsprong die te maken kunnen hebben met onder andere: milieu, gezin, ras en klimaat. Ook staat de gevaarsnotie centraal, waardoor de focus komt te liggen op de bescherming van de maatschappij en de resocialisering van de gedetineerde. De re-integratie gebeurt in het sociaal verweer aan de hand van instrumentalisering van het strafrecht en dus nog niet aan de hand van het forensisch welzijnswerk (Van den Wyngaert, 2011).

In deze periode stelde het welzijnswerk zijn eigen rol en het caritasdenken in vraag. Deze in vraagstellingen leidde tot een hulp- en rechtdebat. Dit debat benadrukte de authenticiteit van het welzijnswerk. Ook werd er kritiek geleverd op de hulpverlening die onder de reclassering viel. Deze hulpverlening werd niet gezien als echte hulpverlening (Bouverne-De Bie et al., 2012).

In 1980 zorgde de staatshervorming ervoor dat de bijstand aan personen onder de bevoegdheden van de gemeenschappen viel. De taak van de Vlaamse Gemeenschap is de maatschappelijke dienstverlening aan gedetineerden met het oog op hun sociale re-integratie. Deze hulp- en dienstverlening strekt zich uit over verschillende domeinen, zoals: gezondheidszorg, sport, beroepsopleiding en vorming. Bovendien zorgde de staatshervorming voor een scheiding van private en publieke reclassering. Bijgevolg werd het forensisch welzijnswerk autonoom. De opdrachten van het forensisch welzijnswerk, geformuleerd in het Strategisch plan (2000), luiden als volgt: vroeghulp, detentiebegeleiding, reclasseringshulp en slachtofferhulp, en worden gecreëerd in alle fasen van de strafrechtsbedeling. Deze opdrachten richten zich zowel op de gedetineerde en zijn sociale omgeving als op het slachtoffer (Interdepartementale Commissie Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, 2000; Vander Laenen & Polfliet, 2010).

2.2.3. TERUG NAAR EEN WELVAARTSTAAT?

In de jaren '90 werd de verzorgingsstaat in vraag gesteld. Er werd vastgesteld dat de invloed van de overheid op het maatschappelijk leven te groot was. De verzorgingsstaat evolueerde in deze periode naar een actieve welvaartstaat. Belangrijk aan deze welvaartstaat is participatie, verantwoord burgerschap en een ontwikkeling van een preventief beleid (Bouverne-De Bie, 2012).

De sociale re-integratie en de eigen verantwoordelijkheid van eenieder werd geaccentueerd. Het gevaar hier rond was dat burgers die de hulpverlening niet verdienden, werden uitgesloten. Ook had de evolutie naar de welvaartstaat effect op het welzijnswerk. De druk op de burgers en het welzijnswerk nam toe. Doordat de eigen verantwoordelijkheid meer geaccentueerd werd, moest het welzijnswerk sociale problemen omvormen naar individueel behandelbare problemen. Vervolgens kwam het forensisch welzijnswerk terug meer in de schaduw van het strafrecht te staan, waardoor het reclasseringsperspectief terug op de voorgrond kwam (Bouverne-De Bie, 2012; Bouverne-De Bie et al., 2012).

2.2.4. COMMUNAUTARISERING VAN DE JUSTITIEHUIZEN

Het Regeerakkoord van Federale Regering Di Rupo I (2011) legde de zesde staatshervorming van de communautarisering van de justitiehuisen vast. Deze communautarisering geeft meer autonomie en verantwoordelijkheid aan de Vlaamse, Franse en Duitstalige Gemeenschap. Deze drie gemeenschappen worden bevoegd voor de organisatie en bevoegdheden van de justitiehuisen (Federale Regering Di Rupo I, 2011; Dominicus, 2013).

De communautarisering van justitiehuisen brengt een aantal voordelen met zich mee. Zo is een voordeel dat thema's van justitiehuisen terug meer op de voorgrond komen, zoals re-integratie en alternatieve straffen. Deze thema's staan vaak nog in de schaduw van andere thema's, zoals het gevangeniswezen en het veiligheidsdiscours. Bovendien zou deze hervorming zorgen voor een betere samenwerking en meer synergie tussen verschillende maatschappelijke sectoren. Zo werken justitiehuisen vaak samen met partners in de Vlaamse Gemeenschap, zoals het Centrum Geestelijke Gezondheidszorg (verder CGG). Thema's, zoals het werken rond re-integratie, behoren door eerdere staatshervormingen toe tot de Vlaamse bevoegdheden wat betreft de domeinen, zoals: werk, welzijn, wonen en onderwijs (Dominicus, 2013).

De communautarisering van de justitiehuisen is een belangrijke mijlpaal in de geschiedenis van het overheidsreclassering. De komende jaren zullen de justitiehuisen werk moeten maken van hun positionering en verhoudingen. De overheidsreclassering zal een nieuwe identiteit moeten aannemen en een nieuwe positie moeten innemen die van positieve invloed is op daders, slachtoffers en maatschappij (Dominicus, 2013).

2.3. HET JURIDISCH KADER

2.3.1. Decreet 11 mei 1999 HOUDENDE GOEDKEURING VAN HET SAMENWERKINGSAKKOORD VAN 28 FEBRUARI 1994

Het Samenwerkingsakkoord 28 februari 1994 (B.S., 18 maart 1994) is een akkoord tussen de staat en de Vlaamse Gemeenschap. Dit akkoord regelt de sociale hulpverlening aan gedetineerden met het oog op hun sociale re-integratie. De Dienst Maatschappelijk Werk Strafrechtstoepassing van het Ministerie van Justitie en de erkende diensten voor forensisch welzijnszorg zorgen voor: de integrale dienst- en hulpverlening aan gedetineerden en hun omgeving, begeleiding tijdens detentie en de voorbereiding van de reclassering. Deze integrale hulp- en dienstverlening omvat een humane en welzijnsgerichte invulling van hun vrijheidberovend straf en waarborgt de sociale diensten en hulpverlening aan de gedetineerden en hun gezin (Samenwerkingsakkoord, B.S. 18 maart 1994).

Ten slotte regelt dit akkoord de oprichting, samenstelling en werking van het welzijnsteam, bezoeksbezoeken en de oprichting van een Vlaams en Arrondissementeel overlegplatform. Deze twee overlegplatformen behartigen mee de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Volgend op het samenwerkingsakkoord van 1994 volgt het decreet van 1999, dat de goedkeuring geeft aan het akkoord in 1994, dat een wijziging kreeg in 1998 (Decreet houdende goedkeuring van het Samenwerkingsakkoord, B.S. 10 april 2001).

2.3.2. STRATEGISCH PLAN HULP- EN DIENSTVERLENING AAN GEDETINEERDEN (2000)

Er kwamen steeds nieuwe ontwikkelingen en evoluties binnen de hulp- en dienstverlening. Het gevolg hiervan was de oprichting van de Interdepartementale Commissie Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Deze commissie stelde vast dat er toch nog heel wat initiatieven moesten gebeuren, bijvoorbeeld op het vlak van de organisatie van de hulpverlening. Al deze bemerkingen van deze commissie zorgden voor de opstelling van het Strategisch Plan in 2000 (Interdepartementale Commissie Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, 2000).

Het Strategisch Plan is opgesteld vanuit de visie dat hulp- en dienstverlening aan gedetineerden alleen maar kan slagen wanneer er een goede samenwerking is tussen de actoren in de Vlaamse Gemeenschap en de actoren binnen justitie. Afstemming en coördinatie is hier zeker van belang, omdat een groot deel van de hulp- en dienstverlening binnen de gevangensystemen plaatsvindt. De hulp- en dienstverlening in de gevangenis is voor de betrokken actoren vaak een hele uitdaging door de beperkte ruimte, waardoor coaching en vorming hier zeker niet mogen ontbreken (Interdepartementale Commissie Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, 2000).

Het Strategisch Plan wil het recht op hulp- en dienstverlening waarborgen ondanks dat de gedetineerden van hun vrijheid zijn beroofd. Men wil integrale en kwaliteitsvolle hulp- en dienstverlening bieden aan alle gedetineerden en hun directe sociale omgeving. Het aanbod van deze hulp- en dienstverlening heeft betrekking op verschillende domeinen, namelijk: arbeid, gezondheid, welzijn, sport, onderwijs en cultuur, en moet ervoor zorgen dat de gedetineerde zich harmonisch en volwaardig kan ontplooiën in de samenleving. Bovendien moet de hulp- en dienstverlening aan een aantal criteria voldoen. Het moet kwaliteitsvol, continu, laagdrempelig en op maat van de gedetineerde zijn, rekening houdend met hun context en hun mogelijkheden (Interdepartementale Commissie Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, 2000).

Uit het onderzoek van Hellemans, Aertsen en Goethals (2008) blijkt dat het Strategisch Plan zeker een positieve invloed heeft gehad op de hulp- en dienstverlening in de gevangenis, maar er kan nog niet gesproken van een groot succes. Hier en daar zijn er nog wat gebreken. Zo heeft de implementatie van het plan veel tijd gekost en was, zoals opgegeven in de doelstelling, de context van de gedetineerde niet altijd betrokken bij de hulp- en dienstverlening. Ook blijft het moeilijk om vreemdelingen te betrekken bij de hulpverlening in de gevangenis. Mits een aantal gebrekkigheden is de kwaliteit van de hulpverlening wel verzekerd en is het succes van het plan afhankelijk van de gevangenis waarin het plaatsvindt (Hellemans et al., 2008).

Naast het onderzoek van Hellemans et al. (2008) heeft ook de Gemengde Commissie een SWOT-analyse uitgevoerd. Deze commissie formuleerde een aantal sterke en zwakte punten, bedreigingen en mogelijkheden in het kader van de organisatie van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Deze SWOT-analyse lag mee aan de basis van het Decreet betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden (Gemengde Commissie, 2014).

2.3.3. BASISWET BETREFFENDE HET GEVANGENISWEZEN EN DE RECHTSPOSITIE VAN DE GEDETEINEERDE (2005) EN DE WET BETREFFENDE DE EXTERNE RECHTSPOSITIE VAN DE VEROORDEELDEN (2006)

De Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerde (B.S., 1 februari 2005) regelt de interne rechtspositie van de gedetineerde. Deze wet stelt dat de gedetineerde van zijn vrijheid wordt beroofd, maar dat hij wel zijn politieke, burgerlijke, sociale, economische of culturele rechten moet kunnen uitvoeren die niet verbonden zijn aan de vrijheidsberoving.

In deze Basiswet wordt in art. 9§3 bepaald dat de gedetineerde geacht wordt constructief mee te werken aan de realisering van het individueel detentieplan. Dit individueel detentieplan wordt opgesteld met het oog op herstel, schadebeperkend en re-integratie gerichte en veilige uitvoering van de vrijheidsstraf. Het plan bevat ook voorstellen van activiteiten waaraan de gedetineerde kan deelnemen, zoals onderwijs- of vormingsprogramma's, die op re-integratie gericht zijn (Art. 9§3 Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerde, B.S. 1 februari 2005). Toch moeten de gedetineerden momenteel het zonder individueel detentieplan stellen. Dat is een spijtige zaak, want volgens Snacken is re-integratie slechts mogelijk wanneer dit individueel detentieplan wordt ingevoerd (Snacken, 2014).

Naast het opstellen van het individueel detentieplan, stelt deze wet dat de gedetineerde recht heeft op vormingsactiviteiten en vrijetijdsbesteding, arbeid die in de gevangenis beschikbaar is, gezondheidszorg die evenwaardig is aan die van de samenleving, op hulp- en dienstverlening in de gevangenis, enzovoort (Art. 76, Art. 81 & Art. 88 Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerde, B.S. 1 februari 2005).

Daems (2010) levert kritiek op de selectiviteit bij de inwerkingtreding van de Basiswet. In de beleidsnota van de minister van Justitie van 2009 wordt er gewezen dat men de Basiswet wil wijzigen. Deze wijzigingen hebben vooral betrekking op stukken waar de wet bestaande regels codificeerde, maar licht wijzigde of men gaat niet verder tot een minimum waarvoor men internationaal tot verplicht is (Daems, 2010). In het kader van deze masterproef gaat het vooral om de artikelen 87 tot 97, 102 en 103. Deze artikelen omvatten de gezondheidszorg en de sociale hulp- en dienstverlening in de gevangenis (Art. 87-97 & Art. 102-103 Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerde, B.S. 1 februari 2005).

Ook zijn er nog een aantal aspecten onvermeld in de Basiswet. Daems stelt dat het opnemen ervan een grote stap voorwaarts zou betekenen voor gedetineerden. Het gaat onder meer om de eerder besproken detentieplanning, arbeid en beklagrecht (Daems, 2010).

Naast de Basiswet die de interne rechtspositie regelt, is er ook de Wet van 17 mei 2006 betreffende de Externe Rechtspositie van de Veroordeelde (B.S., 15 juni 2006). Deze wet heeft betrekking op de duur van de vrijheidsberovende straf, vervroegde invrijheidsstellingen en bijzondere modaliteiten, zoals: penitentiair verlof, uitgangsvergunningen, beperkte detentie en elektronisch toezicht. Deze modaliteiten maken de stap naar de maatschappij kleiner en bevorderen het re-integratieproces. In tegenstelling tot de Basiswet heeft de Wet op de Externe Rechtspositie enkel betrekking op de veroordeelden.

De externe rechtspositie beoogt schadeherstel. Het schadeherstel kan men bereiken door enerzijds het slachtoffer actief te betrekken bij de tenuitvoerlegging van de straf en anderzijds de veroordeelde de mogelijkheid geven om de door het misdrijf aangerichte schade te herstellen (Commissie strafuitvoeringsrechtbanken, 2003).

Ook de externe rechtspositie heeft net zoals de interne rechtspositie een schadebeperkingsbeginsel (Snacken, 2014). In dit beginsel, dat in art. 6§2 van de Basiswet expliciet opgenomen werd, wordt gesteld dat de vermijdbare detentieschade moet worden voorkomen bij de uitvoering van een vrijheidsstraf of vrijheidsberovende maatregel (Art. 6§2

Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerde, B.S. 1 februari 2005). Voor de externe rechtspositie betekent dit principe dat men contacten moet onderhouden met de buitenwereld, begeleid moet worden wanneer men de gevangenis verlaat en er geen onnodige detentieverlenging mag plaatsvinden (Commissie strafuitvoeringsrechtbanken, 2003). Toch is dit principe in tegenstelling tot de Basiswet niet expliciet opgenomen in de Wet van de Externe Rechtspositie van de Veroordeelde. De besluitvorming over het al dan niet toekennen van één van deze modaliteiten is dan ook vooral een afweging van de mogelijkheden tot sociale re-integratie en het risico op recidive (Wet betreffende de Externe Rechtspositie van de Veroordeelde, B.S. 15 juni 2006; Snacken, 2014).

2.3.4. BIJKOMEND IMPLEMENTATIEPLAN (2007)

Sinds de uitvoering van het Strategisch Plan zijn er al heel wat inspanningen geleverd met betrekking tot de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Toch kwam men tot de conclusie dat er meer aandacht besteed moest worden aan de actieve procesbegeleiding en aan de gezamenlijke aanpak met betrekking tot de voorbereiding, ondersteuning en aansturing (Vlaamse Overheid & FOD Justitie, 2007).

Via het Bijkomend Implementatieplan (2007) wil men tegemoetkomen aan voorgaande bemerkingen. In dit plan wordt er nog eens nadrukkelijk de rol en opdracht beschreven van de betrokken actoren, dit zowel voor de Vlaamse Gemeenschap als justitie. Ook worden er richtlijnen geformuleerd in verband met de taakafbakening en de samenwerking tussen de verschillende actoren en overlegorganen. Als laatste wil het Bijkomend Implementatieplan aandacht besteden aan de aansturingsmechanismen op lokaal vlak om een betere samenwerking te realiseren (Vlaamse Overheid & FOD Justitie, 2007).

2.3.5. DECREET BETREFFENDE DE ORGANISATIE VAN HULP- EN DIENSTVERLENING AAN GEDETINEERDEN (2013)

Het Decreet van 8 maart 2013 betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden (B.S., 11 april 2013) regelt de gemeenschap- en gewestaangelegenheid. Het heeft, net zoals het Strategisch Plan, als doel om het recht van gedetineerden en hun sociale omgeving op integrale en kwaliteitsvolle hulp- en dienstverlening te waarborgen. Op deze manier kunnen ze zich ontplooiën in de samenleving. Om dit doel te bewerkstelligen, gaat de Vlaamse Regering een kwaliteitsvolle hulp- en dienstverleningsaanbod uitbouwen op basis van de behoeften van de gedetineerden en hun sociale omgeving. Men creëert een

sectoroverschrijdende samenwerking tussen hulp- en dienstverleners en een intersectorale afstemming van het aanbod.

De organisatie van de hulp- en dienstverlening zal van start gaan met het goedkeuren van een Strategisch Plan, het oprichten van een Gemengde Commissie, samenstelling van een beleidsteam in elke gevangenis en een coördinatieteam voor het opvolgen van het actieplan. Ook zullen de nodige budgetten worden voorzien om deze organisatie te realiseren (Decreet betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, B.S. 11 april 2013).

2.3.6. REGEERAKKOORD 2014

In het Regeerakkoord van de Federale Regering Michel (2014) worden er ook een aantal belangrijke punten aangehaald in het kader van deze masterproef. Deze punten hebben betrekking op de strafuitvoering van de gedetineerde. Zo belooft men onder andere in het Regeerakkoord de dienstverlening te garanderen in het gevangeniswezen. Op deze manier tracht men de basisrechten van de gedetineerde te vrijwaren. Ook zal de Basiswet gevangeniswezen worden bijgestuurd, waardoor de wet volledig in werking zal worden gesteld. Hierbij zal er zowel aandacht worden besteed aan de menselijke waardigheid als aan de re-integratie van de gedetineerden. Het bijbrengen van verantwoordelijkheidszin van de gedetineerde tijdens zijn detentie wordt ook opgenomen in dit Regeerakkoord. Bovendien heeft het Regeerakkoord ook zijn aandacht voor een correcte zorg aan geïnterneerden. Zij moeten kunnen genieten van een aangepaste infrastructuur en de gepaste zorgen en opvolging.

2.3.7. BELEIDSNOTA VLAAMS MINISTER JO VANDEURZEN VAN WELZIJN, VOLKSGEZONDHEID EN GEZIN (2014)

Ook de Vlaamse Regering zal in de periode 2014-2019 werk maken van het positioneren van justitiehuisen en het gericht investeren in het raakvlak tussen hulpverlening en justitie om tot een betere samenwerking te komen (Vandeurzen, 2014).

Ten eerste wil men dit bewerkstelligen door te bouwen aan de Vlaamse bevoegdheden inzake de justitiehuisen. Op deze manier tracht men geloofwaardig over te komen in de uitvoering van straffen en maatregelen en een gepaste omkadering en hulp- en dienstverlening aan te bieden aan slachtoffers en daders (Vandeurzen, 2014).

Vervolgens zal er aandacht worden besteed aan de kwaliteitsvolle dienstverlening binnen de justitieuhuizen, dit aan de hand van vooraf bepaalde kwaliteitsdoelstellingen en kwaliteitsindicatoren (Vandeurzen, 2014).

Ten derde gaan ze meer gerichte welzijnsaccenten leggen op het raakvlak tussen justitie en hulpverlening. Men zal proberen de drempel tot dienstverlening te verlagen door in overleg te gaan met alle betrokken partners. Voorts zal de Vlaamse Regering, in samenspraak met federale actoren binnen de gevangenis, werken aan een nieuw Strategisch Plan. Dit Strategisch Plan zal zijn aandacht richten op de behoeften van de gedetineerden. Ook trachten ze nieuwe samenwerkingsverbanden te creëren om de re-integratie van de ex-gedetineerden na hun vrijlating te optimaliseren en op te volgen. Sociale huisvestingsactoren en de Openbare Centra's voor Maatschappelijk Welzijn (verder OCMW) zijn hierbij belangrijke partners (Vandeurzen, 2014).

2.4. PREVALENTIE: PROFIEL VAN DE GEDETINEERDE
België heeft 32 gevangenissen, waarvan er 16 gelegen zijn in Vlaanderen, 14 in Wallonië en 2 in Brussel. Deze 32 gevangenissen zijn niet alleen gesloten gevangenissen, maar ook open en halfopen gevangenissen. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen arresthuizen en strafhuizen, maar in de praktijk is hier weinig van te merken, mede door de overbevolking (FOD Justitie, 2013a).

De laatste 15 jaar is er een duidelijke stijging te zien in de gevangenispopulatie. Er zijn twee factoren die de omvang van de gevangenispopulatie bepalen, namelijk de instroom en de detentieduur. Mogelijke verklaringen voor deze toename zijn de veranderingen op het vlak van de straftoemingspraktijk en minder gunstige ontwikkelingen met betrekking tot het invrijheidstellingsbeleid. Toch bevindt België zich op het gemiddelde voor de detentiegraad in Europa. Wat overbevolking betreft is België één van de koplopers, ondanks het feit dat de meeste gevangenissen in 2012 een daling in de overbevolkingsgraad kenden (Maes, 2010; FOD Justitie, 2013b).

Voor de stijging van de gevangenispopulatie is de groep gedetineerden verantwoordelijk. Enerzijds de definitief veroordeelden en anderzijds de beklaagden. In 2013 bestond de gemiddelde gevangenispopulatie uit 57.9% veroordeelden en 31.4% beklaagden, de geïnterneerden bleven gemiddeld. In 2013 vormde de groep geïnterneerden 9.8% van de gevangenispopulatie. De restcategorie, zoals minderjarigen, waren goed voor 0.9 % van de totale gevangenispopulatie (Maes, 2010; DG EPI, 2014). De totale gevangenispopulatie

bestond in 2013 uit 95.9% mannen en 4.1% vrouwen. Tot slot volgde de overgrote meerderheid (99.3%) een gewoon regime (DG EPI, 2014).

In het onderzoek van Van Haegendoren, Lenaers en Valgaeren (2001) schetst men ook een profiel van de gedetineerde aan de hand van onderzoeksresultaten betreffende de leeftijd, opleiding en tewerkstelling, de sociale omgeving en de woonsituatie van de gedetineerde. In de onderzochte gevangenen zijn er vooral gedetineerden met een leeftijdscategorie tussen 20 en 30 jaar. Driekwart van de onderzochte populatie is jonger dan 40 jaar. Wanneer men het gemiddelde berekent, komt men op een leeftijd van 34 jaar. Er is een beperkt aantal 50-plussers aanwezig (Van Haegendoren et al., 2001).

Wat betreft de opleiding en tewerkstelling van de gedetineerden, kan 6.1% van de ondervraagde gedetineerden geen enkel diploma uit het regulier onderwijs voorleggen. Eén derde (28.8 %) heeft een lager onderwijs diploma als hoogste diploma en 18.2% het diploma van lager secundair onderwijs. In de categorie van 25 tot 34 jarigen betekent dit dat 49% van de gedetineerden laag geschoold is. Ongeveer de helft (51%) van deze categorie behaalde een diploma hoger secundair onderwijs. Voor het hoger onderwijs is dit 10.5% (Van Haegendoren et al., 2001).

De activiteitsgraad op de arbeidsmarkt onder de gedetineerden is gelijk aan 46.4%. Voor de leeftijdscategorie tussen 45 en 49 jaar waren er 47.8% aan het werk (Van Haegendoren et al., 2001).

Ten slotte wordt de sociale omgeving en woonsituatie van de gedetineerde besproken. Een kleine meerderheid (58,5%) van de gedetineerden zegt een partner te hebben. Ook bijna de helft van de gedetineerden heeft één of meerdere kinderen. Men stelt vast dat hoe ouder de gedetineerde is, hoe groter de kans is dat men kinderen heeft. Ongeveer de helft (48%) van de gedetineerden woonde vóór detentie dan ook samen met deze kinderen. Een meerderheid (57%) haalt aan een gezin te hebben en 28,6% woonde vóór detentie alleen (Van Haegendoren et al., 2001).

Er is een stijging in het aandeel niet-Belgen. Hieronder wordt verstaan: personen zonder wettige verblijfsdocumenten, nieuwe inwijkelingen en tweede of derde generatie migranten die niet de Belgische nationaliteit hebben (Snacken, Keulen & Winkelmans, 2004). De niet-Belgen zijn oververtegenwoordigd in onze gevangenispopulatie en dat vooral in de categorie van de beklaagden en van de veroordeelden met een straf van één tot vijf jaar (Tubex & Strypstein, 2004). De verdeling van de nationaliteiten is te wijten aan verschillende

tendensen, zoals: het aandeel Marokkanen, groei van het aantal Oost-Europeanen en de allochtone gedetineerden. Deze drie groepen zijn niet evenredig verdeeld over de verschillende hechtingstitels (Snacken et al., 2004; Tubex & Strypstein, 2004). In 2010 bestond de Belgische gevangenispopulatie uit 42.8 % niet-Belgen. In vergelijking met 1980, is dit een toename van 35%, van 4459 naar 5999 gevangenen (Snacken et al., 2004; De Ridder, Beyens & Snacken, 2012).

Het aantal nationaliteiten in 2003 bereikte een piek met 108 nationaliteiten. De vreemdelingen in de Belgische gevangenen zijn vooral personen uit Europa en Afrika (Snacken et al., 2004). De aanwezigheid van verschillende nationaliteiten brengt wel een aantal problemen met zich mee. Zo zijn er een aantal problemen in de verbale en schriftelijke communicatie tussen gedetineerden onderling en tussen het personeel en de gedetineerden. Vervolgens zijn niet alle activiteiten, die door de gevangenis zijn georganiseerd, toegankelijk voor iedereen door de taalbarrière. Daarenboven zijn er door de verscheidene religies verschillende leefgewoonten, wat moeilijk te organiseren is in de gevangenis (Snacken et al., 2004).

Het druggebruik van de gevangenispopulatie is onderzocht in 2003 door Todts. De helft (51%) van de gedetineerden verklaart in dit onderzoek dat men al ervaring heeft met het gebruik van illegale middelen. De ervaring met deze drugs ligt hoger bij veroordeelden en bij geïnterneerden. Het druggebruik ligt ook hoger bij de leeftijdscategorie 26 tot 30 jaar. In totaal gebruikt er één op drie gedetineerden drugs in de gevangenis. Vaak gaat het over een combinatie van drugs. Men gebruikt vooral de drugs cannabis, maar sommigen experimenteren ook met opwekkende middelen, zoals XTC en anderen ook af en toe heroïne (Todts, 2003). De reden van gebruik varieert van individu tot individu. De meest voorkomende redenen zijn: om te vluchten aan de gevangeniscontext, relaxatie en om problemen te vergeten (Todts, 2003; De Pauw, De Valck & Vander Laenen, 2009). Ook smokkel en handel blijven frequent aanwezig via allerlei manieren in de gevangenis (De Pauw et al., 2009).

Tot slot kunnen er in de Belgische gevangenen een aantal maatschappelijke zwakkere groepen worden opgemerkt. Deze kwetsbare groepen hebben vaak financiële problemen, zijn alleenstaand of beschikken niet over een sociaal netwerk, zijn afkomstig uit regio's die gekenmerkt zijn door maatschappelijke achterstand, hebben een drug- en/of alcoholverslaving en kunnen er psychische of relationele problemen aanwezig zijn (Demeersman, 2009).

2.5. BESLUIT

Uit dit hoofdstuk kan er worden geconcludeerd dat het forensisch welzijnswerk een grote evolutie kent waar steeds meer aandacht wordt geschonken aan de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden met het oog op re-integratie. In de afgelopen 25 jaar is er juridisch al heel wat gebeurd in het kader van de hulp- en dienstverlening, zoals bijvoorbeeld het Strategisch Plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden (2000). Ook al is er reeds een juridische basis, in de toekomst zal er nog heel wat moeten gebeuren om een optimale en kwalitatieve hulp- en dienstverlening aan gedetineerden aan te bieden. Zo heeft de Gemengde Commissie een aantal strategische opties opgesteld die de Vlaamse Regering tegen 2020 wil realiseren, zoals het hulp- en dienstverleningsaanbod verder uitbouwen waarbij rekening wordt gehouden met een humane detentie en re-integratie. Dit tracht men te bereiken door de kwaliteit van hulp- en dienstverlening te verbeteren en meer op maat van de noden en behoeften van gedetineerden (Gemengde Commissie, 2014).

Ten slotte werd er een profiel van de gedetineerde geschetst aan de hand van het zeer beperkte cijfermateriaal dat DG EPI te bieden heeft en uit resultaten van Belgisch onderzoek. Uit deze cijfergegevens komt naar voren dat het grootste deel van gedetineerden een man is, definitief veroordeeld, een gewoon gevangenisregime volgt, uit een kwetsbare omgeving komt, een leeftijd heeft tussen 20 en 40 jaar en laaggeschoold is. Een derde van de gedetineerden gebruikt ook drugs en vier op tien gedetineerden zijn een niet-Belg (Van Haegendoren et al., 2001; Todts, 2003; DG EPI, 2014; Snacken, 2004; Demeersman, 2009). De meeste gedetineerden hebben ook een partner en een kind (Van Haegendoren et al., 2001).

Het valt sterk te betreuren dat België anno 2015 nog steeds niet beschikt over volledig en kwalitatief cijfermateriaal over zijn gehele gevangenispopulatie. Het beschikken over statistische gegevens over de Belgische gevangenisbevolking zou namelijk meer inzicht kunnen verwerven in de ontwikkelingen en verklaringen kunnen geven in verband met de vastgestelde evoluties wat betreft de gevangenisbevolking (Maes & Scheirs, 2009). Ook omtrent de re-integratie zou er inzicht kunnen worden verkregen over wie van de gedetineerden met bepaalde kenmerken, zoals leeftijd, geslacht en scholingsgraad er in slaagt om succesvol te re-integreren en kan er nog meer op maat hulp- en dienstverlening worden aangeboden. Tot op vandaag is dit echter nog steeds niet mogelijk door een gebrek aan gegevens. Er kan worden gesteld dat er een groot gebrek aan essentiële kennis heerst in België betreffende zijn gevangenispopulatie.

HOOFDSTUK 3: LEVENSDOMEINEN VAN DE GEDETINEERDE

3.1. INLEIDING

Een gevangenisstraf heeft een vrijheidsberovende functie. Bij de uitvoering van een vrijheidsbenemende maatregel houdt men rekening met de psychosociale, fysieke en materiële omstandigheden die de waardigheid van de mens eerbiedigen, en het behoud en/of de groei van het zelfrespect van de gedetineerde. Bovendien maakt deze maatregel het mogelijk om de gedetineerde aan te spreken op zijn individuele en sociale verantwoordelijkheid. Ook zorgt men voor de bescherming van de maatschappij en dient de vermijdbare detentieschade voorkomen te worden (Vanacker, De Valck & Verhelst, 2002; Art.5 en Art. 6§2, Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerde, B.S. 1 februari 2005).

Vervolgens heeft vrijheidsberoving ook veiligheid als betekenis. Deze veiligheid realiseert men door enerzijds doelmatig te werken wat betreft de re-integratie en het recht op welzijn te garanderen, anderzijds tracht men de veiligheid te realiseren met behulp van interne en externe diensten. Deze diensten werken aan de terugkeer van gedetineerden naar de maatschappij, want zo goed als iedereen keert terug naar de maatschappij, wanneer enkele uitzonderingen buiten beschouwing worden gelaten (Vanacker et al., 2002; Robert, 2008). *“Dit is het boemerangeffect van de gevangenis(straf): wie vandaag uit de samenleving verwijderd wordt, komt morgen terug in de samenleving”* (Robert, 2008, p.3). Zo waren er in het jaar 2013 ongeveer 13 900 gedetineerden uit de penitentiaire inrichtingen opnieuw op het vrije pad (DG EPI, 2014).

Tijdens het werken aan de terugkeer naar de maatschappij worden er ook kansen gecreëerd en gegeven aan de gedetineerden om zich te ontplooiën en hun detentie zinvol in te vullen, maar ook om hun plaats opnieuw in te nemen in de samenleving. Met andere woorden, een gevangenis heeft twee functies, namelijk een veiligheidsfunctie en een re-integrerende functie (Vanacker et al., 2002).

In dit hoofdstuk worden acht levensdomeinen besproken, namelijk: sport, onderwijs, arbeid, welzijn, cultuur, (geestelijke) gezondheid, drughulpverlening en huisvesting. Elk van deze acht levensdomeinen kunnen bijdragen tot de veiligheidsfunctie en/of de re-integrerende functie. De bespreking van de acht levensdomeinen gebeurt aan de hand van voorgaand nationaal en internationaal onderzoek en het aanbod aan hulp- en dienstverlening in de

Belgische gevangenen. Het besproken aanbod wordt beperkt tot wat aanwezig is in het merendeel van de gevangenen.

De keuze van deze acht levensdomeinen is gebeurd op basis van de domeinen die worden besproken in het Strategisch Plan met een aanvulling van de domeinen drughulpverlening en huisvesting. De wetenschappelijke criteria, die geformuleerd werden voor de aanvulling van deze domeinen, worden later weergegeven in deze masterproef in 4.6. “Onderzoeksmateriaal” (cf. *infra*).

3.2. SPORT

3.2.1. EERDER ONDERZOEK

Sport- en fitnessactiviteiten helpen gedetineerden om hun tijd in de gevangenis aangenamer in te vullen. Voor sommigen is fitness en sport een vluchtig tijdverdrijf. Het is voor hen een vorm van een fysiek spel. Voor anderen is het een belangrijke overlevingsstrategie (Sabo, 2001). Ze gebruiken deze strategie om fysieke en mentale gezondheid te creëren in een vijandige en ongezonde omgeving, namelijk de gevangenis. Voor sommigen is het dan eerder om hun frustratie en woede te uiten alvorens deze gaat exploderen, tegen hen gaat keren of resulteert in een conflict. Ze ondervinden meer controle over hun leven in alle mogelijke omstandigheden. Ook kan sport gebruikt worden om een imago neer te zetten van dominantie en intimidatie (Sabo, 2001; Martos-Garcia, Devís-Devís, & Sparkes, 2009; Draper, Errington, Omar & Makhita, 2013).

Sport- of andere fysieke activiteiten zorgen tevens voor tal van voordelen op psychosociaal vlak en voor het rehabilitatieproces. Er vindt namelijk een zekere persoonlijke ontwikkeling plaats met betrekking tot het ontwikkelen van eigenwaarde en sociale vaardigheden, waardoor de gedetineerde een positievere kijk krijgt op de toekomst. De gedetineerde bouwt zelfvertrouwen op, creëert een positief zelfbeeld en herconstrueert banden met familie en vrienden. Al deze capaciteiten zorgen er mede voor dat de stap naar de samenleving eenvoudiger wordt (Ozano, 2008; Parker, Meek & Lewis, 2014).

Ander internationaal onderzoek toont de therapeutische voordelen van sport in rehabilitatieprogramma's aan. In het Zuid-Afrikaans rehabilitatieprogramma combineert men boksen met een cognitieve gedragstherapie. Dankzij dit programma krijgen de participanten inzicht in hun eigen gedrag en dat brengt een verandering van het gedrag met zich mee. Andere voordelen die men benoemt zijn: een reductie in recidive, zorgen voor een gevoel van vrijheid, helpen om te gaan met verscheidene emoties en het ontwikkelen van fysieke

vaardigheden. Door deze vaardigheden voelen ze zich zelfzekerder en hebben ze een gevoel van eigenwaarde. Sport zou ook kunnen helpen om met hun pleeggedrag om te gaan en zou een goed alternatief vormen voor het gebruiken van drugs (Sabo, 2001; Martos-Garcia et al., 2009; Draper et al., 2013).

Sport wordt door de meeste gedetineerden als positief ervaren. Het heeft een positieve invloed op zowel fysiek, sociaal en psychisch vlak (Ozano, 2008; Martos-Garcia et al., 2009). Door het sporten vergeten ze moeilijke situaties in verband met hun familie of de datum van hun vrijlating. Sporten geeft hen de mogelijkheid om even te ontstressen. Voor anderen is sport een middel om een negatieve situatie helderder te bekijken. Sporten is ook een moment waar relaties tot stand komen tussen gedetineerden onderling (Ozano, 2008; Dubberley, Parry & Baker, 2011).

De behoefte aan sport is ook in de Belgische gevangenissen onderzocht. In dit onderzoek wordt ook gezondheid als voornaamste reden aangehaald om sport uit te oefenen in de gevangenis. Daarnaast wordt sport ook gebruikt om te ontspannen of stress af te laten. De traditionele sporten, zoals fitness, worden het liefst en het vaakst uitgevoerd (Van Haegendoren et al., 2001; Brosens et al., 2013). Het uitoefenen van sport heeft ook een positief effect op de gemoedstoestand van de gedetineerde. Zo hebben ze minder te kampen met psychische problemen en hebben ze minder last van schuld- en schaamtegevoelens. De gedetineerden geven ook aan dat ze sociaal beter functioneren, meer kunnen genieten en zich beter kunnen concentreren (Brosens et al., 2013).

Uit het onderzoek van Van Haegendoren et al. (2001) komt naar voor dat de vraag groter is dan het aanbod van sport in België. Zo zouden de gedetineerden meer uren willen sporten dan dat ze effectief doen. Dit komt door een aantal beperkingen in de gevangenis, zoals een te kleine fitnessruimte en onvoldoende personeel om de activiteiten te begeleiden (Van Haegendoren et al., 2001). Hier moet wel rekening gehouden worden met het feit dat het onderzoek van Van Haegendoren et al. dateert van 2001. Er kan hierbij de vraag worden gesteld of dit anno 2015 nog steeds geldt. Wat betreft het aanbod komt in het onderzoek van Brosens et al. in 2013 wel naar voor dat er een beperkt aanbod is van sportactiviteiten en dat er vaak wachtlijsten zijn als het gaat om begeleide sportactiviteiten op de mannenafdeling (Brosens et al., 2013).

3.2.2. AANBOD IN DE BELGISCHE GEVANGENISSEN

In België heeft de gedetineerde recht op minstens twee uur per week om te sporten (Art. 79§1, Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerde, B.S. 1 februari 2005). De gedetineerde kan gebruik maken van de fitnesszaal, voetballen of basketballen in de sportzaal of kan deelnemen aan lessen, zoals yogalessen (FOD Justitie, 2011a).

De Rode Antraciet vzw zorgt ook voor sportieve activiteiten in de gevangenis. Deze vzw zorgt voor sportfunctionarissen in de gevangenis. De sportfunctionaris zorgt voor de organisatie van het sport- en beweegaanbod en ook voor de samenwerking met externe sportorganisaties. Ook spelen zij in op de behoeften van de gedetineerden en verlenen advies bij de aankoop van materiaal en inrichting van de sportinfrastructuur (De Rode Antraciet, z.d, a & b).

3.3. ONDERWIJS

3.3.1. EERDER ONDERZOEK

Deelnemen aan een educatieprogramma zorgt voor tal van voordelen. Zo zou een gedetineerde minder verwondingen toebrengen, schade en zware sancties veroorzaken in de gevangenis. Tevens is er een vermindering van conflicten. Dit is dankzij twee mechanismen. Enerzijds kan een opleiding zorgen voor een verandering in de gedetineerde zijn morele waarden en zijn psychologische gedrag tegenover geweld. Anderzijds omdat de gedetineerde zijn detentietijd zinvoller invult (Alzúa, Rodriguez & Villa, 2010).

Een educatieprogramma zorgt ook voor een versterking van allerlei persoonlijke vaardigheden, zoals sociale vaardigheden, die een positieve overgang naar de samenleving bevorderen. Een opleiding ondersteunt hun rehabilitatieproces en zorgt voor een reductie van recidive (Vacca, 2004). Het grootste deel van de gedetineerden, vooral (ex)cursisten, wenst ook verdere begeleiding vanuit detentie om het onderwijstraject in de samenleving te organiseren als voorbereiding op hun re-integratie (Brosens et al., 2013).

Elke gedetineerde heeft zijn persoonlijke drijfveer om een opleiding te volgen. De belangrijkste motivaties zijn: beter omgaan met het leven wanneer men vrij is, geen criminaliteit meer plegen en een job vinden bij vrijlating (Manger, Eikeland & Asbjørnsen, 2012). Uit onderzoek blijkt ook dat het geslacht of het opleidingsniveau niet uitmaakt voor de participatiegraad. In tegenstelling tot het onderzoek van Manger et al. (2012) blijkt uit het onderzoek van Alzúa et al. (2010) dat de gedetineerden sneller een opleiding zouden volgen,

als ze een minimale opleidingsgraad hebben. De kenmerken leeftijd en lengte van de straf brengen wel een effect met zich mee. Hoe ouder de gedetineerde, hoe minder dat de gedetineerde geneigd zal zijn om een opleiding te volgen (Manger et al., 2012). Wanneer de straf van lange duur is, volgen gedetineerden eerder een opleiding dan wanneer ze van korte duur is (Manger et al., 2012; Brosens et al., 2013).

In het onderzoek van Mallin & Kell (1995) komt naar voor dat de meeste gedetineerden onderwijs belangrijk vinden. Gedetineerden hebben verschillende visies over de leermogelijkheden in de gevangenis. Sommigen halen voldoening uit het volgen van een opleiding, anderen dan weer niet. Daarnaast halen de gedetineerden aan dat hun voorkeur niet aanwezig is in het aanbod van de gevangenis. De gedetineerden ervaren het beperkte en onvolledige aanbod als een barrière om een opleiding te volgen in de gevangenis. Er is ook vraag naar een voordeliger aanbod van educatie. Zo is voor een gedetineerde werk voordeliger dan een opleiding omwille van de vergoeding.

In Belgisch onderzoek worden er een aantal *good practices* vermeld, specifiek voor onderwijs in de gevangenis. Zo heeft de gedetineerde de kans om in de gevangenis een volledig secundair diploma te behalen of om een erkend studiebewijs te ontvangen die ook buiten de gevangensmuren gelden. Bovendien worden er voldoende stappen ondernomen om de opleidingen af te stemmen op het arbeidstoeleidingstraject (Tournel & Snacken, 2009).

Door onderwijs hebben ze opnieuw een zinvolle tijdsbesteding en het vergroot de kans op een nieuwe start. Toch moet er worden rekening gehouden met het feit dat onderwijs niet altijd evident is. Onderwijs is moeilijk vol te houden voor de gedetineerden door de grote hoeveelheid lawaai in de gevangenis en door het samenleven met meerdere gedetineerden in één cel (Van Haegendoren et al., 2001).

Volgens Cuypers (2008) zijn de middelen in België nog altijd niet in verhouding met de behoeften. Zo somt zij tal van hindernissen op in het domein onderwijs, namelijk: dat de zin van onderwijs nog niet genoeg doorgedrongen is, dat de organisatie van een evenwichtig aanbod in overbevolkte gevangenissen nog steeds een moeilijke opgave is en dat het regime nog steeds primair gefocust blijft op veiligheid en controle. Toch gelooft Cuypers in een goede evolutie en dat toekomstige plannen ook werkelijkheid zullen worden, zoals webleren voor gedetineerden.

3.3.2. AANBOD IN DE BELGISCHE GEVANGENISSEN

Een gedetineerde kan in de gevangenis een opleiding volgen. Het opleidingsaanbod verschilt van gevangenis tot gevangenis. Een gedetineerde kan onder meer een algemene vorming, een taal cursus, een computerles of een beroepsopleiding volgen. Het volgen van een opleiding helpt de gedetineerde bij zijn terugkeer naar de samenleving en zorgt ook voor een zinvol tijdverdrijf (FOD Justitie, 2011b).

In een aantal gevangenis is er het Openleercentrum. Het is een centrum voor basiseducatie waar de gedetineerden worden begeleid in het aanleren van basisvaardigheden, zoals: taal, rekenen, computer en sociale omgang (Vlaamse Overheid, z.d., b). Het Openleercentrum speelt op een aantal tekortkomingen in. Zo is het centrum geschikt voor geschoolden en minder geschoolden. Het is een laagdrempelige manier waar elke gedetineerde de kans krijgt om iets bij te leren op eigen tempo en op eigen niveau (Cuypers, 2008).

Ook de Rode Antraciet organiseert cursussen voor gedetineerden, zoals: communicatieve en sociale vaardigheden, cursussen over herstelgericht werken en cursussen over relaties met vrienden en familie (De Rode Antraciet, z.d., c).

3.4. ARBEID

3.4.1. EERDER ONDERZOEK

Een job uitoefenen zou voor een aantal gedetineerden verandering brengen in de kosten-baten analyse die gemaakt wordt tijdens hun opsluiting. Wanneer een jobprogramma verandering wil brengen op grote schaal, moet dit programma zich vooral focussen op de voorkeur van de gedetineerde en op de verandering in de fundamentele oriëntatie van de gedetineerde. De fundamentele oriëntatie van de gedetineerde heeft betrekking op het proces desistance (Bushway, 2003).

De meeste gedetineerden hopen dat ze criminaliteit kunnen vermijden wanneer ze de gevangenis verlaten. Het deelnemen aan jobprogramma's kan al een stap in de goede richting zijn. Zo is het uitoefenen van een job in de gevangenis een start tot het uitbouwen van een nieuwe identiteit, alvorens de gedetineerden worden geconfronteerd met de verscheidene uitdagingen wanneer ze de gevangenis verlaten (Bushway, 2003). Ook zouden zulke programma's zorgen voor een reductie van recidive (Uggen, 2000; Bloom, 2006).

Werkprogramma's in de gevangenis zijn toegankelijk voor iedereen, net omdat ze zo eenvoudig zijn. Ze bieden kansen aan gedetineerden die over geen werkervaring of een lage scholingsgraad beschikken (Alos, Esteban, Jodar & Miguelez, 2011).

In het Belgisch onderzoek van Tournel en Snacken (2009) worden er ook een aantal *good practices* vermeld in verband met arbeid. Zo zou er in de Vlaamse gevangnissen een succesvolle samenwerking zijn met de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (verder VDAB). Gedetineerden zien de aanwezigheid van de VDAB als een meerwaarde van het sociale re-integratieproces. Het versterkt hun arbeidspositie na vrijlating.

Ten slotte is er de samenwerking met vzw Vormings- en opleidingskansen (verder vzw Vokans). Zij bieden assessmenttrainingen aan. Op deze manier komen de gedetineerden in aanraking met hun positieve persoonlijkheidskenmerken (Tournel & Snacken, 2009).

Hunter en Boyce (2009) doen een aantal vaststellingen met betrekking tot de motivaties voor werkprogramma's in de gevangenis. Deze motivatie varieert van gedetineerde tot gedetineerde. De ene gedetineerde neemt deel aan werkactiviteiten, omdat het structuur creëert in zijn dagindeling en zorgt voor sociaal contact met anderen. Voor anderen wordt werken in de gevangenis gezien als iets constructief. Het voegt iets positief toe aan hun gevangeniservaring. Tenslotte wil een gedetineerde werken omwille van de werkervaring en de verkregen kwalificaties. Het grootste voordeel dat door de gedetineerde wordt benoemd, is de ontwikkeling van nieuwe vaardigheden (Hunter & Boyce, 2009). In Belgische onderzoek worden werk vinden en plannen maken voor de toekomst aangehaald als belangrijkste motieven (Brosens et al., 2013).

Maar niet iedereen neemt deel aan werkprogramma's. Hier zijn verschillende redenen voor. Sommige gedetineerden willen niets nieuw leren en sommigen hebben een job in de gevangenis, zoals in de keuken, waar ze meer mee verdienen dan wanneer ze een ander werkprogramma volgen. Ten slotte zijn er gedetineerden die graag willen deelnemen, maar die daar de mogelijkheid niet toe krijgen. Zo is de detentieduur soms te kort om een programma te kunnen volgen of wordt hij geweigerd omwille van andere redenen (Simon, 1999).

Ondanks tal van voordelen van werkprogramma's ondervinden de gedetineerden een aantal teleurstellingen met betrekking tot de vaardigheden, het verwerven van werkgewoonten en de beperkte jobbegeleiding bij het verlaten van de gevangenis (Simon, 1999; Hunter & Boys, 2009). Ook merken de gedetineerden een aantal verschillen op met werk buiten de gevangenis. De voornaamste verschillen die worden aangehaald zijn: het loon, de dwang, gebrek aan keuze, controle en de verantwoordelijkheid (Simon, 1999).

Toch stellen Van Haegendoren et al. (2001) vast dat er een grote behoefte is aan arbeidstoeleiding en dat dit ook de moeite waard is, maar er is nood aan een geïntegreerde aanpak gekoppeld aan individuele begeleiding. Gedetineerden nemen namelijk weinig zelf initiatief en zien vaak hun kansen op werk na detentie positiever in dan dat het in werkelijkheid is. Gedetineerden geven daarom ook aan om een geleidelijke overgang te maken van de gevangenis naar de samenleving. (Van Haegendoren et al., 2001). Het grote deel van de gedetineerden geeft ook aan dat ze hulp nodig hebben om de brug te maken van binnen naar buiten. Ze wensen graag hulp te krijgen door: informatie over opleidingen en welk soort werk ze kunnen uitvoeren, ondersteuning bij het zoeken van geschikte vacatures en bij de contactopname met potentiële werkgevers (Brosens et al., 2013).

3.4.2. AANBOD IN DE BELGISCHE GEVANGENISSEN

De gedetineerde krijgt de kans om tijdens zijn detentie te werken in de gevangenis. Hij kan kiezen tussen verschillende soorten van arbeid, zoals: huishoudelijk werk, onderhoudswerk, werk voor externe bedrijven, werk in eigen werkhuisen van de gevangenis en landbouwwerk in de gevangenis. Door middel van gevangenisarbeid ontwikkelt de gedetineerde professionele en sociale vaardigheden. Gevangenisarbeid is belangrijk ter voorbereiding van de re-integratie. Voor het gedane werk krijgt de gedetineerde een vergoeding. Met deze vergoeding heeft hij de kans om de schadevergoeding aan het slachtoffer te betalen, zijn gezin financieel te ondersteunen, te sparen of om aankopen te doen uit de gevangenskantine (FOD Justitie, 2011c).

In 17 gevangnissen kan de gedetineerde beroep doen op de VDAB. De detentieconsulenten van de VDAB helpen de gedetineerde opnieuw aan werk vanuit de gevangenis. De detentieconsulenten van de VDAB komen naar de gevangenis om praktische informatie te geven over de arbeidsmarkt en geven ook groepstrainingen in verband met sollicitatie- en communicatietraining. Er is ook een mogelijkheid tot omscholing. Tenslotte biedt de VDAB ook een individuele jobbegeleiding aan op maat (VDAB, 2014).

Naast de VDAB is er ook de Centrale Dienst van de Regie van de Gevangenisarbeid (verder CDRGA). Het is een staatsdienst die belast is met de tewerkstelling van de gedetineerden. Elke gevangenis beschikt over een industriële werkplaats. Deze werkplaats is er voor gedetineerden die werken voor ondernemingen, die regelmatig werk uitbesteden. Het soort werk is verschillend, zoals: plooiën, monteren, snijden, plakken en kantoorwerk. Het hoofddoel van CDRGA is de reclassering in de maatschappij (Regie van de Gevangenisarbeid, z.d.).

Ten slotte is er de vzw Vokans. Vzw Vokans heeft een tweevoudige opdracht, namelijk: het vormen, opleiden, trainen, begeleiden en coachen van mensen om zo hun vaardigheden te versterken en de tewerkstellingsgraad te verhogen. Ten tweede gaat ze werkgevers en leidinggevendenden ondersteunen op de werkvloer (vzw Vokans, z.d.).

3.5. WELZIJN

3.5.1. EERDER ONDERZOEK

Welzijn kent verschillende invalshoeken. Zo kan welzijn geëvalueerd worden aan de hand van de aanwezigheid van negatieve omstandigheden of gevoelens. Bij een onderzoek naar het welzijn van een persoon gaat men vaak peilen naar de aanwezigheid van stress, depressie, angst en druggebruik. Op psychologisch vlak wordt er een subjectieve evaluatie uitgevoerd van het leven aan de hand van de tevredenheid en de mate waarin de persoon belang hecht aan het leven, maar ook aan de hand van het persoonlijk functioneren. Als laatste is er het sociaal welzijn. Bij het sociaal welzijn gaat men het functioneren en de omstandigheden van een persoon in de samenleving na. Hier spelen een aantal factoren een belangrijke rol, zoals: sociale integratie, sociale aanvaarding en sociale bijdrage. Al deze factoren kunnen in verband gebracht worden met de kwaliteit van het leven (Keyes, 1998). Deze kwaliteit kan op zijn beurt gemeten worden aan de hand van vijf domeinen, namelijk: psychisch en materieel welzijn, relaties met andere personen, sociale gemeenschap en burgerlijke activiteiten, persoonlijke ontwikkeling en vervulling, en ten slotte ontspanning (Baker & Instagliata, 1982).

Opsluiting heeft een directe invloed op het welzijn van de gedetineerde. De gedetineerde ervaart verschillende stressoren in zijn psychische en sociale omstandigheden die geassocieerd kunnen worden met mentale stress. Deze stress kan ervoor zorgen dat de nood aan sociaal ondersteunende relaties vergroot, maar een extra moeilijkheid is dat de gedetineerde wordt verwijderd van de samenleving en zijn sociale netwerken. Hij wordt blootgesteld aan een nieuw sociaal netwerk, de gevangenis. De gedetineerde wordt geplaatst in een populatie waar een hoog aantal infecties en chronische ziekten aanwezig zijn. Dit alles heeft invloed op de relatie met familie en vrienden, en geeft hen ook opleidingsproblemen, psychologische en sociale problemen (Lindquist, 2000; Freudenberg, 2002).

Al van bij het binnenkomen ervaart de gedetineerde een laag niveau van welzijn en psychologische stress. Hij ervaart vooral angsten en depressies (Bronsteen, Buccafusco &

Masur, 2009). Het is vooral een periode waarin een hoge kwetsbaarheid van de gedetineerde heerst en er een grote kans is op zelfdoding en zelfverwonding (Liebling, 1995). De gedetineerde wordt meteen met *the pains of imprisonment* geconfronteerd (Sykes, 1958). De eerste weken zal de gedetineerde hier dan ook copingstrategieën voor ontwikkelen (Bronsteen et al., 2009).

Op lange termijn zorgt detentie voor een vermindering van controle en welzijn van de gedetineerde. Dit wordt dan met een verhoging van hulpeloosheid geassocieerd en het heeft een negatieve impact op de participatie van dagelijkse activiteiten en trainingsprogramma's, die een reductie van recidive beogen (Bukstel & Kilmann, 1980).

Familie is ook een factor die zowel positieve als negatieve invloed uitoefent op het welzijn van de gedetineerde. Zo kan het hebben van sociale relaties zorgen voor stress, wat zorgt voor een vermindering van het welzijn, omdat een detentie de communicatie met familie en kinderen bemoeilijkt en er weinig plaats is voor intimiteit en vertrouwen (Lindquist, 2000; Bronsteen et al., 2009). Toch heeft familie ook een positieve invloed op het welzijn van de gedetineerde. Zo heeft het behouden van familiebanden een positieve invloed op drie zaken: de eenheid binnen de familie, het welzijn van de familieleden en op de vrijlating van de gedetineerde, namelijk een lagere kans op recidive. Het bezoek van kinderen en familie is dus zeker van belang voor de gedetineerde (Hairston, 1991). Toch blijkt uit Belgisch onderzoek dat twee op drie van de gedetineerde geen bezoek krijgt van hun kinderen, wat zeer veel is (Brosens et al., 2013).

Naast familie is het gedrag en de persoonlijkheid van het personeel ook van belang. Zij kunnen evengoed invloed uitoefenen op het welzijn van de gedetineerde. Wanneer de autoriteit van het personeel aanvaard is als legitiem, zal het welzijn van de gedetineerde verhogen (Liebling, 2011a). Sociale steun, een humane aanpak en vertrouwen tijdens interacties tussen personeel en gedetineerde hebben een positief effect op het welzijn van de gedetineerde (Liebling, 2011b; Van der Laan & Eichelsheim, 2013). Naast het personeel, zijn dagdagelijkse activiteiten en interacties met *peers* van belang voor het welzijn van de gedetineerde (Van der Laan & Eichelsheim, 2013).

“Praten helpt”. Dit blijkt ook uit Belgisch onderzoek waar meer dan de helft graag een gesprek zou hebben over hun problemen. Deze problemen hebben vaak betrekking op het missen van familie, gepleegde feiten, aspecten van het gevangenisleven of praktische zaken. Toch wil 48% percent van de ondervraagde gedetineerden niet praten over hun problemen.

Belangrijkste redenen zijn dat ze het liever voor zichzelf houden, zelf een oplossing willen zoeken of dat een gesprek niets zal uitmaken. Naast het praten over hun problemen geven de gedetineerden ook aan dat ze onder meer nood hebben aan informatie over hun re-integratie, werking van rechtbanken, gezondheid en actualiteit. Ook vraagt tweederde van de respondenten hulp om de brug van binnen naar buiten te vergemakkelijken. Dit door onder andere meer informatie te bekomen over praktische zaken en het in orde brengen hiervan (Brosens et al., 2013).

3.5.2. AANBOD IN DE BELGISCHE GEVANGENISSEN

Met betrekking tot dit domein kan de gedetineerde terecht bij het Justitieel Welzijnswerk (verder JWW). Het JWW is een dienst binnen het Centra voor Algemeen Welzijnswerk. Deze dienst heeft zowel een individuele als een structurele doelstelling (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, z.d; Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2009). Op individueel vlak beschikt het JWW over trajectbegeleiders. Zij zoeken in samenspraak met de gedetineerde naar een antwoord op verschillende vragen. Als eerste brengen zij de situatie van de gedetineerde in kaart en bekijkt het JWW hoe de problemen kunnen worden aangepakt met de beschikbare hulpmiddelen. Het gaat zowel over praktische problemen, zoals bijvoorbeeld huisvesting, als over problemen in verband met relaties met familie en vrienden. Via het JWW kan de gedetineerde ook in contact komen met de hulp- en dienstverlening binnen de gevangensmuren, zoals: onderwijs, tewerkstelling en cultuuractiviteiten (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, z.d; Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2009).

Naast het werken op individueel niveau, gaat JWW ook structureel te werk. Zo maken de organisatieondersteuners van JWW de gedetineerde wegwijs in de gevangenis en zorgen voor een ondersteuning van de activiteiten binnen de gevangenis. Ze zorgen mee voor een degelijk aanbod voor verschillende activiteiten, zoals: onderwijs, vorming, cultuur en sport (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, z.d; Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2009).

Wat betreft het kinderbezoek, organiseert de gevangenis minstens één keer per maand een activiteit voor de ouders en hun kinderen (FOD Justitie, 2011d).

3.6. CULTUUR

3.6.1. EERDER ONDERZOEK

Het culturele aspect in de gevangnissen is ook van belang, want culturele activiteiten brengen een aantal voordelen met zich mee.

De gevangenisbibliotheek heeft een ruim aanbod aan cd's, dvd's en boeken (Tournel & Snacken, 2009). Het lezen van boeken zorgt voor een therapeutisch effect. De gedetineerde kan zichzelf al dan niet vergelijken of identificeren met personages uit een boek om zo tot een verandering van identiteit te komen (Rubin, 1973). Ook zorgt het lezen van boeken voor een ontwikkeling van het kritisch denken en heeft een re-integrerende functie, omdat het hen kennis van buiten de gevangensmuren bijbrengt (Sullivan, 2000).

Omwille van de grote populariteit bouwt men in België meer en meer samenwerkingsinitiatieven uit met reguliere bibliotheken en is er meer aandacht voor anderstalige gedetineerden binnen de gevangenisbibliotheek (Tournel & Snacken, 2009; Brosens et al., 2013). De gedetineerden gaan vooral over tot het ontlenen van boeken. Toch vinden ze dat de bibliotheek over te weinig boeken beschikt die hen interesseren en dat de bibliotheek te klein is. Het grootste deel van de gedetineerden geeft ook aan dat ze geen verdere hulp nodig hebben wat betreft bibliotheek als voorbereiding op hun re-integratie (Brosens et al., 2013).

Bij de deelname aan een kunstactiviteit wordt het gevoel van eigenwaarde en vertrouwen versterkt, vindt er een reductie van slaapproblemen, angsten en het risico op recidive plaats, en versterken de sociale vaardigheden (Blaauw & Van Marle, 2007; Oud & Oostdam, 2007; Johnson, 2008). Kunst zorgt namelijk voor een verbinding van hand, oog en hersenen. Het brengt de gehele identiteit van een persoon tot uiting en motiveert een natuurlijke zelfdiscipline en autonomie (Clements, 2004). Kunst brengt een verandering teweeg. Bovendien zorgt het ervoor dat de gedetineerde even kan ontsnappen aan de situatie, contact kan zoeken met de buitenwereld en het helpt bij de re-integratie (Clements, 2004; Johnson, 2008). Kunst is ook efficiënt als drugstherapie (Clements, 2004).

Net zoals bij de bibliotheek zijn er bij kunstactiviteiten ook therapeutische voordelen (Rubin, 1973; Johnson, 2008). Onder deze therapeutische voordelen kan worden verstaan: het ontwikkelen van communicatieve vaardigheden die kunnen helpen bij het verwerken van traumatische gebeurtenissen, het creëren van meer zelfvertrouwen en het leert hen de verantwoordelijkheid in te zien ten opzichte van hun rehabilitatieproces. Vaak worden

voordelen die kunst met zich meebrengt voor de gedetineerde ook gedeeld met de gevangenis. Kunstprogramma's dragen namelijk bij tot de veiligheid en de kwaliteit van het leven. Het zorgt voor de opbouw van goede relaties met medegevangenen en het personeel in de gevangenis (Johnson, 2008).

Uit Belgisch onderzoek blijkt dat er een grote interesse is in sociaal-culturele activiteiten in de gevangenis (Van Haegendoren et al., 2001; Brosens et al., 2013). Gedetineerden ervaren een sociaal-culturele activiteit als een activiteit waar ze iets aan hebben. Door een deelname aan deze activiteit wordt hun gevoel van eigenwaarde vergroot en het zorgt voor een zinvolle dagbesteding (Van Haegendoren et al., 2001). De interesses van Belgen en niet-Belgen zijn ongeveer dezelfde wat betreft culturele activiteiten. Qua leeftijd gaan ze steeds minder geïnteresseerd zijn in film naarmate ze ouder worden. Ook is er een verschil op te merken betreffende de scholingsgraad. De gedetineerden die langer naar school zijn gegaan, zijn meer geïnteresseerd in toneel. De meest favoriete activiteiten van de onderzochte populatie zijn: koken, kunst maken, fotografie, muziekspelen en knutselen (Brosens et al., 2013).

Ondanks de voordelen en interesse in de culturele activiteiten zijn er er een aantal knelpunten terug te vinden in de organisatie van een culturele activiteit, namelijk: niet elke gedetineerde kan elke week aanwezig zijn bij de cursus, het aanbod verschilt naargelang de gevangenis, er is een beperkte invloed van de gedetineerde zelf en beperkte dienstverlening van organisaties van buitenaf, te weinig informatie over de dienstverlening, taalbarrière, enzovoort (Van Haegendoren et al., 2001; Brosens et al., 2013).

3.6.2. AANBOD IN DE BELGISCHE GEVANGENISSEN

De gedetineerde kan in de gevangenis deelnemen aan sociale en culturele activiteiten die worden georganiseerd door vzw's. Het aanbod van de activiteiten varieert van gevangenis tot gevangenis. Zo kan de gedetineerde deelnemen aan onder andere een schilderscursus, een toneelworkshop en een muziekles. Ook is er de mogelijkheid om boeken te ontlenen in de gevangenisbibliotheek (FOD Justitie, 2011a).

Gedetineerden hebben recht op informatie en op onderwijs, net zoals mensen buiten de gevangenis. De gevangenisbibliotheken zijn dan ook gelijkaardig aan de openbare bibliotheken. Ze bieden deze diensten aan om onderwijs en rehabilitatieprogramma's mogelijk te maken. Ze maken de brug naar de buitenwereld (Agentschap Sociaal Cultureel werk voor Jeugd en Volwassenen, z.d.).

De Rode Antraciet is één van de vzw's die actief is in de gevangenissen die projectmatig sociaal-cultureel werk aanbiedt. Wanneer de gedetineerde deelneemt aan één van de activiteiten wordt er gewerkt aan hun persoonlijke ontplooiing, aan het komen tot creatieve expressie en aan het verhogen van de participatie aan het maatschappelijke debat (De Rode Antraciet, z.d., d).

3.7. (GEESTELIJKE) GEZONDHEID

3.7.1. EERDER ONDERZOEK

Gevangenispopulaties in Europa bereiken een hoog niveau als het gaat om gezondheidsproblemen en sociale uitsluiting. Gedetineerden hebben vaak een groter gebrek aan psychische, mentale en sociale gezondheid dan de algemene populatie (Blaauw & Van Marle, 2007). Ze kunnen al mentale gezondheidsproblemen ervaren vóór detentie door hun risicovolle levensstijl (Blaauw & Van Marle, 2007; Hayton, 2007). Deze problemen kunnen evenzeer worden ervaren tijdens detentie, want een detentieperiode neemt autonomie weg en schaadt de gedetineerde zijn eigenwaarde en gezondheid (Blaauw & Van Marle, 2007; Fraser, 2007; Hayton, 2007).

Gevangenen hebben vaak te kampen met stress en depressie (Blaauw & Van Marle, 2007; Brosens et al., 2013). De ontwikkeling van deze gevoelens tijdens detentie heeft verschillende oorzaken, zoals: het verlies van vrijheid, omstandigheden in de gevangenis, schuld en schaamte over hun daden. Deze gevoelens kunnen aan de basis liggen van hun gezondheidsproblemen. Een cumulatie van deze factoren zorgt onder meer voor een reductie van hun mentale gezondheid, een toename van het aantal incidenten in verband met het welzijn van de gedetineerden en personeel, zelfmoord en geweld (Blaauw & Van Marle, 2007).

Gedetineerden hebben verschillende visies op prioritaire gezondheidsdomeinen in de samenleving. Gedetineerden die vrijwillig deelnemen aan gezondheidsmaatregelen, bijvoorbeeld stoppen met roken, zijn meer geïnteresseerd in het thema gezondheid dan degene die worden verplicht tot het nemen van gezondheidsmaatregelen (Condon, Hek & Harris, 2008).

Voorts hebben gevangenen ook verschillende noden met betrekking tot de gezondheid. Zo hebben ze nood aan advies over overdraagbare aandoeningen, zoals hiv, advies over levensstijlen met een hoog risico en ondersteuning in het leiden van een gezond leven. Niet alleen advies is belangrijk, maar ook training van hun psychologische vaardigheden,

vormingen over gezondheid en interventies die de gezondheid bevorderen (Hayton, 2007). Ook gezondheidsdiensten met betrekking tot mentale gezondheid, infecties en drugsafhankelijkheid zijn van belang (Fraser, 2007).

De aanwezige motivatie om deel te nemen aan geestelijke gezondheidsvoorzieningen, ligt in het feit dat gedetineerden zelf graag willen praten over gepleegde feiten, angsten, depressies, trauma's, relatieproblemen en hun verslavingsproblematiek. Toch heeft het grootste deel van de gedetineerden, zo blijkt uit Belgisch onderzoek, nog geen beroep gedaan op de diensten van geestelijke gezondheidszorg. De redenen hiervoor zijn: ze waren nog niet op de hoogte van de mogelijkheid, ze hebben geen nood aan therapeutische gesprekken, ze de voorkeur geven aan gevangenisarbeid of ze verblijven nog maar kort in de gevangenis (Brosens et al., 2013). De gedetineerden die toch hulp zoeken, komen vaak terecht bij de Psychosociale Dienst (verder PSD). De geleverde hulpverlening wordt als redelijk positief ervaren. Toch worden door de gedetineerden een aantal kritieken geleverd, zoals: te weinig personeel, te jong personeel en een te groot verloop (Van Haegendoren et al., 2001).

Aandacht voor gezondheidsproblemen is dus zeker van belang tijdens detentie, want een goede gezondheid en welzijn is de sleutel tot een succesvolle rehabilitatie (Hayton, 2007).

3.7.2. AANBOD IN DE BELGISCHE GEVANGENISSEN

In de gevangenis werken verplegers, dokters, psychiaters, psychologen, tandartsen en kinesitherapeuten. De verpleegkundigen dienen medische zorgen toe. De gedetineerde kan ook dagelijks en op bepaalde uren de gevangenisarts raadplegen. Wanneer de gedetineerde dit wenst, kan hij op eigen kosten een arts naar keuze laten komen (FOD Justitie, 2011e).

De gedetineerde kan ook beroep doen op de PSD. De PSD zorgt voor het onthaal van nieuwe gevangenen en adviesverlening aan gedetineerden en geïnterneerden. Daarnaast zorgen zij voor de penitentiaire begeleiding. De begeleiding wordt verleend bij bepaalde scharniermomenten in de strafuitvoering, zoals: aanhouding, penitentiair verlov en voorwaardelijke invrijheidstelling. Ten slotte verlenen zij ook pretherapeutische begeleiding aan daders van seksueel misbruik om zo de gedetineerde te motiveren voor een postpenitentiaire behandeling (Vander Laenen & Polfliet, 2010).

Ten slotte kan de gedetineerde ook beroep doen op de ambulante zorg van CGG. Het doel van deze ambulante zorg is tweërlei: het inzicht in de eigen problematiek door de gedetineerde verhogen en de manier waarop hij omgaat met zijn problematiek te veranderen. Ook willen ze

de klachten verminderen en leefbaar maken om zo de kwaliteit van het leven te verhogen (Kaesemans, 2014).

3.8. DRUGHULPVERLENING

3.8.1. EERDER ONDERZOEK

De groep druggebruikers is groot in de gevangenis. Het is een heterogene groep die varieert naar soort drugs en naar noden in verband met de behandeling. Uit internationaal onderzoek blijkt dat er meer nood is aan een breed gamma aan behandelingen, vooral residentieel, maar dat deze vaak ontoereikend zijn (Belenko & Peugh, 2005).

Gevangenis worden vaak geconfronteerd met drugsproblemen. Hieraan zijn heel wat gevolgen verbonden, waarvan de oplossingen meestal buiten de mogelijkheden van de gevangenis liggen. Zo heeft de gevangenis vaak niet de capaciteit om gezondheidsproblemen in verband met drugs op te lossen. De gevangenis is nu eenmaal geen therapeutische instelling. Al bij al mag een gevangenisstraf geen verloren tijd zijn. De gevangenis moet mogelijkheden scheppen in de gezondheidszorg, sociale ondersteuning en het inschakelen van voorzieningen van buitenaf (Stöver & Weilandt, 2007).

Een belangrijke voorwaarde om een behandeling doeltreffend te maken, is dat de persoon in eerste instantie gemotiveerd moet zijn. Vrijwillige behandelingen zijn namelijk het meest effectief (Fagan, 1999). Longshore en Teruya onderscheiden drie dimensies van motivatie. Eerst en vooral moet de gedetineerde bewust zijn van het drugprobleem, vervolgens moet de gedetineerde hulp aanvaarden en willen, en ten slotte moet de gedetineerde ook bereid zijn om een behandeling te volgen. Wanneer een persoon hoog scoort op deze drie onderscheiden dimensies, is de persoon er volledig klaar om een behandeling aan te gaan. Deze drie dimensies brengen de onderzoekers ook in verband met verschillende fases van verandering. Bijvoorbeeld wanneer de gedetineerde zich wel bewust is van zijn drugprobleem, maar niet in een fase zit dat hij wil veranderen, zal hij ook niet gemotiveerd zijn om een behandeling te starten (Longshore & Teruya, 2006).

Personen die deelnemen aan een behandeling hebben vaak meer sociale connecties en meer hechte vrienden dan iemand die niet deelneemt. Bovendien hebben niet-deelnemers meer psychiatrische of psychologische problemen, een laag educatie niveau en meer conflicten. Ook een zwaardere misdaad in verband met drugs of een langer en intens gebruik van drugs verhoogt de kans op een niet-deelname. De niet-deelnemers hebben vaak te kampen met een multidimensionele problematiek (Lang & Belenko, 2000).

Wanneer een gedetineerde overgaat tot een deelname aan een behandeling, moet deze behandeling een gevoel van controle geven over zijn destructief of disfunctioneel gedrag en een afremming van de afhankelijkheid en de sociale beperkingen (Fagan,1999). Tevens moeten deze drugsprogramma's holistisch zijn en zorgen voor een aanpak van de structurele beperkingen en praktische moeilijkheden waarmee gedetineerden te maken krijgen, zoals: armoede, dakloos en schulden (Duke, 2003).

Een deelname aan zo'n behandeling zorgt voor de reductie van het risico op recidive (Hiller, Knight & Simpson, 1999; Lang & Belenko, 2000) en de gedetineerde is minder geneigd om opnieuw drugs te nemen (Pelissier, Rhodes, Saylor, Gaes, Camp, Vanyur & Wallace, 2001).

In de gevangenis kan een substitutiebehandeling ook van belang zijn. Heroïnegebruikers kunnen geholpen worden door het toedienen van bijvoorbeeld methadon. De substitutiebehandeling kan de gedetineerde zijn gezondheid stabiliseren (Kastelic, 2007; Todts, 2009). Hierdoor kan hij toch een normaal leven leiden zonder al te veel afhankelijk te zijn van meer risicovolle, illegale drugs. Ook leidt het tot een breuk met crimineel gedrag en geeft het kans op een verandering van levensstijl. De behandeling moet wel aan een aantal voorwaarden voldoen, zoals: het dient continu zijn, de juiste dosis dient over een bepaalde periode ingenomen te worden en het moet in overeenstemming zijn met de noden van de gedetineerde (Kastelic, 2007).

Naast de behandelingsprogramma's is familie één van de meest efficiënte informele bestrijdingsmiddelen tegen een drugsverslaving. Hoewel de familie een positieve ondersteuning kan bieden, kan het ook leiden tot een conflict met de ex-verslaafde, wat mogelijks een terugval veroorzaakt. Niet alle families geven een correcte begeleiding en ondersteuning. Daarom is het van belang dat interventies zich ook richten op de ondersteuning en begeleiding van families (Gideon, 2007).

In een Belgisch belevingsonderzoek bij gedetineerden naar druggebruik in de gevangenissen worden er verschillende oorzaken aangehaald voor druggebruik. De gedetineerden zouden drugs gebruiken in de gevangenis om even te kunnen vluchten van de gevangeniscontext en even niet te moeten denken aan de verscheidene problemen waarmee ze te kampen hebben. Een andere belangrijke oorzaak is verveling. De gedetineerden geven aan dat ze lange dagen moeten doorbrengen in hun cel en om deze tijd te doden gebruiken ze drugs. Een laatste oorzaak die wordt aangehaald, is de overbevolking. Door de overbevolking is de sfeer vaak

gespannen en door het druggebruik kunnen de gedetineerden deze spanning even verminderen (De Pauw et al., 2009).

De gedetineerden geven een aantal aanbevelingen in verband met verschillende aspecten van de aanpak van druggebruik in de gevangenis. De meeste gedetineerden vinden dat er een groot gebrek is aan psychologische begeleiding. Ook zullen ze eerder hun verhaal aan medege-detineerden vertellen, omdat de drempel dan veel lager is dan bij de hulpverlening of het personeel. Volgens de gedetineerden zou educatie over aspecten van drugs en druggebruik ook nuttig kunnen zijn, zowel individueel als in groep. Ten slotte geven ze aan dat ze graag een drugsvrije afdeling gerealiseerd zouden zien. Het belonende aspect van deze afdeling zou hen motiveren om hun druggebruik te verminderen (De Pauw et al., 2009).

Verder bespreekt Todts een aantal behandelingsmethoden die effectief zouden zijn in de Belgische gevangnissen. Zo zou een therapeutische gemeenschap effectief zijn, zelfs tot vijf jaar na het einde van de therapie. De effecten van deze therapie kunnen worden verlengd wanneer er nazorg wordt aangeboden. Een nadeel van een therapeutische gemeenschap is dat het een dure therapie is. Toch kan het zeker een meerwaarde betekenen voor verscheidene patiënten (Todts, 2009).

Vervolgens bespreekt Todts de cognitief-gedragsmatige interventies. Deze interventies worden vooral gebruikt als toevoeging bij andere therapieën, zoals bij een methadonprogramma. Het grote voordeel, in tegenstelling tot de therapeutische gemeenschap, is dat een cognitief-gedragsmatige interventie goedkoper en laagdrempeliger is. Het is van belang om deze vormen van behandeling om te zetten naar een gestructureerd en toegankelijk systeem aan de hand van financiële en persoonlijke middelen (Todts, 2009).

3.8.2. AANBOD IN DE BELGISCHE GEVANGENISSEN

Elke gevangenis werkt met een drugsbeleid waarbij informatie en preventie centraal staan. Wanneer de gedetineerde voor het eerst in de gevangenis binnenkomt, moet hij binnen de 24 uur op consultatie bij de gevangenisarts. Bij het vaststellen van een drugsproblematiek, kan de gevangenisarts een behandeling bespreken met de gedetineerde. Daarna volgt het verplegend personeel de gedetineerde op. Ook de andere personeelsleden worden geïnformeerd over de drugsproblematiek (FOD Justitie, 2011f).

In de gevangenis circuleert er ook een informatieboekje “Je leven sturen, ook binnen de muren.”, dat een overzicht geeft over gezondheidsproblemen en drugsgerelateerde

gezondheidsproblemen. Naast het boekje worden er ook flyers en brochures uitgedeeld die de effecten van drugs bespreken (FOD Justitie, 2011f).

In de gevangenis zijn er ook een aantal drugsprogramma's aanwezig. Eerst en vooral is er een substitutiebehandeling voor heroïneverslaafden. Men gaat via methadon of Subutex® het druggebruik afbouwen. Deze medicijnen helpen om de ontwenningssverschijnselen en de drang naar drugs te verminderen. Zo kan het sociaal functioneren opnieuw worden versterkt (FOD Justitie, 2011f).

Vervolgens is er het Centraal Aanmeldingspunt voor druggebruikers (verder CAP). Dit aanmeldingspunt bestaat uit teams met externe medewerkers waarop de gedetineerden beroep kunnen doen. Deze teams komen op vaste tijdstippen naar de gevangenis en stellen samen met de gedetineerde een gepast drugsprogramma op. Het CAP zoekt contact met hulpverleningsorganisaties waar de gedetineerde terecht kan na zijn vrijlating.

Verder zijn er nog een aantal drugsprogramma's specifiek voor een welbepaalde gevangenis, zoals de drugsvrije afdeling D-side en kortdurend drugsprogramma in Brugge (FOD Justitie, 2011f).

3.9. HUISVESTING

3.9.1. EERDER ONDERZOEK

Bij de terugkeer van de gevangene naar de samenleving is de zoektocht naar een permanente, duurzame huisvesting meer dan een onaangename ervaring. Het is ook een uitdaging die een succes of een mislukking voorspelt voor het gehele re-integratie proces. Zo vormt huisvesting één van de grootste obstakels van het re-integratieproces. Bij gedetineerden die onder voorwaarden vrij zijn, kunnen deze voorwaarden ervoor zorgen dat het moeilijk is om een gepaste buurt te vinden. Naast het vinden van de juiste buurt is intrekken bij familie of vrienden ook geen zekere situatie. In sommige gevallen wil de familie zelf niet dat hij terug bij hen komt wonen of ziet de gedetineerde dit zelf niet zitten, omdat zijn re-integratie proces mogelijks in gedrang zou komen (Bradley, Oliver, Richardson & Slayter, 2001). De particuliere woningmarkt is voor de meeste gevangenen te duur en wanneer de gevangenen beroep willen doen op publieke woningen hebben ze te maken met lange wachtlijsten (Bradley et al., 2001).

Nochtans is er een groot vertrouwen in de publieke huisvesting en hulp bij het huren tijdens detentie. De meeste gedetineerden verwachten ook dat ze kunnen intrekken bij familie en vrienden (Baldry, McDonell, Maplestone & Peeters, 2002). Zo blijkt uit een studie dat 79%

van de ondervraagde gedetineerden denkt dat het redelijk makkelijk zou zijn om een verblijfplaats te vinden (Visher, Yahner & La Vigne, 2010).

Huisvesting en dakloosheid heeft ook een zekere invloed op de kans van recidive. Zo zou dakloosheid een algemeen effect hebben op de criminaliteit in een samenleving. En dit zorgt op zijn beurt voor een toename van angst bij de burger, die het geweld en criminaliteit ook nog eens doet stijgen (Petersilia, 2005). Huisvesting is ook van belang voor de mentale en medische gezondheid van de gedetineerde (Hammett, Roberts & Kennedy, 2001).

Gedetineerden geven aan dat ze meer nood hebben aan advies rond huisvesting na hun detentie (Bradley et al., 2001). Dit blijkt ook uit het onderzoek van Baldry et al. (2002), waarbij 68% van de ex-gedetineerden meldt dat ze geen informatie hebben gekregen over mogelijke huisvesting na detentie en over de mogelijke ondersteuning. Het grote probleem was vaak dat de gedetineerde vrijkwam op een onverwachte datum en daarom zijn vrijlating niet voldoende kon voorbereiden (Baldry et al., 2002). Er was ook een grote vraag naar het vervroegd van start gaan met de aanvraagprocedure om recht te hebben op een sociale woning (Bradley et al., 2001).

Ook in België blijkt dat thuisloosheid een problematisch gegeven is in de gevangnissen. Vaak bevinden gedetineerden zich al in een moeilijke situatie voor ze in de gevangenis terecht komen. Voor hen is de gevangenis dan nog maar een stap verder in de marginalisering. Wanneer men kijkt naar de populatie in de gevangnissen merkt men een kwetsbare groep op, waarvan een groot aantal gedetineerden al huisvestingsproblemen heeft. Zo zijn er vaak gedetineerden die reeds dakloos waren, achterstallige huur hadden, moeizame relaties hadden met hulporganisaties vóór detentie, enzovoort. Wanneer een persoon wordt aangehouden, is dit voor hem dan ook onverwacht en onvoorspelbaar. Met als gevolg dat de gedetineerde niet de tijd heeft om praktische zaken te regelen, bijvoorbeeld het afhandelen van dringende betalingen (Demeersman, 2009).

Andere factoren die thuisloosheid beïnvloeden zijn: het verlies van het inkomen en de bijkomende kosten door een detentieperiode (Demeersman, 2009). Bovendien is gevangenisarbeid niet voor iedereen toegankelijk door bijvoorbeeld het beperkt aantal toegelaten gedetineerden (Demeersman, 2009; Tournel & Snacken, 2009). Voorts wordt de gedetineerde uitgesloten van de sociale zekerheid, heeft hij geen domicilie en heeft hij geen toegang tot maatschappelijke dienstverlening. Ten slotte wordt de gedetineerde die uitgesloten is van zijn sociaal netwerk gezien als belangrijkste beïnvloedende factor op

thuisloosheid. De gedetineerde is sociaal uitgesloten van de samenleving (Demeersman, 2009).

Hieruit kan worden geconcludeerd dat een dak boven het hoofd vinden vanuit de gevangenis geen evidentie is. In België ontbreken er namelijk belangrijke en specifieke overgangsvoorzieningen tussen de gevangenis en de samenleving (Demeersman, 2009).

3.9.2. AANBOD IN DE BELGISCHE GEVANGENISSEN

Een groot deel van de gedetineerden huren tijdens detentie een woning. Slechts enkelen kunnen hun woning dan ook behouden. Wanneer ze hun hoofdverblijfplaats verliezen, worden ze geschrapt van het bevolkingsregister. Een groot deel zal dan ook opnieuw op zoek moeten gaan naar een woning wanneer ze vrij komen. Trajectbegeleiders van JWW spelen hierbij een belangrijke rol in functie van de reclassering (Van Campfort, Demeersman & Nuyts, 2009).

Binnen de gevangenis hebben gedetineerden enkel toegang tot voorzieningen die zelf naar de gevangenis komen, zoals: de VDAB, onderwijs en JWW. De meeste diensten die een relevantie hebben in het voorkomen van thuisloosheid, waaronder het OCMW, sociale huisvesting en sociale verhuurkantoren zijn jammer genoeg afwezig in de gevangenis (Van Campfort et al., 2009).

3.10. BESLUIT

Bijna elke gedetineerde komt vroeg of laat weer vrij (Robert, 2008). De gedetineerde heeft recht op en moet bijstand krijgen in de aanloop naar hun vrijlating om hun re-integratie in de samenleving te bevorderen. Uit dit hoofdstuk blijkt dan ook dat hulpverlening op elk van de acht domeinen betreffende: sport, onderwijs, arbeid, welzijn, cultuur, (geestelijke) gezondheid, drughulpverlening en huisvesting effectief is. Zo zorgt een deelname aan een activiteit ervoor dat de gedetineerde het vaak beter doet op verschillende domeinen, zoals: arbeid, interpersoonlijke relaties, sociaal en familiaal gebied en het zorgt voor een reductie van de kans op recidive (Lang & Belenko, 2000).

Ondanks de voordelen van hulp- en dienstverlening zijn er tijdens detentie heel wat obstakels voor een succesvolle re-integratie na detentie. Zo zijn er heel wat knelpunten op financieel vlak en de thuisloosheid, zoals het verlies van eigen inkomen tijdens detentie (Demeersman, 2009; Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2013). Een ander knelpunt dat wordt aangehaald is het aanbod. Zo is niet elke activiteit voor iedereen toegankelijk door bijvoorbeeld het beperkt

aantal toegelaten gedetineerden voor een activiteit (Demeersman, 2009; Tournel & Snacken, 2009). Bovendien verschilt het aanbod naargelang de mogelijkheden van de gevangenis.

In dit hoofdstuk werd er een overzicht gegeven van internationaal en nationaal eerder verricht onderzoek met betrekking tot acht levensdomeinen. Tijdens het verrichten van het literatuuronderzoek, kan er worden geconcludeerd dat België tot op heden weinig tot zeer weinig wetenschappelijk onderzoek heeft verricht over deze domeinen. Er kan worden gesteld dat er zeker meer onderzoek nodig is betreffende deze acht levensdomeinen om deze inzichtelijker te maken en eventueel de hulp- en dienstverlening bij te sturen aan de hand van de resultaten van het toekomstig verrichte onderzoek.

EMPIRISCH ONDERZOEK

In deel 2 van deze masterproef wordt in het eerste hoofdstuk de methodologie van het empirisch onderzoek toegelicht. In het tweede hoofdstuk wordt er een overzicht gegeven van de resultaten van de semi-gestructureerde interviews. In het derde hoofdstuk worden de empirische resultaten getoetst aan internationale en nationale literatuur.

HOOFDSTUK 4: METHODOLOGISCH KADER

4.1. INLEIDING

In het methodologisch kader volgt een uiteenzetting over de methodologie van het gevoerde onderzoek. Eerst en vooral wordt de theoretische en praktische relevantie besproken. Daarna worden de probleemstelling, de doelstelling en de bijhorende onderzoeksvragen weergegeven. Vervolgens worden de verschillende kernbegrippen beschreven die centraal staan in deze masterproef. Verder worden de onderzoeksstrategie, het gebruikte onderzoeksmateriaal en de onderzoekstechniek toegelicht. Tot slot worden de kenmerken van het empirisch onderzoek uitvoerig besproken. Deze kenmerken zijn: de plaats van het onderzoek, de onderzochte groep, het onderzoeksprotocol, de validiteit en betrouwbaarheid, en de ethische aspecten.

4.2. THEORETISCHE EN PRAKTISCHE RELEVANTIE

Het verschil tussen een praktijkgericht en een theoriegericht onderzoek zit in de doelstelling. Bij een theoriegericht onderzoek streeft de onderzoeker naar het oplossen van een tekort aan kennis op een bepaald gebied (Korzilius, 2000). In een praktijkgericht onderzoek zoekt de onderzoeker naar een oplossing voor een bepaald probleem. Daarenboven zoekt men naar een beantwoording van een onderzoeksvraag of vragen. Aan de hand van deze beantwoorde onderzoeksvragen, tracht de onderzoeker de doelstelling van het onderzoek te bereiken (Korzilius, 2000; Smaling, 2006).

Het onderzoek in deze masterproef is beschrijvend van aard. Het wil de noden en behoeften van de gedetineerden inzake hulp- en dienstverlening met het oog op hun re-integratie beschrijven. Het behoeftenonderzoek van Brosens, De Donder en Verté (2013) is enkel uitgevoerd in de gevangenis van Antwerpen. Noden en behoeften verschillen naargelang het individu, daarom is het van belang om het onderzoek te reproduceren in andere gevangenissen met ander individuen. Op deze manier kan men nog meer inzicht verwerven in de noden en

behoeften van de gedetineerden. Het onderzoek van deze masterproef is vooral een aanvulling op bestaande literatuur.

Naast deze theoretische relevantie is er in deze masterproef vooral sprake van een praktische relevantie. Het wil bijdragen tot het beperkt bestaande onderzoek inzake de noden en behoeften van gedetineerden wat betreft de hulp- en dienstverlening in de gevangenis. Daarnaast tracht dit onderzoek een bescheiden meerwaarde te zijn voor een optimalisatie van de hulp- en dienstverlening met het oog op de re-integratie van de gedetineerde in de gevangenis van Dendermonde aan de hand van de verkregen resultaten.

4.3. PROBLEEMSTELLING, DOELSTELLING & ONDERZOEKSVRAGEN

Uit voorgaande literatuurstudie, zowel uit internationale als uit nationale literatuur, is gebleken dat hulp- en dienstverlening tijdens detentie tal van voordelen heeft, onder andere een reductie van recidive (Bukstel & Kilmann, 1980; Hiller et al., 1999; Lang & Belenko, 2000; Uggen, 2000; Vacca, 2004; Petersilia, 2005; Bloom, 2006; Draper, Errington, Oma & Makhita, 2013). Door tal van deze voordelen die hulp- en dienstverlening met zich meebrengt, wordt tevens de stap naar de samenleving vergemakkelijkt (Taxman, Young & Byrne, 2004).

Zoals eerder vermeld, is het Strategisch Plan in 2000 een belangrijke schakel in de hulp- en dienstverlening in de gevangenis. Dit plan heeft samen met de staatshervorming in 1980 ervoor gezorgd dat het aanbod in de gevangenis werd uitgebreid en dat er meer externe medewerkers werden betrokken (Meyvis, Roose & Vander Laenen, 2012). Een mogelijk gevolg van het meer divers en ruimer aanbod is dat de noden en behoeften van de gedetineerden zullen veranderen en dat er nog meer noden en behoeften op de voorgrond zullen verschijnen (Polfliet, 2009). Door de steeds veranderende noden en behoeften is het van belang om voldoende te peilen naar deze noden en behoeften van gedetineerden (Gemengde Commissie, 2014).

Het Strategisch Plan kreeg in 2013 een decretale basis door het Decreet betreffende de organisatie van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Aan de hand van dit decreet tracht de Vlaamse Overheid een kwaliteitsvolle hulp- en dienstverlening uit te bouwen op basis van de noden en behoeften van gedetineerden (Decreet betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, B.S. 11 april 2013). Om deze kwaliteitsvolle hulp- en dienstverlening uit te bouwen is er nood aan wetenschappelijk onderzoek. Momenteel is er weinig Belgisch wetenschappelijk onderzoek verricht naar de noden en

behoeften van gedetineerden. Het onderzoek van deze masterproef kan daarom een bijdrage leveren aan het beperkt wetenschappelijk onderzoek en een mogelijk hulpmiddel zijn om een kwaliteitsvolle hulp- en dienstverlening in de gevangenis uit te bouwen door het verkregen inzicht in de behoeften van de gedetineerden inzake de hulp- en dienstverlening in de gevangenis.

De academische doelstelling van deze masterproef luidt als volgt: *“Een beeld vormen van de noden en behoeften omtrent hulp- en dienstverlening van de gedetineerden in de gevangenis met het oog op re-integratie en hiermee een bijdrage te leveren aan de kennisvorming omtrent deze problematiek.”*

Deze doelstelling wordt mogelijk gemaakt door enerzijds een literatuurstudie waarbij er zowel aandacht is voor nationale als voor internationale literatuur en anderzijds door het uitvoeren van een kwalitatief onderzoek waar de visie van de gedetineerden centraal staat.

De doelstelling van het empirisch (kwalitatief) onderzoek: *“Er wordt getracht om inzicht te verwerven in de behoeften van de gedetineerden omtrent de volgende levensdomeinen: sport, onderwijs, arbeid, welzijn, cultuur, geestelijke gezondheid, drughulpverlening en huisvesting, en in welke mate de hulp- en dienstverlening in de gevangenis hieraan bijdraagt en dit met het oog op re-integratie.”*

Het onderzoek van Brosens et al. (2013) werd enkel uitgevoerd in de gevangenis van Antwerpen. Het onderzoek van deze masterproef in de overige Vlaamse gevangenissen uitvoeren, zou echter niet haalbaar zijn. Daarom is er gekozen om het empirische onderzoek uit te voeren in de gevangenis van Dendermonde. De gevangenis van Dendermonde is een kleine setting bestaande uit mannelijke beklaagden en veroordeelden. Tien definitief veroordeelden werden geïnterviewd in het kader van deze masterproef om zicht te krijgen op hun noden en behoeften inzake de hulp- en dienstverlening met het oog op hun re-integratie.

Op het einde van deze masterproef wordt een antwoord geformuleerd op de volgende onderzoeksvragen:

De centrale onderzoeksvraag:

- *In welke mate bereidt de gevangenis de gedetineerde voor op de re-integratie?*

De bijhorende deelvragen:

- *Wat is het profiel van de gedetineerde in de gevangenis?*
Bij deze vraag wordt er nagegaan wat de individuele kenmerken zijn van de gedetineerde en wat hun persoonlijke situatie was vóór detentie.
- *Wat zijn de noden en behoeften van de gedetineerden bij de verschillende levensdomeinen binnen het hulp- en dienstverleningsaanbod?*
Bij deze vraag wordt er gepeild naar de noden en behoeften van de gedetineerde rond acht levensdomeinen, namelijk: sport, onderwijs, arbeid, welzijn cultuur, (geestelijke) gezondheid, drughulpverlening en huisvesting.
- *Hoe worden de gedetineerden in de gevangenis voorbereid op re-integratie?*
Bij deze vraag wordt er nagegaan welke hulp- en dienstverlening er reeds bestaat in de gevangenis inzake het werken aan re-integratie en in welke mate de gedetineerden hier gebruik van maken. Ook wordt er bevraagd of er eventuele barrières zijn, zoals de toegankelijkheid, in verband met de hulp- en dienstverlening die de re-integratie kunnen belemmeren.

4.4. KERNBEGRIPPEN

In deze masterproef ging het om een bevraging van de gedetineerden in de gevangenis van Dendermonde. De gedetineerden die deelnamen aan dit onderzoek beschikken over de hechtingstitel “veroordeelde” en spreken vlot Nederlands.

De noden en behoeften inzake de hulp- en dienstverlening van deze gedetineerden werden bevraagd omtrent acht levensdomeinen, zoals aangegeven in de doelstelling. De focus lag op de re-integratie van de gedetineerden. De bevraging werd aangepast aan het hulp- en dienstverleningsaanbod dat in de gevangenis van Dendermonde aanwezig is omtrent de acht levensdomeinen.

Wat het begrip re-integratie betreft werd de invulling van Bouverne-De Bie & Roose (2000) gebruikt als kader voor deze masterproef. Bouverne-De Bie & Roose plaatsen sociale re-integratie lijnrecht tegenover sociale uitsluiting. Ze hebben vooral aandacht voor de positieve elementen tijdens detentie. Sociale uitsluiting is volgens hen zowel een toestand als een proces met een multidimensioneel en multilevel aspect. Met andere woorden het gaat zowel

over gezondheid, huisvesting, cultuur, enzovoort dat op drie niveaus plaatsvindt, namelijk het micro-, meso- en macroniveau.

Ten slotte werd in *hoofdstuk 1 “het begrip sociale re-integratie omschreven”* (cf. *supra*) van deze masterproef drie benaderingen besproken van het begrip re-integratie, namelijk: de klassieke benadering, de kritische benadering en de structurele benadering. In deze masterproef ging de aandacht voornamelijk uit naar de structurele benadering waar de link wordt gemaakt tussen sociale integratie en sociale uitsluiting. In deze visie staat ook de maatschappelijke dienstverlening centraal waardoor er meer sociale gelijkheid ontstaat tussen individuen. Ieder individu krijgt de kans om beroep te doen op de ondersteuning van deze maatschappelijke dienstverlening om zijn welzijnswaarden te realiseren (Bouverne-De Bie, 2002). Hieruit volgt dat een gedetineerde in de gevangenis beroep moet kunnen doen op hulp- en dienstverlening, waardoor er minder ongelijkheid is tussen een individu binnen en buiten de gevangenis.

4.5. ONDERZOEKSSTRATEGIE

Deze masterproef is van start gegaan met een literatuuronderzoek. Een literatuurstudie is van belang om verborgen aannames te ontdekken die aan de basis liggen van de onderzoeksvraag. Het schept heel wat duidelijkheid over de geformuleerde onderzoeksvraag, zoals de ten grondslag liggende waarden en het brengt het onderzoek in een ruimer kader (Mortelmans, 2010).

Bij het opzoeken naar gepaste literatuur over het onderwerp zijn er verschillende bronnen gebruikt. De databank Web of Science werd vooral geraadpleegd voor het opzoeken van internationale onderzoeken. Ook Google Scholar werd gebruikt om zowel nationaal als internationaal waardevolle bronnen te vinden, zoals publicaties van internationale tijdschriften. Verder werd ook de catalogus van de universiteitsbibliotheek van Gent online geraadpleegd.

Voor het vinden van waardevolle bronnen werd er gebruik gemaakt van diverse zoektermen, namelijk: “prison”, “effects of imprisonment”, “rehabilitation”, “reintegration”, “resettlement”, “treatment of prisoners”, “desistance”, “RNR model”, “Good Lives Model”, “prison in Belgium”, “health prisoners”, “social support prisoners”, “housing prisoners”, “sport in prison”, “education in prison”, “culture activities in prison”, “work in prison”, “drugabuse in prison”, “health care”, “welfare prisoners”, “well-being prisoners”, “needs prisoners”, “leisure prisoners”, “family prisoners”, “hulp- en dienstverlening gedetineerden”,

“Strategisch Plan”, “Basiswet gevangenis en rechtspositie van gedetineerden”, “externe rechtspositie van de gedetineerde”, “Bijkomend Implementatieplan”, “Decreet hulp- en dienstverlening gedetineerden”, “Samenwerkingsakkoord 1994”, “Regeerakkoord 2011”, “Regeerakkoord 2014”, “Beleidsplan Jo Vandeuren”, “jaarverslag gevangenis Dendermonde”, “cijfers gevangenispopulatie België”, “qualitative research”, “kwalitatief onderzoek”, “behoeftenonderzoek gevangenis Antwerpen”, “gemeenschap achter tralies”, “communautarisering van de justitiehuisen”, “forensisch welzijnswerk” en “Gemengde Commissie Strategisch Plan”.

Ter aanvulling van de online databanken, zijn er ook boeken ontleend uit de universiteitsbibliotheek. Naast deze boeken werd er ook gebruik gemaakt van boeken in eigen bezit, zoals de reader van Penologie en het handboek van Forensisch Welzijnswerk.

De literatuurstudie is geëindigd op 20 februari 2015. Na het voltooien van het eerste deel van deze masterproef, de literatuurstudie is er van start gegaan met het tweede deel, het methodologisch kader. Het gevoerde empirische onderzoek is tot stand gekomen aan de hand van de kwalitatieve onderzoeksmethode. Door middel van de kwalitatieve methode gaat de onderzoeker een bepaald sociaal fenomeen in zijn natuurlijke omgeving trachten te begrijpen in de breedte en in de diepte vanuit het perspectief van de geïnterviewde (Denzin & Lincoln, 2000; Plochg & Van Zwieten, 2007; Beyens & Tournel, 2010; Mortelmans, 2010). Het toont het perspectief van de respondent die persoonlijke en sociale betekenissen verleend aan bepaalde fenomenen (Flick, 2002). Het contact tussen interviewer en respondent is dan ook van groot belang voor de onderzoeksresultaten (Mortelmans, 2010). Kwalitatief onderzoek houdt tevens rekening met de subjectiviteit en met de sociale achtergronden van de respondent (Flick, 2002). De onderzoeker verkrijgt een integraal beeld van de participant aan de hand van opgedane inzichten en kennis (Plochg & Van Zwieten, 2007; Beyens & Tournel, 2010; Mortelmans, 2010).

Het kwalitatief onderzoek kent ook een aantal voor- en nadelen. Zo is een kwalitatief onderzoek flexibel, begrijpelijk, interactief en non-directief. Bovendien is dit soort onderzoek zeer waardevol bij moeilijk te bereiken groepen, in dit geval gedetineerden en het bespreken van gevoelige onderwerpen. De nadelen van dit soort onderzoek zijn onder andere de lange duur van het onderzoek en dat het vaak arbeidsintensief is. Het is arbeidsintensief omwille van de nodige voorbereiding, het interview zelf, de verplaatsing die gemaakt moet worden en

het transcriberen en het analyseren van de opnames. In tegenstelling tot kwantitatief onderzoek is het niet generaliseerbaar (Decorte & Zaitch, 2010).

Het kwalitatieve onderzoek werd uitgevoerd aan de hand van interviews. Door het uitvoeren van interviews wordt er getracht om de ervaringen en meningen van de respondenten te begrijpen vanuit hun visie (Seidman, 2013). Er bestaan een aantal typologieën van interviews. In deze masterproef is er gekozen voor een semi-gestructureerd interview. Om dit interview in goede banen te leiden, werd er gebruik gemaakt van een guide. Een guide bevat vooraf bedachte mogelijke vraagformuleringen. Bij het gebruiken van een guide is het van belang om als onderzoeker op een zo natuurlijk mogelijke manier om te gaan met deze vragenlijst. Het verwacht een gedetailleerde voorbereiding, maar sluit bijstelling van de vraagstelling niet uit (Beyens & Tournel, 2010). Voorts is het van belang om bij een interview een raming te geven van de duur ervan (Malterud, 2001). De duur van het interview werd geschat op één uur en 30 minuten. Vervolgens werden deze interviews handmatig uitgetypt en gecodeerd. Elke kleurencode werd gekoppeld aan een onderwerp. Bovendien werden alle gegevens gegroepeerd aan de hand van de gekozen onderwerpen en later verwerkt in het empirische deel van deze masterproef. Het codeboek kan worden geraadpleegd in *bijlage 3: “Codenboek” (cf. infra)* van deze masterproef.

Naast een kwalitatief onderzoek is het ook een beschrijvend onderzoek. Het doel is om een zo gedetailleerd mogelijke beschrijving te geven van de probleemstelling. Deze beschrijving kan bijdragen aan de bestaande kennis en inzichten (Mortelmans, 2010).

4.6. ONDERZOEKSMATERIAAL

Voor de literatuurstudie werd er, zoals eerder vermeld, gebruik gemaakt van zowel schriftelijke bronnen als van online bronnenmateriaal. De schriftelijke bronnen kwamen vooral uit boeken uit de universiteitsbibliotheek van Gent en tijdschriften, zoals Fatik en Panopticon. Het online bronnenmateriaal werd voornamelijk geraadpleegd op Web of Science en websites van internationale tijdschriften. Zoektermen die in deze databanken zijn gebruikt, werden eerder aangehaald in 4.5. “*onderzoeksstrategie*” (cf. *supra*). Verder is het cijfermateriaal gehaald uit jaarverslagen die gepubliceerd zijn op de website van FOD Justitie en uit Belgische gepubliceerde onderzoeken, zoals het onderzoek “Gemeenschap achter tralies” van Van Haegendoren et al. (2001).

Het empirische onderzoek is gebaseerd op een bestaand onderzoek, namelijk het behoeftenonderzoek van Brosens et al. (2013). Dit behoeftenonderzoek werd uitgevoerd in de gevangenis van Antwerpen. Brosens et al. (2013) heeft de gehele populatie bevraagd aan de hand van een survey. Uiteindelijk hebben 486 gedetineerden deelgenomen aan het behoeftenonderzoek. Deze gedetineerden waren zowel mannen als vrouwen en geïnterneerden. Het onderzoek resulteerde in een hoge responsgraad, namelijk 73%. De enquête die deze onderzoekers hebben gebruikt om de gevangenispopulatie te bevragen bestaat uit 64 vragen en is opgebouwd uit verschillende onderdelen namelijk: (1) socio-demografische en socio-economische karakteristieken, (2) sport, (3) onderwijs, (4) arbeid, (5) welzijn, (6) bibliotheek, (7) cultuur, (8) geestelijke gezondheid en (9) varia. In deze domeinen bevragen de onderzoekers onder andere de participatie aan de activiteiten, de verschillende vormen van hulpverlening, motieven om deel te nemen, de mogelijk barrières en maakt men de brug tussen binnen en buiten. Brosens et al. (2013) maken gebruik van de zes domeinen die staan beschreven in het Strategisch Plan, namelijk: sport, onderwijs, arbeid, welzijn, cultuur en (geestelijke) gezondheidszorg. In deze masterproef zijn drughulpverlening en huisvesting toegevoegd aan bovenstaande zes domeinen. De redenen hiervoor zijn:

1. Er is een grote vraag naar behandelingen voor een drugsproblematiek (Belenko & Peugh, 2005). Deze vraag is ook aanwezig in een context zoals een gevangenis waar ze vaak te maken krijgen met drugsproblemen (Shover & Weilandt, 2007). De aandacht voor de drugsproblematiek is beperkt alsook het aanbod van drughulpverlening in de Belgische gevangenis (Gemengde Commissie, 2014). Momenteel bestaat er bijvoorbeeld een substitutiebehandeling en kan de drugsgebruiker ook terecht bij het CAP. Andere specifieke drugsprogramma's, zoals een drugsvrije afdeling D-side, zijn vaak maar in één gevangenis van toepassing (FOD Justitie, 2011f). De hulpverlening is met andere woorden gefragmenteerd over de verschillende gevangenissen. Omwille van het beperkte aanbod kan worden gezegd dat er toch enkele hiaten zijn wat betreft de drughulpverlening in de gevangenis. Dit heeft als gevolg dat het succes van drughulpverlening in een detentiecontext beperkt is, doordat de drughulpverlening niet hetzelfde niveau haalt als in de samenleving (Duke, 2003). Investeren in een goede hulp- en dienstverlening wat betreft drugsproblematiek heeft nochtans zijn voordelen. Zo wordt de kans op recidive kleiner en gaat de (ex-)gedetineerde minder snel over tot druggebruik (Hiller et al., 1999; Pelissier et al., 2001).

2. Ook op het gebied van huisvesting zijn er een aantal hiaten terug te vinden. Huisvesting is één van grootste obstakels van het re-integratieproces (Bradley et al., 2001). Zo hebben

problemen omtrent huisvesting een invloed op de kans van recidive en hebben ze effect op de criminaliteit in de samenleving (Petersilia, 2005). Een gevangenisstraf kan dan ook het probleem rond huisvesting doen ontstaan of vergroten door onder andere het verlies van het inkomen. De gedetineerde bevindt zich in een kwetsbare positie. Het vinden van een woning is dan ook niet altijd even evident (Demeersman, 2009). In België kan de gedetineerde wel beroep doen op de trajectbegeleiders van het JWW die een belangrijke rol spelen inzake de reclassering van de gedetineerde. Toch zijn de meeste diensten die relevant zijn voor het domein huisvesting afwezig in de gevangenis, zoals het OCMW (Van Campfort, 2009).

Uit bovenstaande blijkt dat er zowel lacunes zijn op het gebied van drughulpverlening als op het gebied van huisvesting. Het is van belang om drughulpverlening en huisvesting in deze masterproef op te nemen omwille van het feit dat zij een positieve invloed uitoefenen op de re-integratie van de gedetineerde. De vragen van de andere zes domeinen van het onderzoek Brosens et al. (2013) zijn letterlijk geïncorporeerd in de vragenlijst van het empirisch onderzoek van deze masterproef. Deze vragen zijn ook aangevuld met vragen over re-integratie. De reden hiervoor is:

Een gedetineerde heeft recht op integrale en kwaliteitsvolle hulp- en dienstverlening ondanks een vrijheidsberoving (Interdepartementale Commissie Hulp- en Dienstverlening aan gedetineerden, 2000). Bovendien is beroep doen op deze hulp- en dienstverlening in de gevangenis, een voorwaarde voor re-integratie (Bouverne- De Bie & Roose, 2000). Deelnemen aan zulke programma's zorgt voor mogelijkheden om een gedragsverandering teweeg te brengen bij de gedetineerde en zich voor te bereiden op een rol in de samenleving, waardoor de stap naar de samenleving kleiner en eenvoudiger wordt (Taxman, Young & Byrne, 2004). Ook zorgt een deelname aan hulp- en dienstverlening voor het verwerven van nieuwe kennis en vaardigheden. Op deze aangeleerde kennis en vaardigheden kan verder worden gebouwd en het zorgt ervoor dat de gedetineerde opnieuw positieve zaken kan opnemen (Lippke, 2003; Taxman et al., 2004). Het recht op hulp- en dienstverlening zorgt ervoor dat de gedetineerde een menswaardig leven kan leiden, waardoor ontplooiing in de samenleving mogelijk wordt en creëert het kansen op re-integratie in de samenleving (Gemengde Commissie, 2014).

Uit bovenstaande blijkt dat hulp- en dienstverlening in de gevangenis en re-integratie nauw samenhangen. Een gedetineerde komt vroeg of laat vrij (Robert, 2008). Hulp- en dienstverlening kan dan ook een steentje bijdragen tijdens de detentieperiode om de vrijlating

vlotter te laten verlopen. De eigenlijke vragenlijst kan worden teruggevonden in *bijlage 2* “Vragenlijst” (*cf. infra*) van deze masterproef.

4.7. ONDERBOUWDE KEUZE VAN ONDERZOEKSTECHNIEK

Zoals eerder aangehaald, is er gewerkt met een kwalitatieve onderzoeksmethode. Toch was dit niet de eerste keuze. Normaal gezien zou er gebruik gemaakt worden van vragenlijsten die ingevuld zouden worden door de gehele populatie van de gevangenis van Dendermonde. Ook deze vragenlijsten zouden gebaseerd zijn op de vragenlijst van het onderzoek van de Vrije Universiteit Brussel, uitgevoerd door Brosens et al. (2013). Deze onderzoekers kregen tijdens het uitvoeren van hun onderzoek de hulp van tal van hulp- en dienstverleners van de Vlaamse Gemeenschap en studenten van de Vrije Universiteit Brussel. Door het gebrek aan tijd en middelen was het onmogelijk om deze grootse actie binnen de beperkte tijdsspanne te organiseren. Het uitdelen van de enquêtes aan de gedetineerden zonder meer zou mogelijks een hoge non-respons graad met zich meebrengen. Om dit risico te vermijden is er toestemming gevraagd aan de gevangenisdirectie om interviews af te nemen van gedetineerden. Op deze manier kon het risico op de non-respons worden vermeden en toch getracht worden om een antwoord te formuleren op de gestelde onderzoeksvragen.

4.8. UITVOEREN VAN HET EMPIRISCH ONDERZOEK

4.8.1. PLAATS VAN HET ONDERZOEK

Het onderzoek van deze masterproef heeft plaatsgevonden in de gevangenis van Dendermonde. De gevangenis behoort tot de Ducpétiaux inrichtingen. Het is een gesloten inrichting met een cellulair regime. De gedetineerden hebben, ondanks het regime wel de mogelijkheid om deel te nemen aan de hulp- en dienstverlening, te wandelen of te werken. De gevangenis is zowel een arresthuis als een inrichting voor de strafuitvoering van mannelijke gedetineerden (Vlaamse Overheid, 2013).

In de gevangenis van Dendermonde is er plaats voor 159 gedetineerden en 9 in beperkte detentie. Toch is de gemiddelde detentiegraad 230 gedetineerden. Jaarlijks zijn er gemiddeld 1500 opsluitingen. De gevangenis van Dendermonde kent een groot verloop van gedetineerden (Vlaamse Overheid, 2013).

Sinds eind 2012 is de afdeling “Re-StArt” opgericht. In deze afdeling is er plaats voor 14 personen waarbij de nadruk ligt op de voorbereiding op re-integratie. De afdeling Re-StArt geeft intensieve begeleiding aan de gedetineerden en biedt activiteiten aan. Aan de hand van deze begeleiding en activiteiten trachten ze structuur te brengen in het dagdagelijkse leven

van de gedetineerden. Ze geven via deze afdeling de kans aan gedetineerden om hun verantwoordelijkheid op te nemen ten aanzien van zowel het slachtoffer, de samenleving, zichzelf als hun omgeving. De Re-StΔrt afdeling wil de levenskwaliteit en de kans op een succesvolle re-integratie verhogen (Vlaamse Overheid, 2013).

4.8.2. ONDERZOCHE GROEP

De keuze van de onderzoekseenheden is gebeurd aan de hand van een doelgerichte selectie. Voor deze selectie stelt de onderzoeker een aantal criteria op. Het doel van deze criteria is tweeledig. Enerzijds zal er worden nagegaan of dat de selectie zoveel mogelijk kenmerken in het licht van de vraagstelling bevat. Anderzijds zorgt een doelgerichte selectie voor voldoende diversiteit om de impact van bepaalde kenmerken te kunnen waarnemen (Plochg & Van Zwieten, 2007).

De selectiecriteria die in het onderzoek van deze masterproef van belang waren, zijn de volgende: het moest gaan om een definitief veroordeelde in de gevangenis van Dendermonde. Ook betrof het enkel mannelijke gedetineerden, omdat er geen vrouwelijke gedetineerden aanwezig zijn in de gevangenis van Dendermonde. Om pragmatische redenen is er ook gekozen voor gedetineerden die voldoende kennis hebben van de Nederlandse taal. Aan de hand van deze criteria wordt er gestreefd naar zo veel mogelijk homogeniteit binnen de steekproef, dit wil zeggen dat de onderzoeker zoveel mogelijk variatie tussen de onderzoekseenheden wil vermijden (Mortelmans, 2010). Uitgaande van deze criteria heeft de PSD van de gevangenis een lijst opgemaakt met gedetineerden die in aanmerking komen voor het onderzoek van deze masterproef. Er werden 34 gedetineerden geselecteerd. Deze gedetineerden werden op hun beurt gecontacteerd aan de hand van een informatiebrochure die werd uitgedeeld in de gevangenis van Dendermonde. Ondanks het streven naar homogeniteit in de steekproef kunnen de onderzoekseenheden, in dit geval de gedetineerden, nog variëren aan de hand van persoonskenmerken, zoals bijvoorbeeld leeftijd. Uiteindelijk werden er tien gedetineerden geïnterviewd.

4.8.3. ONDERZOEKSPROTOCOL

Voor er van start kon worden gegaan met het empirische onderzoek in de gevangenis, was het nodig om eerst toestemming te vragen aan het DG EPI. De toestemmingsbrief met een globaal beeld van het empirisch onderzoek werd verstuurd begin november. De toestemming op deze brief is verkregen op 23 januari 2015. Na deze toestemming werd er contact opgenomen met de gevangenisdirectie van Dendermonde om het onderzoek verder te bespreken.

4.8.4. VALIDITEIT EN BETROUWBAARHEID

Om de objectiviteit van het onderzoek te beoordelen werd er gebruik gemaakt van de principes validiteit en betrouwbaarheid (van Zwieten & Willems, 2004).

Wanneer een onderzoek betrouwbaar wordt geacht, betekent dit dat toevallige vertekeningen afwezig zijn. Het principe betrouwbaarheid kan worden onderverdeeld in interne en externe betrouwbaarheid. Met interne betrouwbaarheid wordt de afwezigheid van vertekeningen van de onderzoeksresultaten door invloed van de individuele onderzoeker bedoeld. De interne validiteit kan wel versterkt worden door triangulatie (van Zwieten & Willems, 2004).

Met externe betrouwbaarheid wordt er gedoeld op de repliceerbaarheid van het onderzoek (van Zwieten & Willems, 2004). Om hieraan tegemoet te komen, moet er zoveel mogelijk informatie gegeven worden over de werkwijze, de onderzoeker, onderzoekseenheden, enzovoort (Maesschalck, 2010). Deze aspecten worden dan ook uitgebreid toegelicht in dit hoofdstuk.

Ten slotte is er de validiteit van een onderzoek. Validiteit betekent de afwezigheid van systematische vertekeningen van het onderwerp van het onderzoek. Ook hier kan er onderscheid gemaakt worden tussen interne en externe validiteit. Met de interne validiteit gaat men na of de onderzoeker heeft onderzocht wat hij wou onderzoeken (van Zwieten & Willems, 2004). Om de interne validiteit te verzekeren is het van belang om kritisch te zijn tegenover het verzamelde materiaal. Hieraan wordt tegemoet gekomen door de kritische reflectie op het einde van deze masterproef (*cf. infra 8. "Kritische reflectie"*). De externe validiteit duidt op de mogelijkheid van generalisering. In kwalitatief onderzoek wordt er niet gestreefd naar generalisering aan de hand van een representatieve statistische steekproef, maar aan de hand van een doelgericht samengestelde steekproef. Zoals eerder vermeld, werd er ook in deze masterproef gebruik gemaakt van doelgerichte selectiecriteria (van Zwieten & Willems, 2004).

4.8.5. ETHISCHE ASPECTEN

Ethische aspecten zijn zeker van belang bij het uitvoeren van een kwalitatief onderzoek. Eerst en vooral werd er gebruik gemaakt van "informed consent", de geïnformeerde toestemming. Het is een sleutelbegrip voor het voeren van wetenschappelijk onderzoek. De onderzoeker is volgens dit principe verplicht om aan de respondenten voldoende informatie te verschaffen over het onderzoek. Deze informatie moet ondubbelzinnig en duidelijk zijn. Aan de hand van de gekregen informatie kan de respondent een weloverwogen keuze maken of hij

al dan niet gaat deelnemen (O' Gorman & Vander Laenen, 2010; Pauwels, 2013). Om tegemoet te komen aan dit principe werden de gedetineerden aan de hand van een informatiebrochure geïnformeerd over het onderwerp, het doel van het onderzoek, de duur van het interview en hun rechten. Deze brochure kan in *bijlage 1: "informed consent"* (cf. *infra*) worden geraadpleegd.

Vervolgens is het van belang dat de onderzoeker de anonimiteit en privacy kan garanderen voor, tijdens en na het onderzoek. Om de vertrouwelijkheid en anonimiteit te garanderen in het onderzoek van deze masterproef werd er niet gevraagd naar namen, contactgegevens, enzovoort (O' Gorman & Vander Laenen, 2010).

Ook is het van belang dat de respondenten, in dit geval de gedetineerden, vrijwillig deelnemen aan het onderzoek (O' Gorman & Vander Laenen, 2010). De vrijwilligheid werd in de toelichting van het onderzoek benadrukt alsook het feit dat hun deelname op elk moment kon worden stopgezet. Dit is vooral belangrijk, omdat gedetineerden zouden kunnen denken dat een niet-deelname of een stopzetting ervan een slecht signaal zou geven aan de gevangenisdirectie. Het principe van vrijwilligheid kan dus zeker onder spanning komen te staan (Pauwels, 2013).

Ten slotte is het van belang dat de onderzoeker erover waakt dat de deelname aan het onderzoek geen negatieve effecten heeft op het fysieke, sociale en psychische welzijn van de respondenten. Het is van belang om bepaalde storende invloeden te minimaliseren, dit kan onder andere door het opnamemateriaal uit het zicht te houden (O' Gorman & Vander Laenen, 2010).

4.9. BESLUIT

Het empirisch onderzoek van deze masterproef werd uitgevoerd op basis van semi-gestructureerde interviews. Via semi-gestructureerde interviews kan er diepgaand inzicht verworven worden in een fenomeen (Decorte & Zaitch, 2010). De hulp- en dienstverlening in de Belgische gevangenissen werd in beeld gebracht door het bestuderen van bestaande (wetenschappelijke) literatuur en het afnemen van interviews met gedetineerden in de gevangenis van Dendermonde. De analyse van deze interviews gebeurde door kleurencodes aan te brengen. De geanalyseerde gegevens worden weergegeven in *hoofdstuk 5 "Resultaten interviews"* (cf. *infra*) van deze masterproef.

HOOFDSTUK 5: RESULTATEN INTERVIEWS

In dit hoofdstuk wordt er een overzicht gegeven van de resultaten van de afgenomen semi-gestructureerde interviews. De tien geïnterviewde gedetineerden geven in dit hoofdstuk weer wat zij denken over de hulp- en dienstverlening in de gevangenis en wat zij belangrijk vinden als voorbereiding op hun re-integratie.

5.1. PERSOONSgegevens

5.1.1. INDIVIDUELE KARAKTERISTIEKEN

5.1.1.1. Leeftijd

Eén respondent is ouder dan 25 en jonger dan 30 jaar. Drie respondenten hebben een leeftijd tussen 30 en 35 jaar. Eén respondent heeft een leeftijd tussen 35 en 40 jaar. Vervolgens hebben drie respondenten een leeftijd tussen 40 en 45 jaar en hebben twee respondenten een leeftijd tussen 50 en 55 jaar.

5.1.1.2. Nationaliteit

Wat betreft de nationaliteit hebben negen respondenten de nationaliteit Belg. Eén respondent is een Nederlander.

5.1.1.3. Schoolloopbaan

Zes respondenten hebben school gelopen tot een leeftijd van 18 jaar. Vier van deze groep respondenten hebben Technisch Secundair Onderwijs gevolgd. Twee respondenten van deze groep hebben beroepsonderwijs gevolgd.

Eén respondent heeft geen diploma secundair onderwijs. Twee respondenten hebben secundair onderwijs gevolgd tot hun 16 jaar. Eén respondent behaalde een getuigschrift via leercontract. Een andere respondent heeft zijn middelbare school vroegtijdig stopgezet. Hij behaalde op de leeftijd van 22 jaar toch nog zijn secundair diploma via avondschool.

Eén respondent heeft een diploma van hoger onderwijs, namelijk orthopedagogie.

5.1.1.4. Gemoedstoestand

Wanneer aan de respondenten gevraagd wordt hoe ze zich voelen, geven vijf respondenten aan dat ze zich “goed” voelen. Om zich goed te voelen, doen twee respondenten beroep op hulpbronnen in de gevangenis, namelijk: gesprekken met het CGG, deelnemen aan culturele activiteiten en het onderwijsaanbod. Eén respondent voelt zich goed door het bezoek van zijn familie. Drie respondenten doen geen beroep op hulpbronnen in de gevangenis. Zij proberen

op hun eigen manier om te gaan met problemen. Ze doen dit door zich niets aan te trekken van wat rond zich heen gebeurt. Ze bouwen een muur rond zich heen. Eén respondent heeft al eerder verbleven in de gevangenis van Dendermonde, wat maakt dat hij zich hier goed voelt.

R1 en R10 geven een “dubbel” gevoel weer. R1 geeft aan dat hij zich persoonlijk goed voelt, maar de momenten alvorens het bezoek doorgaat, voelt hij zich minder goed. Hij krijgt te maken met bedreigingen van medegegetineerden. R10 kent veel ups en downs, omdat hij nog in een onzekere situatie zit wat betreft een opname in een psychiatrisch centrum.

Drie respondenten voelen zich zeer slecht.

“Zeer slecht. Ik voel mij in de steek gelaten van hij zit daar, laat hem daar maar zitten. Ik heb zoiets van is dat wat de maatschappij wil van een gedetineerde, tussen vier muren zitten en niets meer met hem aanvangen? Zo voel ik mij in de steek gelaten.”(R3, 2015).

R4 geeft aan dat hij kampt met een zware depressie. Af en toe heeft hij ook zelfmoordgedachten. Hij is getraumatiseerd door de gevangenis. R8 voelt zich heel slecht en dat gevoel blijft aanhouden door het steeds verkrijgen van slecht nieuws.

5.1.2. FAMILIALE ZAKEN

Vier respondenten hebben een vaste partner. De respondenten die geen partner hebben vinden dit echter een gemis omwille van de steun en genegenheid. Eén respondent mist geen partner omwille van problemen met voorgaande partners.

“Mijn vrouw dat is mijn toevlucht. Alles wat ik nog heb, waarvoor ik leef.” (R1, 2015).

Zeven respondenten hebben kinderen tussen 5 en 26 jaar oud. Vier van hen hebben geen contact meer met hun kinderen. De reden die hiervoor wordt aangehaald, is detentie.

5.1.3. GEVANGENISGERELATEERDE KENMERKEN

5.1.3.1. Verblijfsduur

Zes respondenten verblijven tussen drie en zeven maanden in de gevangenis van Dendermonde. Eén van hen heeft voordien zes jaar in een andere gevangenis verbleven. R6 heeft 22 maanden achter de rug. Drie gedetineerden zitten al langer dan twee jaar en een half in de gevangenis. Drie respondenten zaten al eerder in de gevangenis.

Vijf respondenten hebben geen idee wanneer ze kunnen vrijkomen. De andere vijf respondenten weten dat ze vrijkomen in het jaar 2016 of 2018.

5.1.3.2. Frequentie van bezoek

Zes respondenten krijgen wekelijks bezoek van familie of een vrijwilliger. Vier respondenten krijgen maandelijks bezoek.

5.1.3.3. Bezigheden op cel overdag

Wanneer er wordt bevraagd naar de bezigheden op cel overdag worden er verschillende zaken aangehaald. Tv kijken is één van de meest aangehaalde zaken door de respondenten (N= 6). Daarnaast worden volgende activiteiten vernoemd: lezen (N=3), rusten (N=3), sporten (N=2), muziek luisteren (N=2), poetsen (N=1), nadenken (N=1), studeren (N=1), roken (N=1) en kruiswoordraadsels oplossen (N=1).

5.1.3.4. Werken in de gevangenis

Zes respondenten werken in de gevangenis. Het werk dat wordt verricht is: celwerk, kledij wassen en uitdelen, magazijnier en atelierwerk.

5.1.4 .LEVENSITUATIE VÓÓR DETENTIE

5.1.4.1. Arbeidsstatuut en inkomen

Negen respondenten hadden een vaste job vóór detentie. Vijf waren zelfstandig. Slechts één respondent had geen werk wegens gezondheidsredenen. Zijn maandelijks inkomen was een invaliditeitsuitkering.

5.1.4.2. Woonsituatie

Zes respondenten geven aan dat ze vóór detentie bij hun (toenmalige) partner woonden. Drie respondenten woonden alleen en één respondent woonde op straat.

5.2. SPORT

5.2.1. SPORTDEELNAME

Twee respondenten geven aan dat ze tijdens detentie meer sporten dan vroeger. De reden hiervoor is tijdverdrijf. De andere respondenten deden vóór detentie meer aan sport dan tijdens detentie.

Vijf respondenten hebben de afgelopen maand aan sport gedaan in de gevangenis. De sporten waar aan deelgenomen werd zijn: de zomerspelen (N=1), fitness (N=1), multisport (N=1) en pingpong (N=1). De begeleiding wordt door de respondenten als goed bevonden.

Twee respondenten van deze groep sporten op cel. De reden waarom zij op cel sporten is, omdat voor de ene respondent het aanbod te beperkt is en voor de andere respondent is het om zijn eigen veiligheid te garanderen. Het aantal uren dat de respondenten sporten in de week variëren van één uur tot vier uur in de week.

“Fitness is maar één keer op een week, 50 minuten, dat is de moeite niet.” (R8, 2015).

De redenen waarom een gedetineerde niet sport, zijn verschillend. De meest aangehaalde redenen zijn gezondheidsredenen (N=4). Voor een andere respondent is sporten niet te combineren met het werk in de gevangenis. Het niet kunnen sporten wordt door de respondenten opgelost door andere activiteiten te doen, zoals de cel poetsen en creatieve activiteiten. Ook al doen deze respondenten niet aan sport, toch vinden zij sport belangrijk. De redenen die hiervoor worden aangehaald zijn: sporten zorgt voor een gezond lichaam, om de gedachten te verzetten, aan iets anders te denken, even buiten de cel te zijn en ter ontspanning.

De respondenten die afgelopen maand wel aan sport hebben gedaan, geven de volgende redenen aan: om aan de conditie te werken (N=3), om af te vallen (N=2), om beweging te hebben (N=2), om fit te zijn (N=1), om te winnen (N=1), om gedachten te verzetten (N=1), om mentaal aanwezig te zijn (N=1), tijdverdrijf (N=1) en om te stoppen met druggebruik (N=1).

De sporten, al dan niet aanwezig in het aanbod, die de gedetineerden graag willen doen zijn: lopen (N=3), fitness (N=3), zwemmen (N=3), voetbal (N=3), badminton (N=3), basketbal (N=2), fietsen (N=2), individuele sporten (N=1), volleybal (N=1), squashen (N=1), zaalsporten (N=1), bowling (N=1), atletiek (N=1), conditietraining (N=1), tennis (N=1) en pingpong (N=1).

5.2.2. BARRIÈRES

De barrières die worden aangehaald met betrekking tot het sportaanbod in de gevangenis zijn: het sportaanbod is te beperkt en niet in overeenstemming met het aantal gedetineerden (N=6), de sporttijd is te kort (N=2), de sportruimte is te beperkt (N=2), er wordt geen rekening gehouden met de conditie van een persoon (N=1) en het sporten wordt tegengewerkt, doordat gedetineerden ‘toevallig’ worden vergeten om ze te halen voor de sportlessen (N=1).

“Voor die mensen ze zitten hier al elke dag in een cel van twee op vier dan zijn die sportruimtes ook heel klein.”(R4, 2015).

Een andere respondent stelt voor om meer dan één sportfunctionaris in te zetten voor het sportaanbod. Zo adviseert hij om één functionaris in te zetten voor de zaalsporten en één functionaris voor de buitensporten.

5.2.3. DE BRUG TUSSEN BINNEN EN BUITEN

Negen respondenten zouden opnieuw beginnen sporten wanneer ze vrij zijn, maar hebben hier geen hulp bij nodig. Eén respondent zou dit niet doen wegens gezondheidsredenen.

Drie respondenten vinden sport belangrijk als voorbereiding op re-integratie. De redenen die hiervoor worden aangehaald zijn voor eenieder verschillend. De redenen zijn: een reductie van de opgebouwde frustratie, het is een uitlaatklep, er opnieuw fysiek staan, stoppen met druggebruik.

Voor zeven andere respondenten is sport in de gevangenis niet belangrijk als voorbereiding op re-integratie. De redenen die hiervoor worden gegeven zijn: sport staat los van re-integratie (N=3), sport is eerder iets persoonlijks (N=3) en er zijn andere prioriteiten dan sport (N=1).

“Ik denk dat sport een manier is om uw energie kwijt te raken en beetje uw geest gezond te houden, naast ook uw lichaam en dat dat hier en nu werkt en dat je door hier sport te doen er beter gaat voorstaan als je buiten komt. Misschien dan wel lichamelijk, maar je hebt het niet nodig om u re-integratie te verbeteren.”(R10, 2015).

5.3. ONDERWIJS

5.3.1. ONDERWIJSDEELNAME

Vier respondenten hebben les gevolgd in de gevangenis. Deze respondenten hebben de beslissing genomen om les te volgen vanaf dat ze twee à drie maanden in de gevangenis verbleven. De opleidingen die werden gevolgd zijn: informatica (N=2), Engels (N=2), Frans (N=1), Spaans (N=1), Italiaans (N=1) en schildersopleiding (N=1). Deze respondenten hebben hun opleiding afgemaakt. Wanneer ze studeren, doen twee respondenten dit het liefst op cel. Sommigen vinden het te moeilijk om goed te studeren op cel door het omgevingslawaai, zoals het geroep van medegegedetineerden (N= 3).

De respondenten die al les hebben gevolgd, geven elk een andere motivatie aan. De redenen die worden aangehaald zijn: om het te kunnen gebruiken in het beroepsleven, voor de opfrissing van kennis, om een basis te blijven hebben van alles, als tijdverdrijf, het verlangen naar meer kunnen en naar meer weten, en voor een betere communicatie met medegegedetineerden van andere nationaliteiten.

“Ik denk dat het belangrijkste is dat om het cru te zeggen, dat ik niet dement word. Gewoon dat ik toch van alles een basis blijf hebben, dat ik buiten ben dat ik toch nog iets of wat weet. Dat ik moet bij wijzen van spreken niet aan iemand moet vragen, hoe moet ik nu die mail versturen.”(R5, 2015).

Twee respondenten geven aan dat ze in de toekomst les willen volgen. Eén respondent zou graag computerlessen volgen omwille van zijn dyslectie. Wanneer hij met de computer werkt, kan hij makkelijker teksten schrijven. Beide respondenten geven tevens aan dat ze les zouden volgen om “slimmer” te worden.

De redenen die de respondenten, die nog niet deelnamen aan onderwijs, aangeven zijn: geen zin in les, niet meer zinvol op zijn leeftijd, de kennis is onbruikbaar buiten de gevangenis, de respondent heeft al voldoende kennis en opleiding om werk te vinden na detentie, groepen worden niet op de juiste manier samengesteld en het niveau is te laag.

De cursussen die respondenten graag zouden willen volgen zijn: bedrijfsbeheer (N=4), informatica (N=3), psychologie (N=1) en Frans (N=1).

5.3.2. BEGELEIDING

De vier respondenten die les hebben gevolgd, vinden de begeleiding tijdens de lessen goed. Eén respondent voegt hier nog aan dat er soms te weinig personeel is om onderwijs aan te bieden voor de hoeveelheid gedetineerden die er zijn. Ook haalt hij aan dat de penitentiair beambten soms vergeten om gedetineerden uit hun cel op te halen, waardoor de les later begint.

5.3.3. BARRIÈRES

De barrières die worden aangehaald door de respondenten met betrekking tot het onderwijsaanbod zijn: de hoeveelheid cursussen die worden aangeboden zijn beperkt (N= 4), maar één klaslokaal (N=3), te weinig inhoud om na detentie er iets mee aan te vangen (N=1), te vaak basiscursussen (N=2) en de samenstelling van de groepen (N=1).

De respondenten formuleren ook een aantal oplossingen voor het onderwijsaanbod. Zo stelt een respondent voor om een lessenspakket langer te laten duren, waardoor er meer kennis kan worden bijgebracht. Volgens hem zou dit ervoor zorgen dat opgedane kennis tijdens de lessen ook buiten de gevangenis kan gebruikt worden. Een ander voorstel is om de cursussen gespecialiseerder te maken. Tenslotte stelt een respondent voor om de Nederlandstaligen samen te zetten en de anderstaligen samen te zetten om de communicatie tijdens de lessen te verbeteren.

5.3.4. DE BRUG TUSSEN BINNEN EN BUITEN

Zes respondenten zouden geen les meer volgen als ze vrij zijn. Vier respondenten zouden dit wel doen en hebben hierbij hulp nodig. Graag zouden ze informatie krijgen over welke opleidingen ze waar kunnen volgen.

Zes respondenten vinden onderwijs in de gevangenis niet belangrijk als voorbereiding op re-integratie. De reden die hiervoor wordt aangehaald, is dat ze al voldoende opleiding en kennis hebben opgedaan alvorens ze in de gevangenis terecht kwamen. Voor één respondent is het niet meer belangrijk omwille van zijn oudere leeftijd. Tenslotte is onderwijs voor een respondent niet belangrijk omwille van zijn invaliditeit, waardoor hij niet meer zou kunnen werken.

Voor twee respondenten is onderwijs in de gevangenis wel belangrijk als voorbereiding op re-integratie. De redenen die hiervoor worden aangehaald zijn: om zich te positioneren op de arbeidsmarkt en om een brede basiskennis te hebben.

5.4. ARBEID

5.4.1. VDAB-DEELNAME

Zes respondenten hebben al eens beroep gedaan op de VDAB in de gevangenis. De respondenten nemen contact op met de VDAB om steun en hulp te krijgen bij het vinden van een nieuwe job na een detentieperiode. Eén respondent volgde ook een opleiding via de VDAB, namelijk stukadoor. Vijf van de zes respondenten zijn tevreden over de begeleiding. Eén respondent vindt de begeleiding beperkt. Hij haalt aan dat er enkel papieren worden meegegeven van interim kantoren, maar geen verdere informatie over bijvoorbeeld mogelijke bedrijven waarbij ze kunnen solliciteren. Volgens hem is dit te wijten aan de beperkte middelen waarover de VDAB beschikt.

De redenen dat andere respondenten nog geen contact hebben opgenomen met de VDAB zijn verschillend voor eenieder. De redenen die worden aangehaald zijn: omdat de respondent nooit meer zal kunnen werken, omdat het nog lang is voordat de respondent kan vrijkomen, omdat de respondent wacht op de beslissing voor een psychiatrische opname en omdat de respondent terecht kan bij een vorige werkgever.

Drie respondenten zouden graag een cursus willen volgen in de toekomst. Cursussen die de respondenten willen volgen zijn: elektriciteit (N=1), kraanbemanner (N=1) en pc netwerken (N=1).

5.4.2. WERK IN DE GEVANGENIS

Zes respondenten werken momenteel in de gevangenis. Vijf ervan werken in de gevangenis om geld te kunnen verdienen, waardoor ze kunnen sparen of niet aan hun eigen spaarcenten

hoeven ten komen. Andere motieven die worden aangehaald zijn: bezig zijn (N=3), uit de cel zijn (N=2) en iets om handen hebben waarbij het verstand moet gebruikt worden (N=1).

Drie respondenten zijn gestopt met werken wegens gezondheidsredenen. De redenen dat zij aanhalen zijn: uit de cel zijn (N=3), gedachten verzetten (N=2), geld verdienen (N=1) en contact met anderen (N=1). Eén respondent gaat niet werken omwille van zijn eigen veiligheid.

Acht respondenten, die ervaring hebben met werken in de gevangenis, vinden de begeleiding tijdens het werken goed. Eén respondent voegt hier aan toe dat het wel afhankelijk is van de werkplaats. Eén respondent vindt de uitleg over de werktaken zeer beperkt.

5.4.3. BARRIÈRES

Eén respondent vindt dat er een beperkt aanbod is wat de VDAB betreft. Hij vindt dat hij nogal veel zelf moet doen.

Met betrekking tot het werk in de gevangenis worden meerdere barrières aangehaald. Deze zijn: het wordt te weinig betaald (N=3), de wachtlijsten (N=3), het werkt demotiverend (N=1), de respondent kan er niets uit leren (N=1), het aanbod is te beperkt (N=1) en er is geen duidelijke planning (N=1).

“Nee..vodden snijden, kunde daar iets uit leren? En mapkes plooiën...” (R7, 2015).

5.4.4. DE BRUG TUSSEN BINNEN EN BUITEN

Negen respondenten gaan opnieuw werken als ze vrijkomen. Eén respondent gaat niet meer werken omwille van zijn invaliditeit. Zes respondenten die opnieuw gaan werken, hebben hierbij hulp nodig. Ze zouden dan ook beroep doen op de VDAB. Zeven respondenten vinden de dienst VDAB in de gevangenis belangrijk als voorbereiding op re-integratie.

De drie respondenten die geen hulp nodig hebben om werk te vinden, halen hiervoor verschillende redenen aan: ouders hebben een eigen zaak, respondent kan opnieuw bij vorige werkgever terecht en werk zoeken wordt als een persoonlijke zaak ervaren.

Vier respondenten vinden werken in de gevangenis belangrijk als voorbereiding op re-integratie. Ze geven aan dat ze hierdoor een structuur behouden, waardoor het makkelijker is om de draad opnieuw op te nemen in de samenleving.

Vijf respondenten halen aan dat het moeilijk is om werk te vinden in de maatschappij door de stempel die ze hebben als ex-gedetineerde. Hierdoor hebben weinig mensen nog vertrouwen

in hen. Daarnaast halen drie respondenten aan dat het moeilijk is om zich voor te bereiden op re-integratie en een job te vinden, omdat ze nooit zeker zijn wanneer ze vrijkomen bij voorwaardelijke invrijheidsstelling. Eén respondent geeft aan dat het handig zou zijn moesten er re-integratieprojecten bestaan of een soort van startbanen voor gedetineerden.

Eén gedetineerde verwijst naar het systeem van Nederland waar de gedetineerde wel zeker is van zijn datum van vrijlating. *“In Nederland, iedere gedetineerde die naar buitengaat die heeft werk, een ander inkomen bv. OCMW dat ze hier hebben en die heeft een woning. Er gaat daar dus niemand uit de gevangenis buiten en die leeft op straat. Daar is er voor gezorgd geweest. Hier kan dat dus niet of hier gebeurt dat niet. En dat is het probleem voor de meeste mensen, dat je zegt van ik weet niet wanneer ik juist naar buiten kom dus kan je niet naar deze datum naartoe werken, de duur, de brug is eigenlijk vrij beperkt qua woning, werk, ... op al die dingen.”* (R6, 2015).

5.5. WELZIJN

5.5.1. PROBLEMEN

Elke respondent ervaart een ander probleem. Voor één respondent heeft dat te maken met de feiten die hij heeft gepleegd en met zijn onveiligheidsgevoel in de gevangenis. Voor een andere respondent is het omwille van het feit dat hij drie jaar lang in de gevangenis zit voor een conditiebreuk, wat voor veel frustratie en kwaadheid zorgt tegenover de maatschappij en het gerechtelijk systeem.

Een andere respondent ervaart vooral onbegrip van andere mensen in de gevangenis. Hij wil graag praten over zijn problemen, maar vindt dat mensen niet willen luisteren naar hem.

Drie respondenten missen hun familie. Eén respondent maakt zich ook zorgen over de financiële zaken van zijn gezin. Eén respondent voegt hier ook nog aan toe dat hij ook vaak nadenkt over hoe mensen over hem denken.

Vier respondenten denken aan problemen met betrekking tot re-integratie.

“Dat zal toch ergens re-integratie zijn, ik denk het wel, je bent continue bezig van zou ik een job vinden, ga ik mijn appartement behouden, zulke zaken, gaat mijn relatie blijven duren...” (R9, 2015).

Eén van hen zegt dat hij bang is om naar buiten te gaan, omdat hij geen idee meer heeft hoe het is buiten.

“Ja... Schrik... ik heb 2 jaar op straat geleefd dat was een hel voor mij. En nu kom ik hier binnen, ik heb een dak boven mijn hoofd, ik heb alle dagen eten. Ik voel mij in een paradijs. Om dan terug naar buiten te gaan, dat gaat terug een heel grote aanpassing zijn.” (R8, 2015).

Om met problemen om te gaan wordt er beroep gedaan op volgende instanties/personen: psycholoog (N=5), Justitieel Welzijnswerk Dendermonde (verder JWD) (N=3), PSD (N=1), de penitentiair beambten (N=1) en de pastoor (N=1). Vier respondenten willen met niemand praten over deze problemen. De redenen die hiervoor worden aangehaald zijn: er is niemand om mee te praten (N=2), meldingsplicht van de instanties (N=1), lost het liever zelf op door te studeren én door deelname aan culturele activiteiten (N=1).

5.5.2. HULP- EN DIENSTVERLENING INZAKE HET DOMEIN WELZIJN

De respondenten hebben allemaal al eens beroep gedaan op het JWD. Drie respondenten hebben al beroep gedaan op bezoek vrijwilliger. Twee respondenten hebben deelgenomen aan slachtoffer- daderbemiddeling. Andere instanties waarop respondenten hebben beroep gedaan zijn: teleonthaal (N= 1), kinderbezoek (N=1) en agressietraining (N=1).

5.5.2.1. Motieven

Respondenten raadplegen het JWD om praktische zaken te regelen. Twee respondenten gaan ook naar het JWD om te praten over hun problemen.

Drie respondenten doen beroep op *bezoek vrijwilliger*, omdat ze graag bezoek willen ontvangen. Zo kunnen ze met iemand praten die niets met justitie heeft te maken over verschillende onderwerpen.

De respondenten die beroep hebben gedaan op de *slachtoffer- en daderbemiddeling* vinden het vooral belangrijk om contact te herstellen met het slachtoffer en te leren omgaan met het contact met het slachtoffer.

De respondent die beroep heeft gedaan op *teleonthaal*, zocht nog een kanaal waar hij zijn verhaal kon vertellen op een vlotte manier.

Voor de respondent die deelneemt aan *kinderbezoek* is het belangrijk om de kinderen te ontmoeten in een aangepaste zaal die niet lijkt op een gevangenis. Het is voor hem een leuk en ontspannend bezoek.

De respondent heeft op eigen initiatief deelgenomen aan *agressietraining*. De gepleegde feiten hadden ook te maken met agressie en hij vond het belangrijk om hiermee te leren omgaan.

5.5.2.2. Begeleiding

Vijf respondenten hebben het gevoel dat hun probleem niet wordt opgelost door het JWD. Ze ervaren de begeleiding van het JWD als niet goed. De redenen hiervoor zijn: ze kunnen er niet voor alles terecht (N= 2), ze stellen steeds dezelfde vragen (N=1), te jonge werknemers (N=1) en ze hebben te weinig tijd (N=1). Vijf respondenten ervaren de begeleiding van het JWD goed. Ze vermelden dat het JWD zoveel mogelijk probeert te doen om hun problemen op te lossen.

Twee respondenten zijn tevreden over *bezoek vrijwilliger*. Eén respondent vindt het niets voor hem. Hij vindt het moeilijk om te praten met personen die hij niet kent.

Twee respondenten vinden *slachtoffer- daderbemiddeling* een goede en aangename dienst. Eén respondent vindt dat de dienst veel te snel gaat.

Wat betreft *teleonthaal* vindt de respondent het niet voor herhaling vatbaar, omdat het steeds een andere persoon is aan de telefoon, waardoor hij zijn verhaal steeds opnieuw moet vertellen.

De respondent die deelneemt aan *kinderbezoek* ervaart deze dienst zeer goed. Hij vindt dat er heel veel wordt gedaan voor de kinderen en het geeft de mogelijkheid om met zijn kinderen vrij rond te lopen.

“Maar het kinderbezoek dat is echt. Dat wordt door de mensen van het JWW verzorgd. Dat is echt in orde. Ze doen er veel voor. Zoals met Sinterklaas krijgen ze hier een relatief schoon cadeau vergeleken in andere gevangenissen. Het kinderbezoek is hier heel goed.” (R7, 2015).

De respondent die deelnam aan *agressietraining* heeft hier goede ervaringen mee. Hij had het gevoel dat hij hier wel voldoende tijd kreeg om zijn verhaal te vertellen.

5.5.3. BARRIÈRES

Vijf respondenten ervaren eenzelfde barrière bij het JWD, namelijk een tijdstekort. Ze hebben het gevoel dat alles heel snel moet gaan en dat ze de tijd niet krijgen om over de problemen te praten, dit is volgens hen te wijten aan een personeelstekort. Een andere respondent haalt meldingsplicht aan als barrière om zijn verhaal te doen bij het JWD.

Wat betreft *teleonthaal* vindt een respondent de wisselende gesprekspartners een barrière.

Ook voor *bezoek vrijwilligers* wordt er een barrière aangehaald. Vroeger ging het bezoek vrijwilliger door in een aparte ruimte. Nu vindt het gesprek plaats in de gewone bezoekersruimte waardoor het voor de respondent moeilijker is om over alles te praten. Hij is dan ook gestopt met bezoek vrijwilliger.

Twee respondenten hebben graag meer informatie in de gevangenis over de datum van vrijlating en meer informatie rond drughulpverlening.

5.5.4. DE BRUG TUSSEN BINNEN BUITEN

Acht respondenten zouden beroep doen op hulp- en dienstverlening inzake welzijn wanneer ze vrij zijn. Vijf van hen zouden hierbij hulp nodig hebben. R2 zou dit enkel doen, omdat het wordt opgelegd in zijn voorwaarden.

Acht respondenten vinden hulp- en dienstverlening inzake welzijn belangrijk als voorbereiding op re-integratie. Deze hulp- en dienstverlening geeft hen de kans om tijdens de detentie hun verhaal te vertellen en dit zorgt ervoor dat hun gevoelens minder worden opgestapeld. Daarenboven geven de respondenten aan dat ze met een beter gevoel naar buiten zullen stappen als ze over hun problemen kunnen praten tijdens detentie. Ook wordt er aangehaald dat deze diensten ervoor zorgen dat praktische zaken worden geregeld en dat het contact met het slachtoffer kan worden hersteld.

“Ik denk het wel. Ik denk als je met een slecht gevoel uit de gevangenis stapt dat het ... ja, dat het buiten ook heel erg moeilijk is om verder te gaan.” (R3, 2015).

Twee respondenten vinden het niet belangrijk als voorbereiding op re-integratie. Zij hebben het gevoel dat ze met niemand kunnen praten, waardoor dit domein voor hen minder van belang is. Eén respondent haalt aan dat zijn vertrouwen in instanties volledig weg is, waardoor hij ook nooit voluit zal kunnen praten over zijn problemen.

5.6. CULTUUR

5.6.1. DEELNAME AAN CULTURELE ACTIVITEITEN

Vier respondenten hebben al eens deelgenomen aan culturele activiteiten. Voorbeelden zijn: een kerstoptreden (N=2), een liveoptreden (N=1) en Crea (N=1). Niemand heeft een cursus gevolgd van de Rode Antraciet wat betreft culturele activiteiten. Vier respondenten hebben wel eens gehoord van de Rode Antraciet.

De reden die het meest wordt aangehaald om deel te nemen aan een culturele activiteit, is om zich te ontspannen en om hun gedachten te verzetten (N=3). Een andere reden die wordt aangehaald is om uit de cel te zijn (N=1). Tevens ervaren deze respondenten de begeleiding bij culturele activiteiten als goed.

Het motief van zes respondenten om niet deel te nemen aan culturele activiteiten, is omdat het hen niet interesseert. Eén respondent zou in de toekomst wel willen deelnemen aan culturele activiteiten. De reden hiervoor is om uit de cel te zijn. R4 heeft nog niet deelgenomen, omdat zijn hoofd er nog niet naar staat. Wanneer hij zich beter voelt, zou het hem wel interesseren.

De culturele activiteiten die de respondenten graag zouden willen doen wanneer de gevangenis ze organiseerde of ze zelf mochten kiezen zijn: muziek en liveoptredens (N=6) en toneel (N=2).

“Dat is de beste ontspanning dat je hebt. Vooral toneel eigenlijk. Als je toneel speelt kan je iedereen zijn, behalve jezelf. En dat is plezant. [...] Je kan u uiten in vanalles en nog wat. En je hoeft uzelf niet te zijn, je kan u uitleven in een andere wereld.” (R6, 2015)

5.6.2. BIBLIOTHEEK

Negen respondenten gaan naar de bibliotheek in de gevangenis. De zaken die uit de bibliotheek worden geleend zijn: leesboeken (N=5), films (N=4), cd's (N=3), strips (N=2), playstation en games (N=2) en een gitaar (N=1).

Voor vijf respondenten is naar de bibliotheek gaan een manier om de gedachten te verzetten. Andere redenen die worden aangehaald zijn: het graag beluisteren van muziek (N=2), het zoeken naar oplossingen voor bepaalde vragen (N=1), dagbesteding (N=1), aftasten waar interesses liggen (N=1), kennis opdoen (N=1), om uit de cel te zijn (N=1) en om gitaar te leren spelen (N=1). Eén respondent gaat niet naar de bibliotheek door een gebrek aan interesse.

Door vijf respondenten wordt het feit dat de bibliotheek aanwezig is in de gevangenis als een positief punt aangehaald. Andere positieve zaken die worden vermeld door de respondenten zijn: gedachten verzetten (N=4), variatie van het aanbod (N=2) en er kunnen verschillende zaken worden aangevraagd aan de bibliotheekverantwoordelijke (N=1).

5.6.3. BARRIÈRES

Wat betreft de culturele activiteiten wordt de opmerking gemaakt dat deze vaak plaatsvinden tijdens de werkuren, wat ervoor zorgt dat niet iedereen kan deelnemen (N=1). Ook zouden de culturele activiteiten vooral gericht zijn op Nederlandstaligen waardoor het minder toegankelijk wordt voor anderstaligen (N=1). Tenslotte zijn er volgens sommigen te weinig culturele activiteiten (N=2).

Met betrekking tot de bibliotheek worden de volgende barrières aangehaald: verlofdagen van de bibliotheek, waardoor de gedetineerde die week niet naar de bibliotheek kan gaan als deze samenvalt met de dag dat de respondent kan gaan (N=4), het beperkte aanbod (N=4), maar één bibliotheekbezoek per week (N=2), verouderde boeken (N=1), wachtlijsten voor playstation (N=1), maar één film per week (N=1).

5.6.4. DE BRUG TUSSEN BINNEN EN BUITEN

Zeven respondenten zouden niet naar culturele activiteiten gaan wanneer ze vrij zijn. De respondenten die wel zouden deelnemen aan culturele activiteiten wanneer ze vrij zijn, hebben hierbij geen hulp nodig.

Drie respondenten vinden culturele activiteiten belangrijk als voorbereiding op re-integratie. Aangehaalde redenen zijn: om op de hoogte te zijn van wat er buiten gebeurt (N=1), een bredere kijk op de wereld (N=1) en door deel te nemen kan de respondent zijn gedachten verzetten waardoor hij niet gek wordt (N=1).

Vijf respondenten vinden cultuur niet belangrijk als voorbereiding op re-integratie, omdat het hen niet interesseert (N=5). Twee respondenten halen ook aan dat er andere prioriteiten zijn om zich voor te bereiden, zoals werk. Ook zien twee respondenten het eerder als een extraatje en als een afleiding tijdens detentie.

5.7. GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG

5.7.1. DEELNAME AAN GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG

Negen respondenten hebben al eens beroep gedaan op geestelijke gezondheidszorg. Zeven respondenten hebben beroep gedaan op PSD, vijf respondenten op CGG eclips en twee respondenten op CAP. Zeven respondenten zijn tevreden over de begeleiding van de diensten. Voor twee respondenten is het afhankelijk van de persoon met wie ze een gesprek hebben.

Vijf respondenten die beroep hebben gedaan op CGG eclips geven aan dat ze met deze dienst kunnen praten over positieve en negatieve zaken. Het is voor hen een uitlaatklep. En dat is ook de voornaamste reden dat ze hier beroep op doen.

“Ja... ik ben al een hele tijd met CGG op gesprek. [...] meer heb ik ook niet nodig. Ik heb geen drie of vier verschillende mensen nodig waar ik altijd mijn problemen moet gaan uitleggen. Ik heb genoeg aan één persoon waar ik continu kan bijgaan.” (R5, 2015)

Het CAP wordt door de respondenten geraadpleegd om hun verhaal te doen, maar ook om te praten over agressie en alcoholproblematiek.

Eén respondent wist niet dat deze diensten bestonden en geeft aan dat hij ze ook niet meer gaat raadplegen, want hij nadert het einde van zijn straf.

Diegenen die PSD raadplegen doen dit om verschillende redenen. Deze redenen zijn: een goed gesprek hebben (N=4), om praktische zaken te regelen (N=3) en om uit de cel te zijn (N=1).

5.7.2. BARRIÈRES

De barrières die worden aangegeven door de respondenten met betrekking tot gezondheidszorg zijn: de contacten zijn niet regelmatig door een personeelstekort (N=3), weinig initiatief van de diensten zelf (N=1) en de meldingsplicht (N=1).

R2 haalt aan dat hij zich vaak een psycholoog voelt voor medege-detineerden, omdat ze met hun vragen niet terecht kunnen bij de bevoegde instanties. Volgens hem is de meldingsplicht voor velen een grote drempel om hun verhaal te doen.

5.7.3. DE BRUG TUSSEN BINNEN EN BUITEN

Vijf respondenten zouden beroep doen op hulp- en dienstverlening inzake geestelijke gezondheidszorg en zouden hierbij hulp nodig hebben. De gewenste hulp is informatie over het aanbod van de hulp- en dienstverlening (N=3) en informatie over een opname in een psychiatrische instelling (N=2). Eén respondent zou op eigen initiatief beroep doen op hulp- en dienstverlening inzake gezondheidszorg.

Zes respondenten vinden geestelijke gezondheidszorg in de gevangenis belangrijk als voorbereiding op re-integratie. Vijf respondenten vinden het belangrijk, omdat ze hun verhaal kunnen vertellen. Hierdoor voelen ze zich beter en kunnen ze problemen een plaats geven, dit zou hen ook helpen bij hun re-integratie. Eén respondent vindt het belangrijk om stappen te kunnen ondernemen om zijn psychiatrische opname te regelen.

“Als je hier binnen zit en dan heb je veel tijd om te denken, denken is goed, maar te veel denken is dan weer niet goed. En dan ontstaat gemakkelijk het doemdenken van slechte

scenario's bedenken, daar ben ik super goed in en dan is het goed dat zij dingen kunnen gaan relativieren." (R10, 2015).

5.8. DRUGHULPVERLENING

5.8.1. DRUGGEBRUIK

Drie respondenten hebben een alcoholprobleem. Daarnaast gebruiken drie respondenten drugs op een regelmatige basis. Eén respondent heeft zowel een alcohol- als een drugsprobleem. Twee respondenten gebruiken de drugs marihuana. Twee respondenten gebruikten vóór hun detentie heroïne en tijdens detentie marihuana. Andere drugs waar deze twee respondenten mee in contact zijn gekomen zijn: cocaïne, speed en xtc. Ze geven aan drugs te gebruiken voor relaxatie en om problemen te vergeten.

Eén respondent is herbegonnen met druggebruik in de gevangenis. Een andere respondent gebruikte eerst speed en xtc. Hij is pas met heroïne in contact gekomen tijdens een vorige detentie.

"Als ze mij hier nooit hadden binnengestoken, had ik misschien nooit geen joint meer gesmoord." (R2, 2015).

Vijf respondenten halen de drugsproblematiek aan in de gevangenis. Ze vermelden dat er enorm veel drugs verhandeld en gebruikt wordt. Volgens hen is dit dan ook de oorzaak van de vele vechtpartijen in de gevangenis.

"Maar als ge moest weten hoeveel drugs dat hier rond circuleert... Iemand die door zijn drugsgebruik iets uitgestoken heeft of gedeald of het een of ander... hier terecht komt. Dat is de kat bij de melk zetten eigenlijk. Ik heb hier al veel gezien. Ik denk dat hier meer drugs is dan buiten de muren. Dus voor die mensen die kunnen hier ook niet vooruitgaan, want die krijgen dat voorgeschoteld." (R4, 2015).

5.8.2. DEELNAME AAN DRUGHULPVERLENING

Drie respondenten hebben beroep gedaan op drughulpverlening in de gevangenis. Twee respondenten hebben al eens contact opgenomen met de Anonieme Alcoholisten (verder AA). Beide respondenten willen graag stoppen met alcohol drinken, omdat volgens hen het merendeel van hun problemen te wijten is aan het alcoholgebruik, zoals de feiten die ze gepleegd hebben. Twee respondenten hebben nog geen beroep gedaan op AA, omdat ze een individuele therapie verkiezen.

Twee respondenten hebben nog geen beroep gedaan op drughulpverlening, omdat ze hun druggebruik niet als problematisch ervaren. Twee respondenten die een drugsprobleem hebben, deden wel al beroep op drughulpverlening, namelijk de dokter. Eén van hen heeft ook contact gehad met het CAP. Beiden zijn gemotiveerd om te stoppen met druggebruik en een nieuwe start te maken.

“Ja, het blijft een verslaving en ik wil daar vanaf. Het kost ook veel geld. Ik wil terug drugsvrij zijn bij mijn nieuwe start.” (R9, 2015).

5.8.3. BEGELEIDING

Eén respondent die beroep doet op AA ervaart deze begeleiding als heel goed. Een andere respondent geeft aan dat AA niets voor hem is. Het helpt hem niet bij zijn problematiek. Hij wil een gerichtere aanpak.

Eén respondent heeft beroep gedaan op het CAP voor zijn drugsproblematiek. Met deze dienst is hij in overleg voor drughulpverlening wanneer hij vrij is.

De twee respondenten die een methadonbehandeling volgen, ervaren deze behandeling ervaren als goed. He zorgt dat het de afkickverschijnselen vermindert. Daarnaast halen beiden aan dat ze psychologische begeleiding missen.

5.8.4. BARRIÈRES

Twee respondenten ervaren barrières inzake de drughulpverlening in de gevangenis. Ze vinden het een gebrek dat er geen psychologische begeleiding aanwezig is in de gevangenis voor hun drugsproblematiek. Eén van de twee respondenten is wel in gesprek met het CAP, maar hij voldoet nog niet aan de tijdsvoorwaarden. Hierdoor kan hij nog geen drugbehandeling buiten de gevangenis opstarten, dit is voor hem een grote barrière.

“Ik heb in mijn acht jaar detentie met drugsproblemen, heb ik nog nooit iemand gezien of gehad, die mij ooit heeft gezegd om nekeer over mijn drugsproblemen te praten...niemand. Ik vind als ze u daarvoor opsluiten, dat naar reclassering toe, dat het toch de bedoeling is dat ze daar ook iets aan doen.” (R7, 2015).

5.8.5. DE BRUG TUSSEN BINNEN EN BUITEN

Vijf respondenten zouden beroep doen op hulpverlening voor hun alcoholprobleem of drugsprobleem als ze vrij zijn en zouden hierbij hulp nodig hebben. Eén van hen zou beroep doen op drughulpverlening, omdat het een voorwaarde zal zijn bij vrijlating. Eén respondent zal op eigen initiatief beroep doen op hulp- en dienstverlening voor zijn alcoholprobleem.

Vijf respondenten vinden drughulpverlening belangrijk als voorbereiding op re-integratie om een nieuwe start te kunnen maken en om niet te hervallen.

“Heel belangrijk, dat is de nagel op de kop. Dat is mijn begin van alles den AA. Als da niet moest bestaan dan ben ik verloren.” (R1, 2015)

Twee respondenten die drugs gebruiken, vinden drughulpverlening niet belangrijk als voorbereiding op re-integratie, omdat ze hun drugsgebruik niet problematisch vinden.

5.9. HUISVESTING

5.9.1. VERBLIJFPLAATS

Eén respondent had vóór detentie geen verblijfplaats en leefde op straat. Drie woonden alleen en zes respondenten woonden bij hun (ex-)partner.

Drie respondenten die een woning hadden vóór detentie, kunnen terug naar dezelfde woning na detentie. Vijf respondenten die vóór detentie over een woning beschikten, kunnen niet meer terug naar deze woning. Deze respondenten kunnen terecht bij vrienden of familie. Twee van hen weten niet zeker of dit zal toegestaan worden door de strafuitvoeringsrechtbank. Eén respondent die over een woning beschikte vóór detentie, weet niet waar hij terecht kan na detentie. De respondent die niet over een woning beschikte vóór detentie kan na detentie wel terecht bij zijn vriendin.

5.9.2. HULP- EN DIENSTVERLENING INZAKE HUISVESTING

Zeven respondenten hebben nog geen beroep gedaan op hulp- en dienstverlening inzake huisvesting. Hiervoor worden er verschillende redenen aangehaald, namelijk: de respondent beschikt al over een woning (N=3), de respondent kan terecht bij vrienden of familie (N=2), de respondent gaat naar een psychiatrische instelling (N=1) of omdat de respondent nog niet over de juiste tijdsvoorwaarden beschikt om vrij te komen (N=1). Drie respondenten hebben al beroep gedaan op hulp- en dienstverlening. Twee van hen hebben hulp gezocht via JWD om zich in te schrijven voor een sociale woning. Eén respondent vindt dat deze begeleiding heel traag gaat. Een andere respondent heeft zich tijdens zijn uitgangspersmissies laten inschrijven op wachtlijsten van huisvestingsmaatschappijen en het OCMW.

Vijf respondenten zouden het een meerwaarde vinden wanneer er een huisvestingsmaatschappij of het OCMW aanwezig zou zijn in de gevangenis. Volgens de respondenten zou het ervoor zorgen dat er meer rechtstreeks contact is, wat de procedures zou

versnellen (N1) en dat de respondent meer initiatief kan nemen (N=1). Bovendien zou het volgens sommigen de eerste stap richting de maatschappij vergemakkelijken (N=3).

5.9.3. DE BRUG TUSSEN BINNEN EN BUITEN

Vijf respondenten geven aan dat ze hulp nodig zouden hebben inzake huisvesting. Bovendien vinden alle respondenten huisvesting belangrijk als voorbereiding op re-integratie. De redenen die ze hiervoor aanhalen zijn: niet op straat terecht komen, zodat ze niet opnieuw in de criminaliteit verzeild raken (N=8) en om vrij te kunnen komen (N=2).

Eén respondent denkt ook dat het heel moeilijk zal worden om een woning te vinden. De reden die hij aanhaalt, is enerzijds door een gebrek aan hulpverlening rond huisvesting in de gevangenis en anderzijds het probleem van de verhuurder. Hij geeft aan dat het door de stempel “ex-gevangene” moeilijk is om verhuurders te overtuigen dat hij veranderd is.

“Eenmaal dat je in de gevangenis hebt gezeten, je bent een crimineel. De mensen hebben schrik, voor gelijk welk feit dat je ook gedaan hebt. Of je nu een appel hebt gestolen of je hebt een moord van zes mensen gedaan. Voor iemand hier buiten heb je in de gevangenis gezeten en de mensen hebben schrik en die willen dat niet verhuren.” (R6, 2015).

Hij voegt hier nog aan toe dat het handig zou zijn, moest een dienst, zoals het OCMW, een minimum aan appartementen ter beschikking hebben voor gedetineerden. Zo kan de eerste stap in de maatschappij makkelijker worden gezet.

5.10. VARIA

5.10.1. WAT BETEKENT RE-INTEGRATIE?

Door zeven respondenten wordt re-integratie beschreven als een terugkeer naar de maatschappij waar men een tweede kans krijgt.

“Re-integratie is eigenlijk, ondanks wat je ook gedaan hebt, de reden dat je hier binnengegaan bent, die tweede kans eigenlijk. Daar gaat het eigenlijk om. Die nieuwe start die je krijgt. Of je nu 18 jaar zit of zoals in mijn geval, ik ga 54 jaar zijn als ik hier buiten ben, maakt dat niet uit. Het is gewoon die nieuwe kans, die tweede start dat is het belangrijkste” (R6, 2015).

Ook wordt het door drie respondenten beschreven als het opnieuw kunnen doen wat men vóór detentie deed, zoals werken. Het wordt opnieuw mogelijk om een zelfstandig leven te kunnen leiden. Re-integratie wordt door één respondent beschreven als gezinshereniging. Bovendien wordt re-integratie beschreven als een moment waarop hij vrij kan zijn en de mogelijkheid

krijgt om opnieuw een normaal leven te leiden. Ook heeft hij opnieuw eigen bezittingen en kan hij reizen. Tenslotte maakt voor één respondent begeleiding en behandeling ook deel uit van re-integratie.

5.10.2. VOORBEREIDING OP RE-INTEGRATIE

Zes respondenten geven aan dat ze zich voorbereid voelen op hun re-integratie. Eén respondent voegt hier nog aan toe dat het repressieve systeem van de gevangenis het hem wel moeilijk maakt om de draad opnieuw op te nemen in de maatschappij.

Vier respondenten voelen zich niet voorbereid op re-integratie. Hiervoor worden door eenieder verschillende redenen aangehaald. Eén respondent voelt zich niet voorbereid op re-integratie, omdat er tijdens detentie nooit over re-integratie wordt gesproken. Een andere respondent voelt zich niet voorbereid, omdat hij nog kampt met psychologische problemen en het gevoel heeft dat hij in de gevangenis steeds achteruit gaat in plaats van vooruit. Een derde respondent haalt de steeds evoluerende maatschappij aan. Tenslotte geeft een respondent aan dat hij nog over te veel onzekerheden beschikt, zoals: werk, sociale contacten en huisvesting.

De factoren die belangrijk worden geacht door de respondenten zijn: huisvesting (N=4), werk (N=4), AA (N=1), informatie over de werking van verschillende instanties en informatie waar men terecht kan na detentie (N=1), opname in psychiatrische instelling (N=1), zich niets aantrekken van het gevangenisleven (N=1), creatieve activiteiten (N=1), drughulpverlening (N=1), begeleiding (N=1), familie (N=1) en sociale contacten (N=1).

Acht respondenten zijn zeker dat ze niet meer zouden hervallen. Twee respondenten vinden dat er een risico bestaat op herval. Eén respondent legt het risico bij zijn drugsverslaving. Hij weet nu al dat het moeilijk zal zijn om de drugs te weerstaan, omdat er een heroïnedealer in zijn buurt woont. De andere respondent zegt dat hij niet meer zal hervallen voor dezelfde feiten waar hij al voor gestraft is geweest. Hij heeft ondertussen wel frustraties opgebouwd tegenover het gerechtelijk systeem en de maatschappij. Hij denkt dat diegene die de oorzaak is voor het feit dat hij in de gevangenis zit, daar ooit voor zal boeten.

“Als ik een hond heb... en elke keer als ik die zie, sla ik die met een stok. De dag dat ik die stok niet in mijn hand heb, gaat die mij bijten. Dat is wat zij met mij aan het doen zijn. Als zij mij zo behandelen jaren aan een stuk, vergeet niet hoe moeilijk het is om te accepteren dat ge drie jaar in de gevangenis zit zonder gevangenisstraf. Je bent kwaad op de maatschappij. Ik zit dikwijls te denken dat er vanzeven iets zal gebeuren dat het nieuws zal halen, daar ben ik nu al mee bezig.” (R2, 2015).

5.10.3. VRIJLATING /TOEKOMST

Acht respondenten kijken uit naar hun vrijlating. Ze kunnen een nieuw leven opstarten en uitbouwen. Ze denken ook dat het niet makkelijk zal worden om dit leven opnieuw op te bouwen door de evoluties die de maatschappij heeft gemaakt. Eén respondent bekijkt zijn vrijlating dubbel. Hij kijkt er wel naar uit, maar zijn toekomst blijft wat somber. De stappen die hij nu aan het ondernemen is, zoals huisvesting, gaan traag. Een andere respondent ziet zijn vrijlating als negatief, omdat dit nog enkele jaren gaat duren en dit werkt demotiverend.

5.10.4. AANBOD HULP- EN DIENSTVERLENING IN DE GEVANGENIS

Drie respondenten ervaren het aanbod van de hulp- en dienstverlening goed, ondanks de beperkte middelen en personeel. Zeven respondenten vinden het aanbod zeer beperkt. Alle respondenten zijn tevreden met de informatie die ze krijgen via folders over het aanbod van de hulp- en dienstverlening in de gevangenis.

De tips die de respondenten meegeven voor de hulp- en dienstverlening in de gevangenis zijn: meer tijd nemen om naar de gedetineerden te luisteren en met hen te praten (N=2), de interieurinrichting vernieuwen (N=1), meer activiteiten en dit ook buiten de werkuren (N=1), meer hulpverleners die zich meer ontfermen over de gedetineerden, zoals straathoekwerkers (N=1), meer diensten (N=1), regelmatigere contacten (N=1), investeren in therapieën zoals drugs- en agressietherapie (N=1) en meer initiatief van de diensten zelf (N=1).

5.11. BESLUIT

In dit tweede hoofdstuk werden de resultaten van de afgenomen semi-gestructureerde interviews met gedetineerden van de gevangenis van Dendermonde besproken. Hieruit komt naar voor dat het profiel van de gedetineerde varieert. Er zijn wel gelijkenissen terug te vinden met betrekking tot de nationaliteit, schoolloopbaan, familiale zaken, detentieduur en de situatie vóór detentie.

Wanneer er een blik wordt geworpen op de participatiegraad, nemen de meeste respondenten deel aan activiteiten met betrekking tot de volgende domeinen: arbeid, welzijn, cultuur (bibliotheek) en geestelijke gezondheidszorg. Over het algemeen zijn de respondenten tevreden over de begeleiding van deze activiteiten. De voornaamste barrières die worden aangehaald met betrekking tot de activiteiten in het algemeen zijn het beperkte aanbod en de onregelmatige contacten met de diensten. Motieven om al dan niet deel te nemen verschillen van domein tot domein en van persoon tot persoon.

Activiteiten die de meerderheid van de respondenten na detentie opnieuw opneemt of voortzet met betrekking tot de volgende domeinen zijn: sport, arbeid en welzijn. Bij het domein sport hebben ze hierbij geen hulp nodig. Bij de domeinen arbeid en welzijn hebben de meeste respondenten wel hulp nodig.

De domeinen die de meerderheid van de respondenten belangrijk vindt als voorbereiding op re-integratie zijn: werk (VDAB), welzijn, geestelijke gezondheidszorg, drughulpverlening en huisvesting. Waarom de respondenten deze domeinen belangrijk vinden als voorbereiding op re-integratie verschilt ook van domein tot domein en van persoon tot persoon.

Het begrip re-integratie beschreef de meerderheid van de respondenten als een terugkeer naar de maatschappij waar men een tweede kans krijgt. Daarenboven voelen zes respondenten zich voorbereid op deze re-integratie. De voornaamste factoren hiervoor zijn huisvesting en werk. Tijdens deze re-integratie geven acht respondenten aan dat ze niet zullen hervallen en dat ze uitkijken naar hun vrijlating.

HOOFDSTUK 6: TOETSING VAN DE EMPIRISCHE RESULTATEN

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het empirisch onderzoek getoetst aan (inter)nationale literatuur. In dit onderdeel worden de resultaten op dezelfde manier ingedeeld, namelijk: persoonsgegevens, sport, onderwijs, arbeid, welzijn, cultuur, geestelijke gezondheidszorg, drughulpverlening, huisvesting en varia.

6.1. PERSOONSgegevens

6.1.1. INDIVIDUELE KARAKTERISTIEKEN

Uit het onderzoek van deze masterproef blijkt dat de leeftijd van de respondenten uiteenlopend is. Er zijn vijf respondenten die een leeftijd hebben boven 40 jaar en vijf respondenten die een leeftijd hebben onder 40 jaar. Twee respondenten zijn 50-plussers. In het behoeftenonderzoek van Van Haegendoren et al. (2001) is driekwart van de onderzoekspopulatie jonger dan 40 jaar. Ook in het behoeftenonderzoek van Brosens et al. (2013) is de meerderheid van de respondenten jonger dan 40 jaar. Net zoals in het onderzoek van deze masterproef, zijn er in beide onderzoeken een beperkt aantal 50-plussers aanwezig (Van Haegendoren et al., 2001; Brosens. et al., 2013).

In dit onderzoek hebben zo goed als alle respondenten de Belgische nationaliteit. Hierdoor is het aandeel van niet-Belgen ondervertegenwoordigd in dit onderzoek. Nochtans spreekt men in de literatuur van een oververtegenwoordiging van niet-Belgen in de gevangenispopulatie van België (Snacken et al., 2004; Tubex & Strypstein, 2004; De Ridder et al., 2012). In het onderzoek van Brosens et al. is 60.6% van de onderzoekspopulatie een niet-Belg. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn, dat er om pragmatische redenen voor gekozen is om in het onderzoek van deze masterproef gedetineerden te selecteren die voldoende kennis hebben van de Nederlandse taal, waardoor niet-Belgen mogelijks niet hebben deelgenomen aan dit onderzoek.

In het onderzoek van Van Haegendoren et al. (2001) en Brosens et al. (2013) is de meerderheid van de respondenten laaggeschoold. In dit onderzoek hebben negen respondenten een diploma van het regulier onderwijs. Eén respondent van deze groep behaalde een diploma hoger onderwijs. In voorgaande Belgische onderzoeken is een hoger diploma beperkt tot 10.5% van de onderzochte populatie (Van Haegendoren et al., 2001; Brosens et al., 2013).

Wanneer er gepeild wordt naar de gemoedstoestand van de gedetineerde, is er een minderheid van gedetineerden die zich slecht voelt. In het onderzoek van Brosens et al. is dit eerder een meerderheid, namelijk 70% (Brosens et al., 2013).

6.1.2. FAMILIALE ZAKEN

Uit dit onderzoek blijkt dat het merendeel van de respondenten kinderen heeft en vier respondenten hebben een vaste partner. In het onderzoek van Van Haegendoren et al. (2001) en Brosens et al. (2013) hebben evenzeer een groot deel van de respondenten een partner en heeft ongeveer de helft kinderen.

6.1.3. GEVANGENISGERELATEERDE KENMERKEN

Zeven respondenten verblijven tussen drie en zes maanden in de gevangenis van Dendermonde. In het onderzoek van Brosens et al. verbleef 65.7% van de onderzochte populatie tussen één en zes maanden in de gevangenis. Tijdens hun detentie krijgen zes respondenten in dit onderzoek wekelijks bezoek. In het behoeftenonderzoek van Brosens et al. ontvangt 52% wekelijks bezoek (Brosens et al., 2013). Bezoek heeft zo zijn voordelen, want het zorgt er immers voor dat er minder stress en zorgen zijn voor de betrokken partijen. Bovendien zorgt het voor het behouden van de familiebanden, waardoor er minder kans is op recidive en het welzijn van de betrokken partijen verhoogt (Hairston, 1991).

De meest aangehaalde bezigheden die de gedetineerden op cel hebben zijn: tv kijken, lezen en rusten. Ook in het onderzoek van Brosens et al. komen tv kijken (82.4%) en lezen (54.4%) talrijk aan bod.

Zes respondenten werken in de gevangenis in dit onderzoek. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) werkt één op vier in de gevangenis.

6.1.4. LEVENSSITUATIE VÓÓR DETENTIE

Negen respondenten in dit onderzoek waren aan het werk vóór detentie. In het onderzoek van Van Haegendoren is dit 46.4% en in het onderzoek van Brosens et al. is dit minder dan een derde (Van Haegendoren et al., 2001; Brosens. et al., 2013).

Alvorens men in detentie kwam, hadden negen respondenten een woning. Eén respondent leefde op straat. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) leefde eveneens een minderheid op straat, namelijk 5.7% van de onderzoekspopulatie.

6.2. SPORT

6.2.1. SPORTDEELNAME

Zeven respondenten hebben de afgelopen maand aan sport gedaan. Twee hiervan deden dit op cel. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) heeft 40.5% de afgelopen maand gesport buiten de cel.

De redenen die worden aangehaald om te sporten zijn verschillend. Het gaat zowel om fysieke redenen, zoals om aan de conditie te werken, alsook om mentale redenen. Daarnaast wordt er gesport om de gedachten te verzetten, te ontspannen, frustratie te reduceren, als tijdverdrijf en om te kunnen stoppen met druggebruik. Deze redenen komen ook aan bod in de literatuur (Sabo, 2001; Martos-Garcia et al., 2009; Draper et al., 2013). Andere redenen die niet in dit onderzoek naar voren komen, maar wel in de internationale literatuur zijn: het neerzetten van een imago van dominantie en intimidatie, komen tot een persoonlijke ontwikkeling, beter omgaan met hun pleeggedrag en met moeilijke situaties (Sabo, 2001; Martos-Garcia et al., 2009; Dubberley et al., 2011; Draper et al., 2013).

In Belgisch onderzoek komt gezondheid als belangrijkste reden naar voor om te sporten (Van Haegendoren et al., 2001; Brosens et al., 2013). In het onderzoek van Brosens et al. (2013) komt ook de verbetering in de gemoedstoestand aan bod als *good practice*, waardoor de gedetineerden minder te kampen hebben met psychische problemen en minder last hebben van schuld- en schaamtegevoelens. Net zoals het onderzoek in deze masterproef, bekomen het onderzoek van Van Haegendoren et al. (2001) en het onderzoek van Brosens et al. (2013) de motivatie ontspanning.

De meest geprefereerde sporten die worden aangehaald door de respondenten in dit onderzoek zijn: lopen, fitness, zwemmen, voetbal en badminton. Ook in het onderzoek van Brosens et al. (2013) behoort zwemmen tot de populairste voorstellen.

6.2.2. BARRIÈRES

Het beperkte aanbod wordt door een aantal respondenten als barrière aangehaald. Het aanbod is voor hen niet in overeenstemming met het aantal gedetineerden. Bovendien geven de respondenten aan dat ze meer uren willen sporten dan dat ze effectief doen, maar dit is vaak niet mogelijk door onder andere een te kleine sportruimte. In het onderzoek van Van Haegendoren et al. (2001) komt ook naar voren dat de vraag groter is dan het aanbod. Het beperkte aanbod wordt ook aangehaald in het behoeftenonderzoek van Brosens et al. (2013). Daarenboven wordt het tekort aan personeel aangehaald. Om hieraan tegemoet te komen stelt

een respondent in dit onderzoek voor om meer sportfunctionarissen in te zetten. Barrières die niet werden teruggevonden in voorgaande onderzoeken zijn: het niet rekening houden met de conditie van een persoon en het vergeten halen van gedetineerden uit hun cel om te sporten.

6.2.3. DE BRUG TUSSEN BINNEN EN BUITEN

Zo goed als alle respondenten willen opnieuw gaan sporten als ze vrij zijn, maar hebben hier geen hulp bij nodig. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) heeft bijna 50% van de onderzoekspopulatie geen hulp nodig met betrekking tot sport bij vrijlating en geeft 7% aan niet te willen sporten als ze vrij zijn.

Slechts een kleine groep respondenten vindt sport belangrijk als voorbereiding op re-integratie. Toch kan in de internationale literatuur worden teruggevonden dat sportactiviteiten belangrijk zijn voor het rehabilitatieproces. Sport zorgt namelijk voor de ontwikkeling van capaciteiten, zoals het opbouwen van zelfvertrouwen, waardoor de stap naar de samenleving eenvoudiger wordt (Ozano, 2008; Parker et al., 2014).

6.3. ONDERWIJS

6.3.1. ONDERWIJSDEELNAME

Uit de resultaten van het onderzoek komt naar voor dat vier respondenten les hebben gevolgd in de gevangenis. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) nam 28% deel aan het onderwijsaanbod. In het onderzoek van deze masterproef is er een grote belangstelling voor de cursus bedrijfsbeheer, die niet kon gevolgd worden in de gevangenis van Dendermonde. Ook het onderzoek van Mallin en Kell (1995) komt tot de conclusie dat de voorkeur van de gedetineerden niet aanwezig is in het aanbod van de gevangenis.

De voornaamste reden die wordt aangehaald om onderwijs te volgen in de gevangenis, is om de opgedane kennis te kunnen gebruiken in het beroepsleven. Deze motivatie komt eveneens naar voor in het onderzoek van Manger et al. (2012). Andere motivaties die in dit onderzoek worden aangehaald zijn, maar niet worden geïdentificeerd door ander onderzoek: opfrissing van kennis, een algemene basis hebben, tijdverdrijf, betere communicatie en een verlangen naar kennisvergarig.

Respondenten die niet deelnemen aan onderwijs geven onder andere aan dat het niet meer zinvol is op hun leeftijd. Deze reden wordt ook aangehaald in het onderzoek van Manger et al. (2012). Deze onderzoekers vermelden dat hoe ouder de gedetineerde is, hoe minder hij geneigd zal zijn om een opleiding te volgen (Manger et al., 2012). Andere redenen die worden aangehaald in het onderzoek van deze masterproef en niet worden

vastgesteld in de geraadpleegde literatuur zijn: geen zin in les, kennis is onbruikbaar buiten de gevangenis, te laag niveau en groepen worden niet op de juiste manier samengesteld.

6.3.2. BARRIÈRES

Van Haegendoren et al. (2001) komen in hun onderzoek tot de conclusie dat het voor de gedetineerden niet altijd evident is om onderwijs te volgen in de gevangenis, door het omgevingslawaai en door het samenleven met meerdere gedetineerden op één cel. Ook in de interviews halen respondenten geluidshinder aan als een hinderpaal om goed te kunnen studeren. Het samenleven met meerdere gedetineerden op cel wordt minder als een probleem ervaren door de respondenten.

De barrières die de respondenten aanhalen hebben vooral betrekking op het aanbod, zoals te weinig inhoud van de cursussen. Ook in het onderzoek van Brosens et al. (2013) wordt het beperkte aanbod verscheidene keren aangehaald. Daarenboven wordt in het onderzoek van Mallin en Kell (1995) het beperkte aanbod gezien als een barrière voor gedetineerden om een opleiding te volgen. Cuypers (2008) stelt dan ook dat de middelen inzake het onderwijs in België nog altijd niet in verhouding zijn met de behoeften.

6.3.3. DE BRUG TUSSEN BINNEN EN BUITEN

In dit onderzoek is er slechts een kleine hoeveelheid respondenten die les zou volgen als men vrij is en hierbij hulp zou nodig hebben. Deze hulp heeft vooral betrekking tot informatie over het onderwijsaanbod in de samenleving. De vraag naar informatie komt ook naar voor in het onderzoek van Brosens et al. (2013).

Slechts twee respondenten vinden in dit onderzoek onderwijs belangrijk als voorbereiding op re-integratie om zich te kunnen positioneren op de arbeidsmarkt. Deze reden wordt ook vermeld in het onderzoek van Manger et al. (2012). Voor de andere respondenten is onderwijs niet belangrijk als voorbereiding op re-integratie, voornamelijk omdat ze volgens hen al voldoende opleiding en kennis hebben. Nochtans zou volgens het onderzoek van Alzúa et al. (2010) een minimale opleidingsgraad zorgen voor een hogere participatiegraad aan onderwijsactiviteiten in de gevangenis. Bovendien werkt onderwijs in de gevangenis bevorderend voor de re-integratie. Het zorgt voor een versterking van persoonlijke vaardigheden, waardoor het rehabilitatieproces wordt bevorderd en zorgt voor een reductie van recidive (Vacca, 2004).

6.4. ARBEID

6.4.1. DEELNAME

Het merendeel van de respondenten heeft beroep gedaan op de VDAB. Via de VDAB willen ze steun en hulp krijgen bij het vinden van een nieuwe job na een detentieperiode. Ze ervaren de begeleiding over het algemeen als goed. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) heeft 45.1% van diegenen die in aanmerking komen, deelgenomen aan de VDAB begeleiding. Tevens worden, net zoals in dit onderzoek, de persoonlijke doelstellingen als reden aangehaald om naar de VDAB te gaan.

Zo goed als alle geïnterviewde gedetineerden hebben gewerkt of werken in de gevangenis. De belangrijkste reden dat hiervoor wordt aangehaald, is om geld te kunnen verdienen. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) werkt één op vier van de onderzoekspopulatie.

6.4.2. BARRIÈRES

Eén respondent is van mening dat hij te veel zelf moet doen als het gaat over de VDAB. Van Haegendoren et al. (2001) stellen het omgekeerde vast. Zij concluderen namelijk dat de gedetineerden weinig zelf initiatief nemen met betrekking tot werkgelegenheid. Hierdoor wil men dat de gedetineerden meer het heft in eigen handen moeten nemen, waardoor er een geleidelijkere overgang zou zijn.

In het onderzoek van Simon (1999) komen een aantal barrières naar voor met betrekking tot werk in de gevangenis die ook aan bod komen in dit onderzoek, namelijk: het loon, gebrek aan keuze en de beperkte aangeleerde vaardigheden. Toch is er volgens Alos et al. (2011) ook een positief punt verbonden aan deze beperkte vaardigheden. Net doordat deze vaardigheden zo eenvoudig zijn, zijn ze toegankelijk voor iedereen. Ze bieden kansen aan gedetineerden die over geen werkervaring of een lage scholingsgraad beschikken.

De andere barrières die worden aangehaald door de respondenten van dit onderzoek, maar niet worden geïdentificeerd in ander geraadpleegd onderzoek zijn de wachtlijsten en het ontbreken van een planning.

6.4.3. DE BRUG TUSSEN BINNEN EN BUITEN

Zo goed als alle respondenten gaan opnieuw werken wanneer ze vrij zijn en het merendeel geeft aan hierbij hulp nodig te hebben. Ze zouden beroep doen op de VDAB. Ook in het onderzoek van Brosens et al. (2013) halen de gedetineerden aan dat ze hulp nodig hebben om werk te vinden wanneer men vrij is.

Bovendien vinden de respondenten VDAB een belangrijke dienst als voorbereiding op re-integratie. De meerwaarde van de VDAB voor het re-integratieproces komt ook naar voor in het onderzoek van Tournel en Snacken (2009).

Vier respondenten vinden werken in de gevangenis belangrijk als voorbereiding op re-integratie, omdat ze hierdoor structuur behouden. Deze structuur zou ervoor zorgen dat ze makkelijker de draad kunnen opnemen in de samenleving. De structuur die wordt gecreëerd door het werken, wordt eveneens aangehaald in het onderzoek van Hunter en Boyce (2009). Ondanks dat het merendeel van de respondenten werken in de gevangenis niet belangrijk vindt als voorbereiding op re-integratie, vermelden verschillende auteurs dat een jobprogramma zorgt voor het uitbouwen van een nieuwe identiteit, waardoor er al een stap wordt gezet richting de re-integratie. Daarnaast zorgt het voor een reductie van recidive (Uggen, 2000; Bushway, 2003; Bloom, 2006).

6.5. WELZIJN

6.5.1. PROBLEMEN

Welzijn kan gezien worden als de aanwezigheid van negatieve gevoelens of negatieve omstandigheden. Bij onderzoek naar welzijn wordt er dan ook vaak gepeild naar bijvoorbeeld de aanwezigheid van angsten en depressies (Keyes, 1998; Bronsteen et al., 2009). Deze gevoelens worden ervaren door een aantal respondenten in dit onderzoek. Eén respondent haalt namelijk aan dat hij depressief is en zelfmoordgedachten heeft. De kans op zelfdoding wordt immers verhoogd door de hoge kwetsbaarheid van de gedetineerde in de gevangenis. Bovendien voelt hij zich getraumatiseerd door de gevangenis. Dit wordt ook vermeld in de literatuur (Liebling, 1995; Liebling & Maruna, 2005). Andere respondenten in het onderzoek van deze masterproef halen aan dat ze zich zorgen maken over hun re-integratie. Enkele voelen zich angstig voor de toekomst en een aantal respondenten mist hun familie, dit onder meer omdat de gevangenis de communicatie bemoeilijkt met familie en kinderen (Lindquist, 2000; Bronsteen et al., 2009). Het missen van familie en zich zorgen maken over re-integratie komt ook naar voor in het onderzoek van Brosens et al. (2013).

Wanneer respondenten willen praten over hun problemen dan gaan ze voornamelijk een psycholoog raadplegen of beroep doen op het JWD. Deze problemen hebben voornamelijk betrekking op praktische zaken of over de gepleegde feiten. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) komt de PSD het meest naar voren als geraadpleegde dienst. In dit onderzoek wordt PSD slechts door één respondent aangehaald.

Vier respondenten willen niet praten over hun problemen, omdat ze vinden dat er niemand is om deze problemen op te lossen, ze lossen het liever zelf op of de meldingsplicht houdt hen tegen. Ook in het onderzoek van Brosens et al. (2013) wil 48% niet praten over hun problemen. De voornaamste reden die hiervoor wordt aangehaald, is omdat ze het zelf willen oplossen.

6.5.2. BARRIÈRES

De helft van de respondenten heeft het gevoel dat problemen niet worden opgelost door het JWD. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) is 36.9% van de onderzoekspopulatie dezelfde mening toegedaan. De redenen die tijdens de interviews worden aangehaald hiervoor zijn: ze kunnen er niet voor alles terecht, steeds dezelfde vragen, te jonge werknemers en te weinig tijd. Deze redenen kunnen niet worden teruggevonden in ander onderzoek.

Wat betreft informatie-inwinning, hebben enkele respondenten graag meer informatie over de datum van vrijlating en drughulpverlening. De informatie inzake drugs wordt ook aangegeven in het onderzoek van Brosens et al. (2013).

6.5.3. DE BRUG TUSSEN BINNEN EN BUITEN

Zo goed als alle respondenten in dit onderzoek zouden beroep doen op hulp- en dienstverlening inzake welzijn wanneer ze vrij zijn. Een groot deel hiervan haalt aan hierbij hulp nodig te hebben. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) heeft 65% hulp nodig. Bovendien vindt het merendeel van de respondenten welzijn belangrijk als voorbereiding op re-integratie om onder meer praktische zaken te regelen. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) wordt het motief “het regelen van praktische zaken” regelmatig aangehaald. Daarnaast vinden respondenten de hulp- en dienstverlening belangrijk in het kader van een beter mentaal welzijn. Participatie aan gezondheidszorg zorgt tevens voor een reductie van recidive (Bukstel & Kilmann, 1980).

6.5.4. KINDERBEZOEK

In dit onderzoek hebben zeven van de tien respondenten kinderen en drie ervan krijgen hen op bezoek. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) ontvangt tweederde van de onderzoekspopulatie geen bezoek van zijn kinderen. Nochtans zorgt dit bezoek voor het behoud van de familiebanden, een verbetering van het welzijn van de gedetineerde en van de familie, en een lagere kans op recidive (Hairston, 1991).

6.6. CULTUUR

6.6.1. DEELNAME

In voorgaand Belgisch onderzoek blijkt dat er een grote interesse is in sociaal-culturele activiteiten (Van Haegendoren et al., 2001; Brosens et al., 2013). De respondenten in het onderzoek van deze masterproef tonen weinig interesse in culturele activiteiten, met uitzondering van de bibliotheek.

De redenen om deel te nemen aan culturele activiteiten die door de deelnemende respondenten voornamelijk worden aangehaald zijn: om zich te ontspannen en om hun gedachten te verzetten. Dit wordt ook door Johnson (2008) vermeld, namelijk dat kunst ervoor zorgt dat men kan ontsnappen uit de situatie in de gevangenis.

Dat de bibliotheek een populaire aangelegenheid is, komt net zoals in het onderzoek van Brosens et al. (2013) ook in dit onderzoek naar voor. Zo goed als alle respondenten gaan naar de bibliotheek. De samenwerkingsinitiatieven met de reguliere bibliotheken, die vermeld worden door Tournel & Snacken (2009), komen mede in het onderzoek van deze masterproef als *good practice* aan bod. Naast de samenwerkingsinitiatieven worden vervolgens andere positieve zaken aangehaald, zoals gedachten verzetten en variatie van het aanbod. De variatie van het aanbod heeft onder meer betrekking op het feit dat er boeken zijn in verschillende talen. Hierdoor is er meer aandacht voor anderstaligen (Tournel & Snacken, 2009).

De zaken die het meest door de respondenten worden uitgeleend zijn leesboeken, films, cd's, strips en playstation. Deze meest uitgeleende zaken worden eveneens aangehaald door de respondenten in het onderzoek van Brosens et al. (2013).

6.6.2. BARRIÈRES

Met betrekking tot culturele activiteiten worden drie barrières aangehaald, namelijk: culturele activiteiten worden ook tijdens de werkuren georganiseerd, waardoor het niet toegankelijk is voor diegenen die werken, vooral Nederlandstalige activiteiten en te weinig culturele activiteiten. Van Haegendoren et al. (2001) en Brosens et al. (2013) komen tot dezelfde barrières.

De barrières die worden aangehaald door de respondenten met betrekking tot de bibliotheek zijn: de verlofdagen van de bibliotheek, het beperkte aanbod, maar één bibliotheekbezoek per week, verouderde boeken, wachtlijsten en maar één film per week. Ook in het onderzoek van Brosens et al. (2013) halen de respondenten het beperkte aanbod en één bibliotheekbezoek per week aan als barrière.

6.6.3. DE BRUG TUSSEN BINNEN EN BUITEN

Er is een kleine groep respondenten die zou deelnemen aan culturele activiteiten als ze vrij zijn, maar ze geven aan dat ze hierbij geen hulp nodig hebben. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) heeft evenzeer het merendeel van de respondenten geen hulp nodig bij vrijlating met betrekking tot cultuur.

Een minderheid vindt cultuur belangrijk als voorbereiding op re-integratie. Zo haalt een respondent aan dat het hem op de hoogte houdt van wat er buiten gebeurt. Ook Sullivan (2000) vermeldt dat het lezen van een boek een re-integrerende functie heeft, omdat het kennis van buiten de gevangensmuren bijbrengt. Daarnaast wordt er in dit onderzoek aangehaald dat het hen een bredere kijk op de wereld geeft en het zorgt dat ze een beter mentaal welzijn hebben. Ook Johnson (2008) zegt dat culturele activiteiten therapeutische effecten hebben, zoals een nieuwe manier van denken en het aanleren van nieuwe vaardigheden. Deze nieuwe manier van denken en aangeleerde vaardigheden werken bevorderend voor het re-integratieproces. Tot slot vermeldt Clements (2004) dat kunst een verandering teweeg brengt. Deze verandering zorgt ervoor dat de gedetineerde even kan ontsnappen uit de situatie en contact kan zoeken met de buitenwereld. Bovendien zou volgens hem kunst helpen bij re-integratie en zorgt het voor een reductie van het risico op recidive.

6.7. GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG

6.7.1. DEELNAME

Zo goed als alle respondenten hebben al eens beroep gedaan op geestelijke gezondheidszorg via de diensten: PSD, CGG en CAP. Deze diensten worden door de respondenten geraadpleegd om te praten over hun feiten, over hun verslavingsproblematiek en over hun depressie. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) worden deze zaken evenzeer aangehaald. Gedetineerden hebben dan ook vaker te kampen met een depressie. Deze depressie kan tijdens detentie al ontstaan en heeft verschillende oorzaken, zoals het verlies van vrijheid. Een cumulatie van deze verschillende oorzaken zorgt voor een reductie van de mentale gezondheid en zorgt voor een toename van het aantal incidenten, zoals zelfmoord (Blaauw & Van Marle, 2007).

Daarnaast geven de respondenten in dit onderzoek aan dat ze deze diensten ook raadplegen om te praten over positieve zaken.

6.7.2. BARRIÈRES

De barrières die worden aangehaald met betrekking tot geestelijke gezondheidszorg zijn: een personeelstekort, weinig initiatief van de diensten zelf en de meldingsplicht. Deze barrières zijn niet terug te vinden in ander onderzoek. Daarnaast wordt er door één respondent aangegeven dat hij geen weet had van een aanbod in de geestelijke gezondheidszorg. Deze barrière wordt ook aangehaald door respondenten in het onderzoek van Brosens et al. (2013). Bovendien wordt in de literatuur vermeld dat gedetineerden worden belemmerd om te participeren aan de hulp- en dienstverlening omtrent geestelijke gezondheidszorg, doordat ze gescheiden zijn van familie en vrienden of door het functioneren van het gevangeniswezen (Condon et al., 2008).

6.7.3. DE BRUG TUSSEN BINNEN EN BUITEN

De helft van de respondenten in dit onderzoek geeft aan dat ze beroep zouden doen op hulp- en dienstverlening inzake geestelijke gezondheidszorg wanneer men vrij is en dat ze hierbij hulp nodig hebben. Deze hulp heeft vooral betrekking op informatie over het aanbod in de samenleving en op het regelen van een psychiatrische opname. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) wil een kleine 60% hulp bij vrijlating en dan ook vooral informatie over het aanbod in de samenleving. Een minderheid wil hulp bij het inschrijven in een psychiatrische instelling.

Een kleine meerderheid van de respondenten in dit onderzoek vindt geestelijke gezondheidszorg belangrijk als voorbereiding op re-integratie, omdat ze dan hun problemen beter een plaats kunnen geven. Ook in de literatuur wordt gezondheid belangrijk geacht tijdens detentie, want een goede gezondheid zorgt voor een succesvolle rehabilitatie (Hayton, 2007).

6.8. DRUGHULPVERLENING

6.8.1. DRUGGEBRUIK

Drie respondenten hebben een alcoholprobleem, drie respondenten gebruiken drugs op regelmatige basis en één respondent heeft een drugs- en alcoholprobleem. Het feit dat de groep druggebruikers groot is in de gevangenis, komt ook voor in de literatuur. Druggebruikers zijn een heterogene groep in de gevangenis die varieert naar soort drugs en naar noden met betrekking tot behandeling (Belenko & Peugh, 2005; Stöver & Weiliandt, 2007). Ook Todts (2003) heeft het drugsgebruik in de gevangenispopulatie onderzocht, waarbij deze onderzoeker tot de vaststelling komt dat 51% van de onderzochte populatie ervaring heeft met het gebruik van illegale middelen.

De redenen die de respondenten aanhalen om drugs of alcohol te gebruiken zijn: voor relaxatie en om problemen te vergeten. Deze redenen worden eveneens aangehaald door Todts (2003) en De Pauw et al. (2009).

Vervolgens haalt de helft van de respondenten aan dat er een drugsproblematiek is in de gevangenis. Ook De Pauw et al. (2009) komen tot de vaststelling dat smokkel en handel frequent aanwezig zijn in de gevangenis.

De respondenten hebben ervaring met marihuana, cocaïne, speed, xtc en heroïne. In het onderzoek van Todts (2003) komen deze soorten drugs ook aan bod.

6.8.2. DEELNAME AAN DRUGHULPVERLENING

Een kleine groep respondenten in dit onderzoek geeft aan dat ze beroep hebben gedaan op drughulpverlening namelijk: AA, dokter of CAP.

Twee respondenten ervaren hun druggebruik niet als problematisch. Twee andere respondenten geven aan dat ze wel gemotiveerd zijn met betrekking tot een behandeling. In de literatuur wordt motivatie als een belangrijk aspect beschouwd, want vrijwillige behandelingen zijn het meest effectief (Fagan, 1999). Een gedetineerde zou bewust moeten zijn van zijn drugprobleem, hulp aanvaarden en bereid zijn om een behandeling aan te gaan, wil de behandeling succesvol zijn (Longshore & Teruya, 2006). Voor de twee respondenten die hun druggebruik niet als problematisch ervaren, zou een drugsbehandeling op dit moment mogelijks niet effectief zijn.

Twee respondenten halen aan een substitutiebehandeling te volgen om hun afkickverschijnselen onder controle te houden. Deze behandeling zorgt ervoor dat ze een normaal leven kunnen leiden zonder al te veel te afhankelijk te zijn van heroïne (Kastelic, 2007).

6.8.3. BARRIÈRES

De barrière die aangehaald wordt door respondenten met betrekking tot drughulpverlening is het gebrek aan psychologische begeleiding. Deze barrière wordt ook aangehaald door de gedetineerden in het onderzoek van De Pauw et al. (2009). Daarenboven haalt Gideon (2007) aan dat het van belang is om druginterventies te richten op de ondersteuning en begeleiding van families.

6.8.4. DE BRUG TUSSEN BINNEN EN BUITEN

De helft van de respondenten in dit onderzoek zou beroep doen op drughulpverlening en zou hierbij hulp nodig hebben. Voorts vinden vijf respondenten drughulpverlening belangrijk als voorbereiding op re-integratie om een nieuwe start te kunnen maken en niet te hervallen. Ook in de internationale literatuur is terug te vinden dat drughulpverlening effectief is voor de re-integratie. Het zorgt voor een reductie van recidive en men is minder geneigd om drugs te nemen (Hiller et al., 1999; Lang & Belenko, 2000; Pelissier et al., 2001).

6.9. HUISVESTING

6.9.1. VERBLIJFPLAATS

Uit de interviews is gebleken dat zo goed als alle respondenten een verblijfplaats hadden vóór detentie. Slechts één iemand leefde op straat. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) had evenwel het merendeel van de bevroegde gedetineerden een verblijfplaats vóór detentie.

Slechts één respondent in dit onderzoek haalt aan niet te weten waar hij terecht kan na detentie. De anderen kunnen terecht in hun voormalige woning of bij vrienden en familie. Baldry et al. (2002) komen in hun onderzoek desgelijks tot de constatacie dat de meeste gedetineerden verwachten dat ze kunnen intrekken bij familie en vrienden. Nochtans stellen Bradley et al. (2001) vast dat intrekken bij familie of vrienden geen zekere situatie is, omdat in sommige gevallen de familie zelf niet wil dat hij terug bij hen komt wonen.

Daarnaast vermelden Bradley et al. (2001) dat de voorwaarden ervoor kunnen zorgen dat het moeilijk is om een gepaste buurt te vinden. In dit onderzoek wordt dit door een aantal respondenten aangehaald.

6.9.2. HULP- EN DIENSTVERLENING INZAKE HUISVESTING

Een klein aantal respondenten in dit onderzoek heeft al beroep gedaan op hulp- en dienstverlening inzake welzijn via het JWD of op eigen initiatief.

De helft van de respondenten zou het een meerwaarde vinden wanneer een huisvestingsmaatschappij of het OCMW aanwezig zou zijn in de gevangenis. Uit het onderzoek van Bradley et al. (2001) en Baldry et al. (2002) blijkt tevens dat gevangenen meer nood hebben aan advies en ondersteuning rond huisvesting na hun detentie. Demeersman (2009) stelt dat er in België dan ook belangrijke, specifieke overgangsvoorzieningen tussen de gevangenis en de samenleving ontbreken. De Vlaamse Regering zou hier in de toekomst werk van maken. De regering zal trachten om nieuwe samenwerkingsverbanden te creëren, zoals

sociale huisvestingsactoren en OCMW's, om de re-integratie van de gedetineerden na vrijlating te optimaliseren en op te volgen (Vandeurzen, 2014).

6.9.3. DE BRUG TUSSEN BINNEN EN BUITEN

Alle respondenten in dit onderzoek vinden huisvesting belangrijk als voorbereiding op re-integratie. De belangrijkste reden die ze hiervoor aanhalen is dat ze niet op straat terecht komen, waardoor men niet opnieuw in de criminaliteit verzeild geraakt. Ook Petersilia (2005) haalt aan dat dakloosheid een invloed heeft op de kans van recidive en een algemeen effect heeft op de criminaliteit in de samenleving. Huisvesting is namelijk één van de grootste obstakels van het re-integratieproces (Bradley et al., 2001).

Slechts één respondent in dit onderzoek haalt aan dat het niet makkelijk zal worden om een woning te vinden als ex-gedetineerde. Uit de studie van Visser et al. (2010) blijkt dan ook dat 79% van de gedetineerden denkt dat het makkelijk zou zijn om een verblijfplaats te vinden.

6.10. VARIA

6.10.1. RE-INTEGRATIE

Een grote groep gedetineerden in dit onderzoek beschrijft re-integratie als de terugkeer naar de maatschappij waar men een tweede kans krijgt. Van Ness en Strong (1997) en Maruna et al. (2007) spreken evenzeer van re-integratie vanaf het moment dat de gedetineerde terugkeert naar de maatschappij, waarin hij functioneert als een productieve persoon en bijdraagt tot deze maatschappij. De tweede kans gaat ook over het feit dat de gedetineerde opnieuw een positie inneemt in de maatschappij (Crow, 2001).

Eén respondent vermeldt expliciet dat begeleiding en behandeling een onderdeel zijn van de re-integratie. Ook in de literatuur worden deze begrippen opgenomen, zoals het begrip *treatment* dat verwijst naar een ruim aanbod van interventies op verschillende domeinen (Crow, 2001). Verder bevat het begrip *resettlement* interventies zowel binnen als buiten de gevangenis om de re-integratie te bevorderen (Crow, 2001; Maruna et al., 2007).

Ten slotte worden vooral aspecten op microniveau aangehaald, zoals de gezinshereniging en het opnieuw hebben van eigen bezittingen. Nochtans situeren Bouverne-De Bie en Roose (2000) re-integratie op zowel micro-, meso- en macroniveau. De respondenten halen echter aan dat re-integratie ook het hebben van een huis en werk betekent. Hier komt het multidimensionele aspect naar boven dat beschreven wordt door Bouverne-De Bie en Roose (2000).

6.10.2. VOORBEREIDING OP RE-INTEGRATIE

Niet alle respondenten voelen zich voorbereid op re-integratie. De respondenten geven een aantal factoren aan die voor hen belangrijk zijn om zich voorbereid te voelen, zoals: huisvesting, werk, sociale contacten, creatieve activiteiten, enzovoort. Deze factoren kunnen worden ondergebracht bij de primaire goederen die door het GLM model worden onderscheiden. Door deze goederen te bereiken, is er een hoger niveau van welzijn en schadevermindering (Brown & Ward, 2004).

Vervolgens halen de meeste respondenten in dit onderzoek aan dat ze niet meer zouden hervallen. Ze zijn zeker dat ze geen criminele feiten meer zullen plegen. Het niet meer plegen van criminele feiten, wordt in de literatuur beschreven als desistance (Maruna, 2001; Farall & Maruna, 2004). Desistance maakt deel uit van re-integratie. Het is het doel van re-integratie (Maruna, 2001; Davis et al., 2012).

Twee respondenten ervaren wel een risico op recidive door een drugsverslaving en opgebouwde frustraties. Deze factoren worden in het RNR model beschreven als criminogene factoren. Op hun beurt zijn dit de belangrijkste voorspellers van crimineel gedrag. Op deze aanwezige criminogene factoren zou een gepast niveau van behandeling moeten plaatsvinden om zo een reductie van recidive te bewerkstelligen (Andrews & Bonta, 2007).

6.10.3. AANBOD HULP- EN DIENSTVERLENING IN DE GEVANGENIS

Ondanks het feit dat er al wat initiatief getoond is op juridisch gebied voor de hulp- en dienstverlening in de gevangenis, zoals het strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden (Interdepartementale Commissie Hulp- en Dienstverlening aan gedetineerden, 2000) en de Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerde (B.S., 1 februari 2005), is het merendeel van de respondenten in dit onderzoek niet tevreden over de hulp- en dienstverlening in de gevangenis. Ze halen vooral aan dat het aanbod te beperkt is. Daarnaast geven de respondenten een aantal tips mee om tot een verbetering te komen, bijvoorbeeld meer diensten en regelmatigere contacten. De Vlaamse Regering wil tegemoet te komen aan het beperkte aanbod tegen 2020. Zo wil men het aanbod verder uitbouwen en de kwaliteit van de hulp- en dienstverlening verbeteren met het oog op re-integratie. Daarenboven wil men hulp- en dienstverlening meer op de noden en behoeften van de gedetineerden afstemmen (Gemengde Commissie, 2014).

6.11. BESLUIT

In dit hoofdstuk werden de verkregen onderzoeksresultaten aan de hand van semi-gestructureerde interviews gekoppeld aan (inter)nationale literatuur. Het geeft ons de nodige inzichten in de verscheidene gelijkenissen en verschillen tussen bestaande literatuur en de verkregen resultaten in deze masterproef.

Daarnaast werd er in het achterhoofd gehouden dat bepaalde onderzoeken een andere onderzoeksopzet hebben, waardoor met de nodige voorzichtigheid de literatuur met de empirische resultaten van de masterproef aan elkaar werden getoetst.

CONCLUSIE

7. ALGEMEEN BESLUIT

Deze masterproef met als titel *'Ik kom vrij, wat nu? Hulp- en dienstverlening in de gevangenis onderzocht'* bestaat enerzijds uit een grondige literatuurstudie en anderzijds een empirisch (kwalitatief) onderzoek. Dit kwalitatieve onderzoek is uitgevoerd in de vorm van semi-gestructureerde interviews waarbij de visie van de gedetineerden centraal stond. Tien gedetineerden zijn uiteindelijk bevraagd. Deze masterproef dient als aanvulling op bestaande literatuur en wil tegemoet komen aan het beperkte onderzoek omtrent de noden en behoeften inzake de hulp- en dienstverlening met het oog op re-integratie, want noden en behoeften van gedetineerden zijn veranderbaar doorheen de tijd (Polfliet, 2009, Gemengde Commissie, 2014). De doelstellingen die hierbij werden geformuleerd zijn:

De academische doelstelling: *“Een beeld vormen van de noden en behoeften omtrent hulp- en dienstverlening van de gedetineerden in de gevangenis met het oog op re-integratie en hiermee een bijdrage te leveren aan de kennisvorming omtrent deze problematiek.”*

De doelstelling van het empirisch (kwalitatief) onderzoek: *“Er wordt getracht om inzicht te verwerven in de behoeften van de gedetineerden omtrent de volgende levensdomeinen: sport, onderwijs, arbeid, welzijn, cultuur, geestelijke gezondheid, drughulpverlening en huisvesting, en in welke mate de hulp- en dienstverlening in de gevangenis hieraan bijdraagt en dit met het oog op re-integratie.”*

Aan de hand van de literatuurstudie en het empirische onderzoek wordt er in wat volgt getracht om een antwoord te formuleren op de deelvragen, om vervolgens te antwoorden op de centrale onderzoeksvraag.

7.1. PROFIEL VAN DE GEDETINEERDE

Bij dit onderdeel wordt er na gegaan wat de individuele kenmerken zijn van de gedetineerde. Uit de prevalentiegegevens die terug te vinden zijn in voorgaand Belgisch onderzoek en cijfermateriaal van de DG EPI, blijkt dat het profiel van de gedetineerde als volgt is: een man, definitief veroordeeld, gewoon gevangenisregime, uit een kwetsbare omgeving, leeftijd tussen 20 en 40 jaar, laaggeschoold, heeft een partner en een kind, één derde gebruikt drugs en vier op tien gedetineerden zijn een niet-Belg (Van Haegendoren et al., 2001; Todts, 2003; Snacken, 2004; Demeersman, 2009; DG EPI, 2014).

Uit de interviews met tien gedetineerden is een ietwat ander profiel op te merken. Door de gehanteerde selectiecriteria zijn alle gedetineerden definitief veroordeeld. Deze gedetineerden zijn ook allemaal mannen omwille van het feit dat er enkel mannen verblijven in de gevangenis van Dendermonde. De leeftijd van de gedetineerden is verdeeld. De ene helft van de gedetineerden heeft een leeftijd beneden 40 jaar, de andere helft heeft een leeftijd boven 40 jaar. Ook de scholingsgraad ligt voor de meeste gedetineerden hoger dan in de literatuur wordt beschreven. De meerderheid van de respondenten heeft namelijk zijn secundair onderwijs afgemaakt. Wat betreft drugsgebruik, gebruiken drie op tien personen drugs en hebben drie op tien gedetineerden een alcoholprobleem. Eén respondent gebruikt drugs en heeft een alcoholprobleem. Ook wat de nationaliteit betreft, is er een verschil op te merken met de literatuur. De respondenten in het onderzoek van deze masterproef zijn met uitzondering van één iemand allemaal Belg. Bovendien heeft een groot deel van de respondenten een partner en een kind. Tenslotte had de meerderheid van de respondenten vóór detentie een woning en een vast werk. Uit bovenstaande kan er worden geconcludeerd dat er een meer sluitend antwoord kan worden gegeven op deze deelvraag, wanneer er meer en grootschaliger wetenschappelijk onderzoek wordt verricht waar profielgegevens van de gedetineerde aan bod komen.

7.2. NODEN EN BEHOEFTE VAN DE GEDETINEERDEN

In dit onderdeel wordt er gepeild naar de noden en behoeften van de gedetineerden rond acht levensdomeinen, namelijk: sport, onderwijs, arbeid, welzijn, cultuur, (geestelijke) gezondheid, drughulpverlening en huisvesting.

In de literatuur kan er worden teruggevonden dat gedetineerden behoefte hebben aan sport in de gevangenis. Het wordt dan ook door de meesten als goed ervaren door de positieve effecten op fysiek, sociaal en psychisch vlak (Ozano, 2008; Martos-Garcia et al., 2009). Ook in Belgisch onderzoek wordt sport door de bevroegde gedetineerden als positief ervaren door het gunstig effect op de gemoedstoestand. Het geeft hen ook de mogelijkheid om te kunnen ontspannen of te ontstressen (Van Haegendoren et al., 2001; Brosens et al., 2013). Uit de interviews van dit onderzoek blijkt evenzeer dat gedetineerden behoefte hebben aan sport in de gevangenis. Er worden zowel redenen aangehaald op fysiek en psychisch vlak, zoals: aan de conditie werken en om gedachten te verzetten. Ondanks dat er in de literatuur kan worden teruggevonden dat sport zorgt voor voordelen met betrekking tot re-integratie (Ozano, 2008; Parker et al., 2014), is er maar een kleine groep respondenten in dit onderzoek die aangeeft

dat sport in de gevangenis belangrijk is als voorbereiding op re-integratie. Voor de meerderheid staat sport namelijk los van re-integratie.

Onderwijs in de gevangenis wordt in bestaande literatuur door de meeste gedetineerden als een belangrijk element bevonden (Mallin & Kell, 1995). Het zorgt voor een versterking van persoonlijke vaardigheden, wat ook zijn vruchten afwerpt na een detentieperiode (Vacca, 2004). Voorts hebben gedetineerden behoefte aan educatieprogramma's om via een degelijke opleiding makkelijker een job te vinden bij vrijlating (Manger et al., 2012). In het onderzoek van deze masterproef is er een kleine groep respondenten van mening dat onderwijs belangrijk is als voorbereiding op re-integratie. Het wordt als nuttig ervaren voor het latere beroepsleven en om een goede basiskennis te ontwikkelen.

In de literatuur wordt er vervolgens vastgesteld dat er vooral een grote behoefte is aan arbeidstoeleiding (Van Haegendoren et al., 2001). Ook in de interviews komt de behoefte aan arbeidstoeleiding in de gevangenis naar voren. Het wordt door de respondenten in dit onderzoek als één van de belangrijkste actoren ervaren als voorbereiding op re-integratie. Daarnaast geven de respondenten aan dat er behoefte is aan werk in de gevangenis. Ze vermelden dat werk in de gevangenis hen de mogelijkheid geeft om te sparen. Daarenboven halen ze aan dat werk in de gevangenis zorgt voor structuur in de dagindeling die men later in het werkleven in de samenleving kan verder zetten. Dit wordt tevens vermeld in de literatuur door Hunter en Boyce (2009). Ten slotte wordt deze dagindeling door de respondenten als belangrijke factor aangehaald als voorbereiding op re-integratie.

Al van bij het begin ervaart de gedetineerde een laag niveau van welzijn (Brosteven et al., 2009). Opsluiting heeft namelijk een directe invloed op het welzijn van de gedetineerde. Hierdoor ontstaat er stress die de nood op sociaal ondersteunende relaties vergroot (Lindquist, 2000; Freudenberg, 2002). Sociale steun, humane aanpak en vertrouwen tijdens interacties tussen personeel en gedetineerde zijn van belang voor het welzijn van de gedetineerde (Liebling, 2011b; Van der Laan & Eichelsheim, 2013). Ook het deelnemen aan dagdagelijkse activiteiten om het welzijn te verbeteren is een meerwaarde (Van der Laan & Eichelsheim, 2013). De meerderheid van de respondenten in dit onderzoek geeft dan ook aan dat ze beroep doen op hulp- en dienstverlening om hun welzijn in de gevangenis te verbeteren. Bovendien vindt de meerderheid hulp- en dienstverlening inzake welzijn belangrijk als voorbereiding op re-integratie. Deze hulp- en dienstverlening geeft hen de mogelijkheid om hun hart te luchten,

waardoor problemen niet worden opgestapeld en niet worden meegenomen wanneer ze vrij zijn.

Uit voorgaand Belgisch onderzoek blijkt dat er een grote interesse is in sociaal-culturele activiteiten in de gevangenis (Van Haegendoren et al., 2001; Brosens et al., 2013). Een deelname aan een culturele activiteit zorgt voor een verhoging van het gevoel van eigenwaarde en een zinvolle dagbesteding (Van Haegendoren et al., 2001). Kunst en cultuur hebben bovendien heel wat therapeutische voordelen, zoals bijvoorbeeld het creëren van zelfvertrouwen (Johnson, 2008). Ondanks tal van voordelen die worden onderscheiden in de literatuur, is er in het onderzoek van deze masterproef weinig interesse in culturele activiteiten. De bibliotheek daarentegen is net zoals in het onderzoek van Brosens et al. (2013) zeer populair bij de gedetineerden. Het zorgt ervoor dat ze hun gedachten kunnen verzetten. In de literatuur is er ook sprake van een positief resultaat voor de re-integratie van de gedetineerde ten gevolge van culturele activiteiten (Johnson, 2008). Toch vindt de meerderheid van de respondenten in dit onderzoek hulp- en dienstverlening inzake cultuur in de gevangenis niet belangrijk als voorbereiding op re-integratie.

Gevangenispopulaties bereiken een hoog niveau als het gaat om gezondheidsproblemen. Gedetineerden hebben vaak te kampen met stress en depressie (Blaauw & Van Marle, 2007; Brosens et al., 2013). Met betrekking tot deze gezondheidsproblemen hebben gedetineerden verschillende noden. Zo hebben sommige nood aan advies en anderen aan training van psychologische vaardigheden (Hayton, 2007). Met andere woorden zijn zowel gezondheidsdiensten met betrekking tot mentale gezondheid en infecties als afhankelijkheid van belang (Fraser, 2007). Zo goed als alle respondenten in het onderzoek van deze masterproef hebben dan ook al deelgenomen aan geestelijke gezondheidszorg. Ook vindt iets meer dan de helft van de respondenten geestelijke gezondheidszorg in de gevangenis belangrijk als voorbereiding op re-integratie, omdat ze hun problemen dan beter een plaats kunnen geven, wat ook een positief gevolg heeft op hun re-integratie. Ook in de literatuur wordt het belang van een goede gezondheid benadrukt voor een succesvolle rehabilitatie (Hayton, 2007).

Vervolgens wordt er in de literatuur aangegeven dat gevangenisgenissen vaak te kampen hebben met drugsproblemen. Druggebruikers worden beschreven als een heterogene groep die varieert naar soort drugs en naar noden in verband met de behandeling (Belenko & Peugh, 2005; Stöver & Weilandt, 2007), dit wordt ook duidelijk in de interviews. Een aantal

respondenten halen aan drugs te gebruiken of een alcoholprobleem te hebben. Enkele respondenten die drugs gebruiken, ervaren hun druggebruik niet als problematisch waardoor ze geen behoefte hebben aan een behandeling. De anderen die hun druggebruik wel als problematisch ervaren, hebben nood aan psychologische begeleiding. Van diegenen die een alcoholprobleem hebben, is één respondent tevreden met een groepsbegeleiding, zoals de AA. Andere respondenten verkiezen een individuele, gerichtere en intensievere begeleiding voor hun alcoholprobleem. Met betrekking tot de voorbereiding op re-integratie, vindt de helft van de respondenten drughulpverlening belangrijk als voorbereiding op re-integratie. Ze geven aan dat dit voor hen belangrijk is om een nieuwe start te kunnen maken en dat dit voor hen het risico op recidive verkleint.

Ten slotte blijkt uit internationaal onderzoek dat gedetineerden meer nood hebben aan advies en ondersteuning rond huisvesting na hun detentie. Het is vaak een probleem dat de gedetineerde op een onverwacht moment vrijkomt, waardoor er geen mogelijkheid is voor de gedetineerde om zich voor te bereiden. Bovendien is er ook vraag naar het vervroegd van start gaan met de aanvraagprocedure voor een sociale woning (Bradley et al., 2001; Baldry et al., 2002). Uit het onderzoek van deze masterproef blijkt dat het grootste deel geen nood heeft aan advies en ondersteuning inzake huisvesting, omdat ze terecht kunnen bij vrienden of familie. Toch wordt in de literatuur vrienden en familie niet altijd als een zekere situatie gezien (Bradley et al., 2001). Daarnaast haalt de helft van de respondenten in dit onderzoek aan dat het wel een meerwaarde zou zijn, moest er een OCMW of huisvestingsmaatschappij aanwezig zijn, dit zou de stap naar de maatschappij vergemakkelijken. Alle respondenten vinden huisvesting in de gevangenis wel belangrijk als voorbereiding op re-integratie, zodat ze niet op straat terecht komen. Op straat terechtkomen is voor hen een hoog risico om opnieuw in de criminaliteit verzeild te geraken. Ook in de literatuur ziet men huisvesting als het succes of mislukking van het re-integratieproces (Bradley et al., 2001).

7.3. WIJZE VAN VOORBEREIDING OP RE-INTEGRATIE

In dit onderdeel wordt er nagegaan welke hulp- en dienstverlening er reeds bestaat in de gevangenis inzake het werken aan re-integratie en in welke mate de gedetineerden hier gebruik van maken. Er wordt eveneens bevraagd of er eventuele barrières zijn in verband met de hulp- en dienstverlening die de re-integratie kunnen belemmeren.

In de Belgische gevangenissen zijn er verschillende mogelijkheden met betrekking tot sport. Zo wordt er in de wet voorzien dat de gedetineerde minstens twee uur per week kan sporten en gebruik kan maken van verschillende voorzieningen, zoals een fitnesszaal. Bovendien kan men ook deelnemen aan lessen, zoals yogalessen (Art. 79§1, Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerde, B.S. 1 november 2005; FOD Justitie, 2011a). Naast deze voorzieningen is de vzw de Rode Antraciet ook werkzaam in de gevangenis. Deze vzw biedt ook sportieve activiteiten aan onder begeleiding van sportfunctionarissen (De Rode Antraciet, z.d.,a). Er is slechts een kleine groep respondenten in dit onderzoek die deelneemt aan het sportaanbod en dit voornamelijk om te werken aan de conditie. Diegenen die niet deelnemen, verklaren dat dit te maken heeft met gezondheidsredenen. De barrières die worden aangehaald zijn: een beperkt sportaanbod, te korte sporttijd, te kleine sportruimte, er wordt geen rekening gehouden met de conditie van elk individu en het sporten wordt tegenwerkt, doordat penitentiair beambten gedetineerden vergeten te halen. Het beperkte sportaanbod en de te kleine sportruimte komen ook naar voor in het onderzoek van Van Haegendoren et al. (2001) en Brosens et al. (2013). Er is ook een respondent in het onderzoek van deze masterproef die voorstelt om meer sportfunctionarissen in te zetten om tegemoet te komen aan de barrières.

Het onderwijsaanbod verschilt van gevangenis tot gevangenis. Er zijn mogelijkheden om een algemene vorming, taal cursus en een beroepsopleiding te volgen (FOD Justitie, 2011b). Daarnaast is er in een aantal gevangenissen een Openleercentrum aanwezig om basiseducatie aan te leren (Vlaamse Overheid, z.d., b). Ten slotte is ook de vzw de Rode Antraciet aanwezig om cursussen aan te bieden aan gedetineerden (De Rode Antraciet, z.d., c). Een kleine groep van respondenten in dit onderzoek heeft reeds les gevolgd in de gevangenis. Het gaat dan voornamelijk over taallessen en informatica. Bedrijfsbeheer is één van de cursussen die een aantal respondenten graag willen volgen, maar dit is niet beschikbaar in de gevangenis van Dendermonde. De begeleiding tijdens de lessen wordt over het algemeen als goed bevonden. De barrières die worden aangehaald zijn: beperkt cursusaanbod, te vaak basiscursussen, te weinig personeel en geen goede samenstelling van de groepen. Het beperkte opleidingsaanbod wordt ook aangehaald in Mallin en Kell (1995) en Brosens et al. (2013). De respondenten in dit onderzoek formuleren ook een aantal oplossingen om tegemoet te komen aan deze barrières. Zo stellen ze voor om het lessenkombi op lange termijn aan te bieden, waardoor de kennis meer bruikbaar is in de samenleving. Een ander voorstel is om de cursussen gespecialiseerder te maken, met andere woorden minder basiskennis. Tenslotte stelt

een respondent voor om de Nederlandstaligen te groeperen en om de anderstaligen samen te zetten.

De gedetineerden krijgen de mogelijkheid om te werken in de gevangenis. Ze kunnen hierbij kiezen tussen verschillende soorten arbeid, zoals huishoudelijk werk (FOD Justitie, 2011c). Ook CDRGA zorgt voor tewerkstelling van gedetineerden door werk dat uitbesteed wordt door ondernemingen (Regie van de Gevangenisarbeid, z.d.). Daarnaast kunnen gedetineerden beroep doen op verschillende diensten, zoals de VDAB. De VDAB helpt de gedetineerde opnieuw aan werk in de samenleving (VDAB, 2014). Ten slotte is er vzw Vokans die de vaardigheden versterken en de tewerkstellingsgraad verhogen van gedetineerden (Tournel & Snacken, 2009). Zes respondenten in dit onderzoek hebben reeds beroep gedaan op de dienst VDAB om hulp en steun te krijgen bij het vinden van een nieuwe job in de samenleving. Iets meer dan de helft van de respondenten werkt in de gevangenis om geld te kunnen verdienen. Barrières die worden aangehaald door de respondenten met betrekking tot de VDAB zijn: te veel op eigen initiatief en te weinig informatie over bedrijven. Barrières die worden aangehaald met betrekking tot het werk in de gevangenis zijn: te weinig betaald, wachtlijsten, niet leerrijk, beperkt aanbod en geen duidelijke planning. Deze barrières worden ook aangehaald door Simon (1999).

Om beroep te doen op hulp- en dienstverlening inzake welzijn in de gevangenis kan de gedetineerde terecht bij het JWW. Zij werken met trajectbegeleiders die de gedetineerde helpen zoeken naar een antwoord op verschillende vragen, zoals bijvoorbeeld rond huisvesting. Daarnaast kan de dienst ook de gedetineerde in contact brengen met hulp- en dienstverlening in de gevangenis (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, z.d.). In het onderzoek van deze masterproef hebben alle respondenten al eens beroep gedaan op het JWW. Andere diensten die ze hebben geraadpleegd zijn: bezoek vrijwilliger, slachtoffer- daderbemiddeling, teleonthaal, kinderbezoek en agressietraining. Deze diensten worden voornamelijk door respondenten geraadpleegd om te praten over problemen, maar ook om praktische zaken in orde te brengen. De barrières die worden aangehaald met betrekking tot de dienst JWW zijn voornamelijk: een tijdstekort, personeelstekort en meldingsplicht.

Een gedetineerde kan deelnemen aan culturele activiteiten die georganiseerd zijn door vzw's, bijvoorbeeld muziekles. Ook is er de mogelijkheid om boeken te ontlenen uit de gevangenisbibliotheek (FOD Justitie, 2011a). Tenslotte is er ook de Rode Antraciet die projectmatig sociaal-cultureel werk aanbiedt (De Rode Antraciet, z.d., d). In het onderzoek

van deze masterproef zijn er weinig respondenten die deelnemen aan culturele activiteiten door een gebrek aan interesse. Daarnaast is de bibliotheek zeer populair, net zoals in ander Belgisch onderzoek (Tournel & Snacken, 2009; Brosens et al., 2013). De respondenten geven aan dat ze door een bibliotheekbezoek hun gedachten kunnen verzetten. Barrières die worden aangehaald door de respondenten met betrekking tot culturele activiteiten zijn: niet iedereen kan deelnemen, minder toegankelijk voor anderstaligen en het beperkt aanbod. Van Haegendoren et al. (2001) en Brosens et al. (2013) komen tot dezelfde barrières. Met betrekking tot de bibliotheek worden de volgende barrières aangehaald: de verlofdagen van de bibliotheek, beperkt aanbod, maar één bibliotheekbezoek per week, verouderde boeken, wachtlijsten voor playstation en maar één film per week. Het beperkte aanbod en één bibliotheekbezoek komen ook naar voor in het onderzoek van Brosens et al. (2013).

Met betrekking tot (geestelijke) gezondheid kan de gedetineerde beroep doen op het verzorgend personeel in de gevangenis waaronder ook een psycholoog (FOD Justitie, 2011e). Daarnaast is er ook de PSD. Zij zorgen voor onthaal, adviesverlening, penitentiaire begeleiding en pretherapeutische begeleiding aan daders van seksueel misbruik (Vander Laenen & Polfliet, 2010). Ten slotte is er het CGG. Zij bieden ambulante zorg aan de gedetineerden om inzicht te verwerven in hun problematiek en te leren omgaan met hun problematiek (Kaesemans, 2014). Uit de interviews blijkt dat de deelname aan geestelijke gezondheidszorg groot is. Ze geven aan beroep te doen op deze diensten om te praten over hun problemen, maar ook om praktische zaken in orde te brengen. Barrières die worden aangehaald zijn: contacten zijn onregelmatig door personeelstekort, weinig initiatief van de diensten zelf en meldingsplicht.

Vervolgens zijn er ook een aantal drugsprogramma's aanwezig in de gevangenis, zoals een substitutiebehandeling voor heroïneverslaafden. Daarnaast is er het CAP waarmee de gedetineerden hun drugsprogramma kunnen bespreken en waar gezocht wordt naar de gepaste drughulpverleningorganisaties in de samenleving. Ten slotte zijn er nog andere drugsprogramma's, maar die zijn specifiek voor een welbepaalde gevangenis, zoals de drugsvrije afdeling in Brugge (FOD Justitie, 2011f). De respondenten die een drugsprobleem of alcoholprobleem hebben, hebben al eens beroep gedaan op het CAP of op de AA. Ook op de substitutiebehandeling hebben reeds respondenten beroep gedaan. De barrière die met betrekking tot het CAP wordt aangehaald, zijn de tijdsvoorwaarden waarover men moet beschikken om in aanmerking te komen voor de drughulpverlening in de samenleving.

Daarnaast wordt het gebrek aan psychologische drugsbegeleiding aangehaald. Deze barrière wordt ook vernoemd in de Pauw et al. (2009).

De meeste diensten die thuisloosheid van een gedetineerde kunnen voorkomen, zijn afwezig in een gevangenis, zoals: het OCMW, sociale huisvesting en sociale verhuurkantoren (Van Campfort et al., 2009). De dienst die momenteel de gedetineerden begeleidt waar kan omtrent huisvesting, zijn de trajectbegeleiders van het JWW (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, z.d.). Hierop hebben dan ook enkele respondenten beroep gedaan. Anderen nog niet, omdat ze deze diensten niet nodig zouden hebben omwille van het feit dat ze ergens terecht kunnen na detentie. Toch haalt de helft van de respondenten aan dat het een meerwaarde zou zijn wanneer een dienst, bijvoorbeeld het OCWM, aanwezig is in de gevangenis. Door het direct contact met dergelijke dienst zou volgens hen ervoor zorgen dat procedures sneller gaan. Daarnaast halen ze aan dat er dan meer de mogelijkheid wordt gecreëerd om zelf initiatief te nemen en dat het ervoor zou zorgen dat de stap naar de maatschappij kleiner wordt. Om deze stap te vergemakkelijken, formuleert een respondent als oplossing om een beperkt aantal woningen of appartementen beschikbaar te houden voor (ex-)gedetineerden in de samenleving.

7.4. MATE VAN VOORBEREIDING OP RE-INTEGRATIE IN DE GEVANGENIS

In het juridisch kader is er de laatste jaren meer en meer aandacht voor de re-integratie van de gedetineerde, dit onder meer door het Strategisch Plan. Met dit plan wil men het recht op hulp- en dienstverlening waarborgen ondanks een vrijheidsberoving. Men streeft naar het aanbieden van integrale en kwaliteitsvolle hulp- en dienstverlening aan gedetineerden met het oog op hun re-integratie. Deze hulp- en dienstverlening heeft betrekking op de domeinen: sport, onderwijs, arbeid, welzijn, cultuur en gezondheid (Interdepartementale Commissie Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, 2000). Om te kijken hoe op de dag van vandaag de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden in de gevangenis wordt uitgewerkt en geïmplementeerd, werd een SWOT analyse door de Gemengde Commissie uitgevoerd. Daaruit blijkt dat er nog meer aandacht moet worden geschonken aan de re-integratie van de gedetineerde. De Vlaamse Regering neemt dit punt dan ook op als werkpunt voor de periode 2015-2020. Men zal trachten om nog meer de hulp- en dienstverlening in te zetten en uit te bouwen om de competenties van de gedetineerde te versterken en de re-integratie te ondersteunen (Gemengde Commissie, 2014).

Niet elk domein vinden de gedetineerden in het onderzoek van deze masterproef even belangrijk als voorbereiding op re-integratie. De domeinen die de meerderheid van de respondenten belangrijk vindt als voorbereiding op re-integratie zijn: werk (VDAB), welzijn, geestelijke gezondheidszorg, drughulpverlening en huisvesting.

Daarenboven geeft iets meer dan de helft van de respondenten in dit onderzoek aan dat ze zich voorbereid voelen op hun re-integratie. De anderen geven aan dat ze zich niet voorbereid voelen. Hiervoor worden door eenieder verschillende redenen aangehaald. Deze aangehaalde redenen zijn: er wordt tijdens detentie nooit over re-integratie gesproken, de respondent kampt nog met psychologische problemen, de respondent heeft het gevoel dat hij in de gevangenis achteruit gaat en er zich niet kan voorbereiden op re-integratie, er zijn steeds evoluties in de maatschappij en de respondent heeft nog te veel onzekerheden, zoals werk, sociale contacten en huisvesting. Bovendien vermeldt één respondent dat het systeem van de gevangenis te repressief is, wat het hem moeilijk maakt om de draad opnieuw op te nemen in maatschappij.

Vervolgens haalt de meerderheid van de respondenten aan dat het aanbod in de gevangenis te beperkt is om zich voor te bereiden. De overige respondenten vinden het goed, maar voegen hier nog aan toe dat er een tekort is aan personeel en middelen. Ook uit de beantwoorde deelvraag in 7.3. *“De wijze van voorbereiding op re-integratie”* (cf. *supra*) worden het beperkte aanbod en personeelstekort vaak aangehaald door de respondenten. Om de hulp- en dienstverlening van de gevangenis te verbeteren geven de respondenten de volgende tips mee: meer tijd nemen om naar de gedetineerden te luisteren en om met de gedetineerden te praten, de interieurinrichting vernieuwen, meer activiteiten en dit ook buiten de werkuren, meer hulpverleners die zich meer ontfermen over de gedetineerden (zoals straathoekwerkers), meer diensten (ook van buitenaf), regelmatigere contacten, investeren in therapieën zoals drugs- en agressietherapie en meer initiatief van de diensten zelf.

Er kan worden besloten dat de gevangenis reeds inspanningen heeft geleverd om de gedetineerde voor te bereiden op re-integratie. Toch zijn er nog heel wat barrières die men nog moet zien te overbruggen om te kunnen spreken van een goede en succesvolle voorbereiding op re-integratie, dit kwam naar voor in 7.3. *“Wijze van voorbereiding op re-integratie”* (cf. *supra*). Daarenboven zijn de noden en behoeften verschillend per gedetineerde en per besproken domein, zoals blijkt uit 7.2. *“Noden en behoeften van gedetineerden”* (cf. *supra*). Het is dan ook van belang dat organisaties op regelmatige basis de noden en behoeften

in kaart te brengen van de gedetineerden en per domein. Om dit in kaart te brengen zouden profielgegevens van de gedetineerden van grote meerwaarde zijn. Uit 7.1. “*profiel van de gedetineerde*” (cf. *supra*) blijkt dat het profiel van een gedetineerde kan verschillen. Daarnaast zijn er weinig algemene prevalentiegegevens beschikbaar over de gevangenispopulatie in België. Wanneer er van het bovenstaande werk wordt gemaakt, namelijk: barrières overbruggen, noden en behoeften in kaart brengen, en beschikken over duidelijk en volledige profielgegevens van de gevangenispopulatie van België; weet men mogelijks of de hulp- en dienstverlening nog steeds aansluit bij de noden en behoeften van gedetineerden. Men dient rekening te houden dat noden en behoeften veranderlijk zijn doorheen de tijd en afhankelijk zijn van de fase van detentie (Gemengde Commissie, 2014). Op deze manier kan men er in slagen om de gedetineerde goed voor te bereiden vanuit de gevangenis op zijn tweede kans, zijn stap naar de samenleving; “de re-integratie”.

7.5. DISCUSSIE

Zoals uit de hierboven beantwoorde onderzoeksvragen blijkt, zijn er heel wat gelijkenissen terug te vinden tussen de resultaten van het empirisch onderzoek en de (inter)nationale literatuur met betrekking tot het onderwerp van deze masterproef. Deze gelijkenissen zijn onder meer terug te vinden in de barrières die de respondenten aanhalen, zoals het beperkte aanbod. Vaak vermelden de gedetineerden ook dat dit beperkte aanbod te wijten is aan een personeelstekort. Ze geven voor deze aangehaalde barrières dan ook verschillende mogelijke oplossingen die onder andere worden weergegeven in dit algemeen besluit in 7.4 “*Mate van voorbereiding op re-integratie in de gevangenis*” (cf. *supra*). Voor deze barrières kunnen enkele mogelijke verklaringen worden geformuleerd. Eerst en vooral is het aanbod afhankelijk van gevangenis tot gevangenis. Om deze aangehaalde barrières te veralgemenen, is grootschaliger onderzoek nodig en dient dit ook in elke gevangenis te gebeuren. Bovendien is de organisatie van de hulp- en dienstverlening in de gevangenis mogelijks afhankelijk van de beschikbare ruimtes in de gevangenis en het interieur. Zo is de gevangenis van Dendermonde een oudere en kleinere gevangenis, waardoor zij wellicht wordt beperkt in haar mogelijkheden (Vlaamse Overheid, 2013). Ook kan de overbevolking een extra obstakel vormen om de hulp- en dienstverlening in de gevangenis op een kwalitatieve manier te organiseren.

Vervolgens heeft de gevangenis twee functies, namelijk een veiligheidsfunctie en een re-integrerende functie (Vanacker, De Valck & Verhelst, 2002). Voor een gevangenis is het belangrijk om hier een evenwicht in te vinden, maar wellicht is dit niet altijd een evidentie.

Een gevangenis moet steeds rekening houden met de vooropgestelde doelstellingen, verwachtingen en eisen, maar ook met de beperkingen die men ondervindt. Mogelijks focust het regime ook nog steeds primair op veiligheid en controle (Cuypers, 2008).

Daarenboven zou een extra instroom van personeel eventueel tegemoet kunnen komen aan een aantal aangehaalde beperkingen, zoals de onregelmatige contacten met de diensten. De vraag die zich hierbij stelt, is of dit op termijn mogelijk zal zijn met de nodige besparingen die de overheid wil doorvoeren.

Ten slotte zijn er ook verschillen op te merken met de literatuur. Deze verschillen zijn enerzijds terug te vinden bij de redenen waarom een gedetineerde al dan niet deelneemt aan de hulp- en dienstverlening in de gevangenis. Dat niet alle aangehaalde redenen door de respondenten worden vermeld in de literatuur of omgekeerd, lijkt een logische zaak. Ook in het dagelijkse leven heeft ieder individu zijn persoonlijke redenen en voorkeuren om al dan niet te participeren aan activiteiten. Naast de persoonlijke voorkeur, kan een korte detentieduur ervoor zorgen dat het onmogelijk is om een volledig activiteitenprogramma te doorlopen en is het mogelijk dat de gedetineerde geweigerd wordt voor bepaalde activiteiten (Simon, 1999).

Anderzijds zijn er verschillen op te merken met betrekking tot de voorbereiding op re-integratie. Ondanks het feit dat over de hulp- en dienstverlening met betrekking tot elk domein in de literatuur een positief effect kan worden teruggevonden op de re-integratie van de gedetineerde, wordt niet elk domein als belangrijk ervaren door de geïnterviewde gedetineerden. De domeinen die de meerderheid van de respondenten belangrijk vindt als voorbereiding op re-integratie zijn: welzijn, geestelijke gezondheidszorg, drughulpverlening en huisvesting. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat deze vier domeinen behoren tot hun basisbehoeften en domeinen, zoals cultuur en sport eerder als “extra” worden ervaren door de gedetineerden.

8. KRITISCHE REFLECTIE

Enkele kritische reflecties over de inhoud van deze masterproef zijn aan de orde. Elk onderzoek heeft zo zijn beperkingen en dus ook dit onderzoek. In eerste instantie is dit onderzoek gebeurd in één gevangenis, namelijk die van Dendermonde. Hierdoor is het onmogelijk om te generaliseren, maar dit was dan ook niet het doel van deze masterproef. Wel zou het een meerwaarde zijn om de resultaten te vergelijken

met andere gevangenen. Op deze manier zouden eventueel gelijkenissen of verschillen kunnen achterhaald worden met betrekking tot de noden en behoeften van een gedetineerde inzake de hulp- en dienstverlening in de gevangenis met het oog op zijn re-integratie. Ook door gebruik te maken van triangulatie wordt de inhoud van deze masterproef mogelijk omvattender. Dit heeft ook zijn positieve invloed op de betrouwbaarheid en validiteit van deze masterproef (van Zwieten & Willems, 2004).

Vervolgens is enkel de visie van de groep mannelijke definitief veroordeelden in beeld gebracht. Ook is er maar één niet-Belg geïnterviewd. Hierdoor zijn een aantal groepen binnen de gevangenispopulatie nog niet bevraagd, zoals: vrouwen, geïnterneerden en beklaagden, en zijn de niet-Belgen ondervertegenwoordigd. Wellicht hebben deze groepen ook hun specifieke noden en behoeften omtrent de hulp- en dienstverlening in de gevangenis met het oog op hun re-integratie. Wanneer deze groepen ook zouden worden bevraagd, is het eventueel mogelijk om tussen de diverse groepen gelijkenissen en verschillen te onderscheiden.

Tot slot zou deze masterproef mogelijk omvattender zijn wanneer ook het personeel van de aanwezige hulp- en dienstverlening in de gevangenis wordt bevraagd alsook de gevangenisdirectie.

9. AANBEVELINGEN

In deze conclusie worden ook nog een aantal aanbevelingen geformuleerd:

Eerst en vooral heeft het onderzoek van deze masterproef gezorgd voor het in kaart brengen van de visie van de gedetineerden op de hulp- en dienstverlening in de gevangenis met het oog op hun re-integratie. Daarnaast heeft dit er ook voor gezorgd dat er zich nieuwe vragen stellen, zoals:

- Wat zijn de verschillen tussen de gevangenen?
- Wat met de gedetineerden die niet deelnemen aan de hulp- en dienstverlening in de gevangenis? Hoe verloopt hun re-integratie? Hoe kunnen ze worden gemotiveerd?
- Welk profiel participeert aan hulp- en dienstverlening? Is dit verschillend?
- Wat is de visie van hulp- en dienstverleners op het aanwezige hulpverleningsaanbod in de gevangenis?

- Wat is het werkelijke effect van hulp- en dienstverlening op de re-integratie? Wat is de visie van ex-gedetineerden op de hulp- en dienstverlening in de gevangenis met betrekking tot de re-integratie?
- ...

Daarom is het van belang om te investeren in verder en uitgebreider onderzoek om de bevindingen van dit onderzoek te bevestigen of te ontkrachten. Zo zou bijvoorbeeld een kwantitatief onderzoek een meerwaarde kunnen betekenen als aanvulling op deze masterproef. Bovendien zou dit de mogelijkheid geven om de verzamelde gegevens te generaliseren.

Ook een opname van de domeinen huisvesting en drughulpverlening naast de andere domeinen, namelijk: sport, onderwijs, arbeid, welzijn, cultuur en gezondheid in het Strategisch Plan, zou een meerwaarde kunnen betekenen ter volledigheid van de hulp- en dienstverlening in de gevangenis én voor de re-integratie van de gedetineerde. In zowel het domein huisvesting en drughulpverlening zijn hiaten terug te vinden, waardoor er ook een grote vraag is naar concrete hulpverlening rond deze domeinen (Beleno & Peugh, 2005; Bradley et al., 2001). Beiden zijn tevens belangrijk om de re-integratie van de gedetineerde te doen slagen (Hiller et al., 1999; Pelissier et al., 2001; Bradley et al., 2001; Petersilia, 2005). Dit komt ook naar voor in de wetenschappelijke criteria die worden aangehaald voor drughulpverlening en huisvesting in 4.6 “*onderzoeksmateriaal*” (*cf. supra*).

Zoals eerder vermeld, heeft de Gemengde Commissie de re-integratie van de gedetineerde opgenomen als werkpunt voor het Strategisch plan van 2015-2020 (Gemengde Commissie, 2014). Dit is de ideale gelegenheid om de bevindingen van dit onderzoek verder te gaan onderzoeken alsook om de hulp- en dienstverlening in de gevangenis verder onder de loep te nemen om zo de nodige verbeteringen door te voeren. Hierdoor zal men hulp- en dienstverlening kunnen aanbieden op een kwaliteitsvolle manier rekening houdend met de noden en behoeften van iedere gedetineerde.

BIBLIOGRAFIE

- Aertsen, I., Roose, R., Van Garsse, L., & Vander Laenen, F. (2012). Woord vooraf. In Aertsen, I., Roose, R., Van Garsse, L., & Vander Laenen, F. (Eds.). *Handboek forensisch welzijnswerk: ontwikkeling, beleid, organisatie & praktijk* (pp. V-VIII). Gent: Academia Press.
- Agentschap voor Sociaal en Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen. (z.d.). *Bibliotheekwerking gedetineerden*. Geraadpleegd op 22 november 2014, van <http://www.sociaalcultureel.be/volwassenen/bibgedet.aspx>
- Alos, R., Esteban, F., Jodar, P., & Miguelez, F. (2011). *Effects of prison work programmes on the employability of ex-prisoners*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.
- Alzúa, M.L., Rodriguez, C., & Villa, E. (2010). The Quality of Life in Prisons: Do Educational Programs Reduce In-Prison Conflicts? In Di Tella, R., Edwards, S., & Schargrodsy, E. (Eds.). *The Economics of Crime: Lessons for and from Latin America* (pp. 239-264). Chicago: University of Chicago Press.
- Andrews, D.A., & Bonta, J. (2007). *Risk-Need-Responsivity Model for Offender Assessment and Rehabilitation*. Geraadpleegd op 31 oktober 2014, van https://cpoc.memberclicks.net/assets/Realignment/risk_need_2007-06_e.pdf
- Baker, F., & Instagliata, J. (1982). Quality of life in the evaluation of community support systems. *Evaluation and program planning*, 5 (1982), pp. 69-79.
- Baldry, E., McDonnell, D., Maplestone, P., & Peeters, M. (2002). *Ex-prisoners and accommodation: what bearing do different forms of housing on social reintegration of ex-prisoners*. Melbourne: University of NSW.
- Belenko, S., & Peugh, J. (2005). Estimating drug treatment needs among state prison inmates. *Drug and Alcohol Dependence*, 77 (3), pp. 269-281.
- Beyens, K., & Tournel, H. (2010). Mijnwerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview. In Decorte, T., & Zaitch, D. (Eds.). *Kwalitatieve methoden en technieken* (pp. 199-232) (2de druk). Leuven, Den Haag: Acco.

- Blaauw, E., & van Marle, H. J. C. (2007). Mental health in prisons. In Møller, L., Stöver, H., Jürgens, R., Gatherern A., & Nikogosian, H. (Eds.). *Health in prisons - A WHO guide to the essentials in prison health* (pp. 133–146). Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- Bloom, D. (2006). *Employment-focused programs for ex-prisoners*. New York City, Oakland & California: MDRC.
- Bouverne-De Bie, M. (2002). Het forensisch welzijnswerk en de ‘sociale integratie’ – doelstelling. In Bouverne-De Bie, M., Kloeck, K., Meyvis, W., Roose, R., & Vanacker, J. (Eds.) *Handboek Forensisch Welzijnswerk* (pp. 351-380). Gent: Academia Press.
- Bouverne-De Bie, M. (2012). De verzorgingsstaat als context van sociaal agogisch handelen. In Bouverne-De Bie, M. (Ed.). *Sociale agogiek* (pp. 41-86). Gent: Academia Press.
- Bouverne-De Bie, M., & Roose, R. (2000). Het begrip sociale integratie. In Bouverne-De Bie, M., & Goethals, J. (Eds.). *Voorwaardelijke invrijheidstelling: wetgeving, predictie en begeleiding* (pp. 165-178). Gent: Academia Press.
- Bouverne-De Bie, M., Vander Beken, T., & Vander Laenen, F. (2012). Strafrecht en welzijnswerk. In Aertsen, I., Roose, R., Van Garsse, L., & Vander Laenen, F. (Eds.). *Handboek forensisch welzijnswerk: ontwikkeling, beleid, organisatie & praktijk* (pp. 3-25). Gent: Academia Press.
- Bradley, K.H., Oliver, M.R.B., Richardson, N.C., & Slayter, E.M. (2001). *No place like home: Housing and the ex-prisoner*. New York: Community Resources For Justice.
- Bronsteen, J., Buccafusco, C., & Masur, J. (2009). Happiness and Punishment. *The university of Chicago Law Review*, 76 (2009), pp. 1037-1082.
- Brosens, D., De Donder, L., & Verté, D. (2013). *Hulp- en dienstverlening gevangenis Antwerpen: een onderzoek naar de behoeften van gedetineerden*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Brown, M., & Ward, T. (2004). The good lives model and conceptual issues in offender rehabilitation. *Psychology, Crime & Law*, 10 (3), pp. 243-257.

- Bukstel, L.H., & Kilmann, P.R. (1980). Psychological effects of imprisonment on confined individuals. *Psychological Bulletin*, 88 (2), pp. 469-493.
- Bushway, S. (2003). *Reentry and Prison Work Programs*. Geraadpleegd op 22 november 2014, van http://www.urban.org/UploadedPDF/410853_bushway.pdf
- Claes, B. (2014). Een verhaal van hoop, verandering en kracht: Herstelgerichte detentie anno 2014. *Nieuwsbrief Suggnomè vzw voor recht van spreken*, 15 (1), pp. 3-9.
- Clements, P. (2004). The rehabilitative role of arts education in prison: Accommodation or enlightenment? *International Journal of Art & Design Education*, 23 (2), pp. 169–178.
- Commissie strafuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straftoemeting (2003). *Eindverslag*. Brussel: Federale Overheidsdienst Justitie.
- Condon, L., Hek, G., & Harris, F. (2008). Choosing health in prison: Prisoners' views on making healthy choices in English prisons. *Health Education Journal*, 67 (3), pp. 155-166.
- Crow, I. (2001). *The treatment and Rehabilitation of offenders*. London, California & New Delhi: SAGE Publications.
- Cuypers, R. (2008). Onderwijs aan mensen in detentie: een blijvende uitdaging. *Fatik*, 26 (120), pp. 19-22.
- Daems, T. (2010). Toeters nog bellen: 5 jaar basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden. *Fatik*, 28 (125), pp. 23-25.
- Davis, C., Bahr, J.S., & Ward, C. (2012). *The process of offender reintegration: Perceptions of what helps prisoners reenter society*. United Kingdom: Sage Pub.
- Decorte, T., & Zaitch, D. *Kwalitatieve methoden en technieken (2de druk)*. Leuven, Den Haag: Acco.
- Decreet van 11 mei 1999 houdende goedkeuring van het samenwerkingsakkoord van 28 februari 1994, gewijzigd op 7 juli 1998, tussen de Staat en de Vlaamse Gemeenschap inzake de sociale hulpverlening aan gedetineerden met het oog op hun sociale reïntegratie*, B.S., 10 april 2001.

- Decreet 8 maart 2013 betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden*, B.S., 11 april 2013.
- Demeersman, T. (2009). Van de bak naar de straat: Over thuisloosheid na detentie. *Fatik*, 27 (124), pp. 4-11.
- Demyttenaere, B. (2002). *Levenslang: Een blik achter de tralies van de Belgische gevangenen*. Antwerpen: Manteau.
- Denzin, K. N., & Lincoln, S. Y. (2000). *Handbook of qualitative research* (Second edition). California: Sage.
- Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen. (2014). *Jaarverslag 2013*. Brussel: Federale Overheidsdienst Justitie.
- Dominicus, H. (2013). De communautarisering van de Justitiehuisen: een nieuwe mijlpaal in de ontwikkeling van de overheidsreclassering. *Fatik*, 31 (138), pp. 12-19.
- Draper, E.C., Errington, S., Omar, S., & Makhita, S. (2013). The therapeutic benefits of sport in rehabilitation of young sexual offenders: A qualitative evaluation of the fight with insight programme. *Psychology of Sport and Exercise*, 14 (2013), pp 519-530.
- Dubberley, S., Parry, O., & Baker, S.-A. (2011). Mending fences: Reparation and the reorientation of young people in the secure estate. *Criminal Justice Studies*, 24 (4), pp. 337-350.
- Duke, K. (2003). *Drugs, Prisons and Policy-Making*. New York: Palgrave Macmillan.
- De Pauw, M., De Valck, S., & Vander Laenen, F. (2009). Drugs in de gevangenis: kwalitatief onderzoek bij gedetineerden in de gevangenis van Gent. *Fatik*, 27 (124), pp. 21-27.
- De Ridder, S. Beyens, K., & Snacken, S. (2012). Does reintegration need REHAB? Early release procedures for prisoners without a legal permit of residence in Belgium. *European Journal of Probation*, 4 (3), pp. 21-36.
- De Rode Antraciet. (z.d., a). *Wie vast zit wil bewegen: wijzer over sport in de gevangenen*. Geraadpleegd op 21 november 2014, van http://www.derodeantraciet.be/docs/documenten/Boekje_Sport_003.pdf

- De Rode Antraciet. (z.d., b). *Fitness tussen de muren*. Geraadpleegd op 21 november 2014, van http://www.derodeantraciet.be/docs/documenten/Fitness_tussen_muren.pdf
- De Rode Antraciet. (z.d., c). *Cursusaanbod: voor gedetineerden*. Geraadpleegd op 22 november 2014, van http://www.derodeantraciet.be/paginas/pagina.php?pag_niv1_ID=9
- De Rode Antraciet. (z.d., d). *Sociaal-cultureel werk: werking*. Geraadpleegd op 22 november 2014, van http://www.derodeantraciet.be/paginas/pagina.php?pag_niv1_ID=2#werking
- Fagan, R. (1999). The use of required treatment for substance abusers. *Substance abuse*, 20 (4), pp. 249- 261.
- Farall, S., & Maruna, S. (2004). Desistance-focused criminal justice policy research: Introduction to a special issue on desistance from crime and public policy. *The Howard Journal*, 43 (4), pp. 358-367.
- Federale Overheidsdienst Justitie. (2011a). *Ontspanning*. Geraadpleegd op 21 november 2014, van http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenis/leven_in_de_gevangenis/ regime/ontspanning/
- Federale Overheidsdienst Justitie. (2011b). *Opleiding*. Geraadpleegd op 22 november 2014, van http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenis/leven_in_de_gevangenis/ regime/opleiding/
- Federale Overheidsdienst Justitie. (2011c). *Werken*. Geraadpleegd op 22 november 2014, van http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenis/leven_in_de_gevangenis/ regime/werken/
- Federale Overheidsdienst Justitie. (2011d). *Soorten bezoek*. Geraadpleegd op 17 december 2014, van http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenis/gedetineerde_bezoeken/soorten_bezoek/
- Federale Overheidsdienst Justitie. (2011e). *Gezondheidszorg*. Geraadpleegd op 28 november 2014, van

http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenen/leven_in_de_gevangenis/gezondheidszorg/

Federale Overheidsdienst Justitie. (2011f). *Drugsbeleid*. Geraadpleegd op 30 november 2014, van

http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenen/leven_in_de_gevangenis/drugsbeleid/

Federale Overheidsdienst Justitie.(2013a). *Gevangenen*. Geraadpleegd op 24 oktober 2014, van

http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenen/belgische_gevangenen/gevangenen/

Federale Overheidsdienst Justitie (2013b). *Justitie in cijfers 2012*. Brussel: Federale Overheidsdienst Justitie. Geraadpleegd op 24 oktober 2014, van http://justitie.belgium.be/nl/binaries/0210_JIC2012__NL_tcm265-230185.pdf

Federale Regering Di Rupo I. (2011). *Ontwerpverklaring over het algemeen beleid*. Brussel: Federale Overheid.

Federale Regering Michel I. (2014). *Federaal regeerakkoord*. Brussel: Federale Overheid.

Flick, U. (2002). *An introduction to qualitative research*. California: Sage Publications.

Fraser, A. (2007). Primary health care in prisons. In Møller, L., Stöver, H., Jürgens, R., Gatherer, A., & Nikogosian, H. (Eds.). *Health in prisons- A WHO guide to the essentials inprison health* (pp. 21–31). Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.

Freudenberg, N. (2002). Adverse Effects of US Jail and Prison Policies on the Health and Well-Being of Women of Color. *American Journal of Public Health*, 92 (12), pp. 1895-1899.

Gannon, T.A., Mann, R.E., & Ward, T. (2007). The good lives model of offender rehabilitation: Clinical implications. *Agression and Violant behavior*, 14 (2007), pp. 87-107.

- Gemengde Commissie. (2014). *Omgevingsanalyse en strategisch kader: voor de opmaak van een 'Vlaams strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden 2015 – 2020'*. Brussel: Vlaamse Overheid.
- Giardano, P.C., Cernkovich, S., & Rudolph, L.J. (2002). Gender, Crime, and Desistance: Toward a Theory of Cognitive Transformation. *American Journal of Sociology*, 107 (4), pp. 990-1064.
- Gideon, L. (2007). Family Role in the Reintegration Process of Recovering Drug Addicts: A Qualitative Review of Israeli Offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 51 (2), pp. 212-226.
- Hairston, C.F. (1991). Family ties during imprisonment: important to whom and for what? *Journal of Sociology and Social Welfare*, 18 (1991), pp. 87-104.
- Hammett, T.M., Roberts, C., & Kennedy, S. (2001). Health- related Issues in Prisoner reentry. *Crime and Delinquency*, 47 (3), pp. 390-409.
- Hayton, P. (2007). Protecting and promoting health in prisons: A setting approach. In Møllern, L., Stöver, H., Jürgens, R., Gatherer, A., & Nikogosian, H. (Eds.). *Health in prisons - A WHO guide to the essentials inprison health* (pp. 15–20). Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- Hellemans, A., Aertsen, I., & Goethals, J. (2008). *Externe evaluatie strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden: Eindrapport*. Leuven: Universiteit Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid.
- Hiller, M.L., Knight, K., & Simpson, D.D. (1999). Prison-based substance abuse treatment, residential aftercare, and recidivism. *Addiction*, 94 (6), pp. 833-842.
- Hunter, G., & Boyce, I. (2009). Preparing for Employment: Prisoners Experience of Participating in a Prison Training Programme. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 48 (2), pp. 117-131.
- Interdepartementale Commissie Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. (2000). *Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden: Strategisch plan van de Vlaamse Gemeenschap. Missie, krachtlijnen, ambities, strategieën en kritische succesfactoren*. Brussel: Vlaamse Regering.

- Johnson, L. M. (2008). A place for art in prison: Art as a tool for rehabilitation and management. *Southwest Journal of Criminal Justice*, 5 (2), pp. 100–120.
- Kaesemans, G. (2014). *Forensische zorg door de centra geestelijke gezondheidszorg. Leidraad doorheen de multidisciplinaire ambulante hulpverlening aan personen met een justitieel statuut*. Brussel: Zorgnet Vlaanderen.
- Kastelic, A. (2007). Substitution treatment in prisons. In Møllern, L., Stöver, H., Jürgens, R., Gatherer, A., & Nikogosian, H. (Eds.). *Health in prisons - A WHO guide to the essentials inprison health* (pp. 113–131). Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- Keyes, C.L.M. (1998). Social Well-Being. *Social Psychology Quarterly*, 61 (2), pp. 121-140.
- Korzilius, H. (2000). *De kern van survey-onderzoek*. Assen: Gorcum & Comp.
- Lang, M., & Belenko, S. (2000). Predicting retention in a residential drug treatment alternative to prison program. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 19 (2), pp. 145-160.
- Lewis, S. (2005). Rehabilitation: Headline or footnote in the new penal policy? In Priestley, P., & Vanstone, M. (Eds.). (2010). *Offenders or citizen?: Readings in rehabilitation* (pp. 272-274). United Kingdom: Willan Publishing.
- Lindquist, C.H. (2000). Social integration and mental well-being among jail inmates. *Sociological Forum*, 15 (3), pp. 431- 455.
- Liebling, A. (1995). Vulnerability and Prison Suicide. *The British Journal of Criminology*, 35 (2), pp. 173-187.
- Liebling, A. (2011a). Distinctions and distinctiveness in the work of prison officers: Legitimacy and authority revisited. *European Journal of Criminology*, 8 (6), pp. 484-499.
- Liebling, A. (2011b). Moral performance, inhuman and degrading treatment and prison pain. *Punishment and Society*, 13 (5), pp. 530-550.
- Liebling, A., & Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*. United Kingdom: Willan Publishing.

- Lippke, R.L. (2003). Prisoner access to recreation, entertainment and diversion. *Punishment & Society*, 5 (1), pp. 33-52.
- Longshore, D., & Teruya, C. (2006). Treatment motivation in drug users: A theory-based analysis. *Drug and Alcohol Dependence*, 81 (2), pp. 179-188.
- Maes, E. (2010). Evoluties in punitiviteit: lessen uit de justitiële statistieken. In Aertsen, I., Beyens, K., Daems, T., & Maes, E. (Eds.). *Hoe punitief is België?* (pp. 155-176). Antwerpen: Maklu.
- Maes, E. & Scheirs, V. (2009). De Belgische gevangenispopulatie in cijfers. In Daems, T., Pletincx, P., Robert, L., Scheirs, V., van de Wiel, A., & Verpoest, K. (Eds.). *Achtertralies in België*. (pp. 91-112). Gent: Academia Press.
- Maesschalck, J. (2010). Methodologisch kwaliteit in het kwalitatief criminologisch onderzoek. In Decorte, T. & Zaitch, D. (Eds.). *Kwalitatieve methoden en technieken* (pp. 120-145) (2de druk). Leuven, Den Haag: Acco.
- Mallin, S., & Kell, I.J. (1995). Inside perspectives ex-prisoners views on prison education. In Hamilton, M., & Withnall, A. (Eds.). *Innovation in Continuing Education Provision, Teaching en Learning: Research Perspectives* (pp. 70-75). Lancaster: Lancaster University.
- Malterud, K. (2001). Qualitative research: standards, challenges, and guidelines. *The Lancet*, 358 (9280), pp. 483-488.
- Manger, T., Eikeland, O., & Asbjørnsen, A. (2012). Effects of Educational Motives on Prisoners' Participation in Education and Educational Desires. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 19 (2013), pp. 245-257.
- Martos-García, D., Devís-Devís, J., & Sparkes, A. C. (2009). Sport and physical activity in a high security Spanish prison: An ethnographic study of multiple meanings. *Sport, Education and Society*, 14 (1), pp. 77-96.
- Maruna, S. (2001). *Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington DC: American Psychological Association.

- Maruna, S., Immarigeon, R., & LeBel, P.T. (2007). Ex-offender reintegration: theory and practice. In Maruna, S., & Immarigeon, R. (Eds.). *After crime and punishment: Pathways to offender reintegration* (pp. 3-26). United Kingdom: Willan Publishing.
- McArthur, A.V. (1974). *Coming out cold*. Lexington, Massachusetts: Lexington Books.
- Melser, J., Ward, T., & Yates, P.M. (2006). *Reconstructing the Risk–Need–Responsivity model: A theoretical elaboration and evaluation*. US: Elsevier.
- Meyvis, W., Roose, R., & Vander Laenen, F. (2012). Van private reclassering naar maatschappelijke dienstverlening aan justitiecliënteel. In Roose, R., Vander Laenen, F., Aertsen, I., & Van Garsse, L. (Eds.). *Handboek forensisch welzijnswerk: ontwikkeling, beleid, organisatie & praktijk* (pp. 27-45). Gent: Academia Press.
- Mortelmans, D. (2010). Het kwalitatief onderzoeksdesign. In Decorte, T., & Zaitch, D. (Eds.). *Kwalitatieve methoden en technieken* (pp. 75-118) (2de druk). Leuven, Den Haag: Acco.
- Oud, W., & Oostdam, R. (2007). *KunstWerk(t) in de tertiaire sector: Evaluatieonderzoek naar ervaringsleren met theatrale werkvormen*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut, Universiteit van Amsterdam.
- O’Gorman, A., & Vander Laenen, F. (2010). Ethische aspecten van het kwalitatief onderzoek. In Decorte, T., & Zaitch, D. (Eds.). *Kwalitatieve methoden en technieken* (pp. 531-557) (2de druk). Leuven, Den Haag: Acco.
- Ozano, K. A. (2008). *The role of physical education, sport and exercise in a female prison*. United Kingdom: University of Chester.
- Parker, A., Meek, R., & Lewis, G. (2014). Sport in a youth prison: male young offenders experiences of a sporting intervention. *Journal of Youth Studies*, 17 (3), pp. 381-396.
- Pauwels, L. (2013). *Kwantitatieve criminologie: basishandboek kwantitatieve methoden van criminologisch onderzoek*. Gent: Academia Press.
- Pelissier, B., Rhodes, W., Saylor, W., Gaes, G., Camp, S.D., Vanyur, S.D., & Wallace, S. (2001). Triad Drug Treatment: Evaluation Project. *Federal Probation Journal*, 65 (3), pp. 3-7.

Petersilia, J. (2005). Hard time: Ex-Offenders returning home after prison. *Corrections Today*, 67 (2), pp. 66-71.

Plochg, T. & Van Zwieten, M.C.B. (2007). Kwalitatief onderzoek. In: Plochg, T., Juttmann, R.E., Klazinga, N.S., & Mackenbach, J.P. (Eds.). *Handboek voor gezondheidszorgonderzoek* (pp. 77-93). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Polfliet, K. (2009). De Vlaamse hulp- en dienstverlening aan gedetineerden of hoe nieuwe wegen vaste vorm krijgen... In Daems, T., Pletincx, P., Robert, L., Scheirs, V., van de Wiel, A., & Verpoest, K. (Eds.). *Achter tralies in België* (pp. 145-161). Gent: Academia Press.

Raynor, P., & Robinson, G. (2005). *Rehabilitation, Crime and Justice*. New York: Palgrave Macmillan.

Robert, L. (2008). “Ze komen allemaal terug!” Het boemerangeffect van de gevangenis. *Fatik*, 26 (117), pp.3.

Rubin, R.J. (1973). *U.S. prison library services and their theoretical bases*. US: University of Illinois.

R1 (2015).

R2 (2015).

R3 (2015).

R4 (2015).

R5 (2015).

R6 (2015).

R7 (2015).

R8 (2015).

R9 (2015).

R10 (2015).

- Regie van de Gevangenisarbeid. (z.d.). *De opdracht van de Regie van de Gevangenisarbeid*. Geraadpleegd op 22 november 2014, van <http://www.rtp-rga.be/nl/content/de-opdracht-van-de-regie-van-de-gevangenisarbeid>
- Sabo, D. (2001). Doing Time, Doing Masculinity: Sports and Prison. In Sabo, D., Kupers, T.A., & London, W. (Eds.). *Prison Masculinities* (pp. 61-66). Philadelphia: Temple University Press.
- Samenwerkingsakkoord tussen de Staat en de Vlaamse Gemeenschap van 28 februari 1994*, B.S., 18 maart 1994.
- Seidman, I. (2013). *Interviewing as qualitative research: a guide for researchers in education & the social sciences (fourth edition)*. Columbia University: Teachers College Press.
- Simon, F.H. (1999). *Prisoners work and vocational training*. London: Routledge.
- Smaling, A. (2006). De probleemstelling bij kennisgericht en praktijkgericht onderzoek. *Kwalon*, 11 (1), pp. 5-11.
- Snacken, S. (2014). De commissie Holsters dan toch buitenspel? In Beyens, K., Daems, T. & Maes, E. (Eds.). *Exit gevangenis? De werking van de strafuitvoeringsrechtbanken van de wet op de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf* (pp. 155-176). Antwerpen: Maklu.
- Snacken, S., Keulen, J., & Winkelmanns, L. (2004). *Buitenlanders in Belgische gevangnissen: knelpunten en mogelijke oplossingen*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Steunpunt Algemeen Welzijnswerk. (2009). *Hulpverlening in detentiecontext*. Geraadpleegd op 21 november 2014, van [file:///C:/Users/Admin/Downloads/jww-totaaldoc%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/jww-totaaldoc%20(1).pdf)
- Steunpunt Algemeen Welzijnswerk. (2013). *Beleidsvoorstellen verkiezingen 2014. Effectieve reïntegratie van gedetineerden*. Geraadpleegd op 30 november 2014, van <file:///C:/Users/Admin/Downloads/Politiek%20dossier%202014%20-%20Detentiebeleid.pdf>
- Steunpunt Algemeen Welzijnswerk. (z.d.). *Justitieel Welzijnswerk binnen de gevangenis*. Geraadpleegd op 28 november 2014, van

http://www.steunpunt.be/onderwerpen/detentie/justitieel_welzijnswerk/binnen_de_gevangenis

- Stöver, H., & Weilandt, C. (2007). Drug use and drug services in prisons. In Møllern, L., Stöver, H., Jürgens, R., Gatherer, A., & Nikogosian, H. (Eds.). *Health in prisons - A WHO guide to the essentials inprison health* (pp. 85–111). Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- Sullivan, L.E. (2000). The least of our brethren: Library services to prisoners. *American Libraries*, 31 (5), pp. 56-58.
- Sykes, G.M. (1958). *The society of captives: A Study of a Maximum Security Prison*. United Kingdom: Princeton University Press.
- Taxman, F.S., Young, D., & Byrne, J.M. (2004). With eyes wide open: formalizing, community and social control intervention in offender reintegration programmes. In Maruna S., & Immarigeon, R. (Eds.). *After crime and punishment: pathways to offender reintegration* (pp. 233-260). United Kingdom: Willan Publishing.
- Todts, S. (2003). Druggebruik in de Belgische gevangenen. *Fatik*, 23 (106), pp.14-19.
- Todts, S. (2009). Middelengebruik en psychiatrische aandoeningen in de gevangenen. In Daems, T., Pletincx, P., Robert, L., Scheirs, V., van de Wiel, A., & Verpoest, K. (Eds.). *Achter tralies in België* (pp. 145-161). Gent: Academia Press.
- Tournel, H., & Snacken, S. (2009). *Vorming, opleiding en arbeidstoeleiding ter bevordering van de sociale (re-)integratie in zeven Vlaamse gevangenen*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Tubex, H. & Strypstein, J. (2004). Veel gedetineerden, weinig cijfers. *Panopticon*, 25 (1), pp. 112-120.
- Uggen, C. (2000). Work as a Turning Point in the Life Course of Criminals: A Duration Model of Age, Employment, and Recidivism. *American Sociological Review*, 65 (4), pp. 529-546.
- Vacca, J.S. (2004). Educated Prisoners Are Less Likely to Return to Prison. *The Journal of Correctional Education*, 55 (4), pp. 297-305.

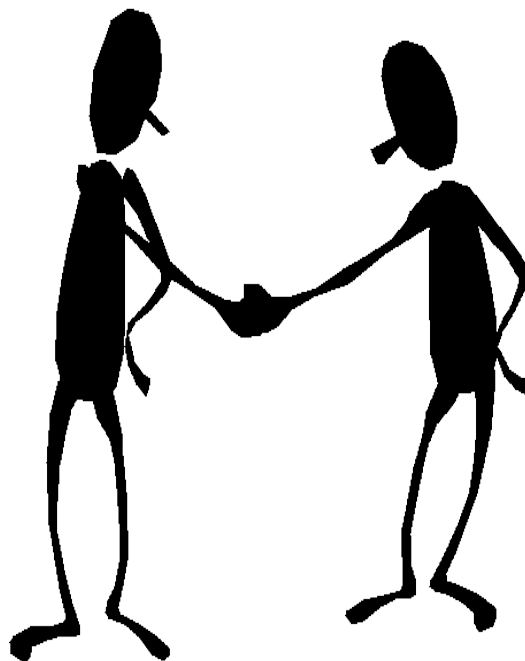
- Vanacker, J., De Valck, S., & Verhelst, M. (2002). Een verkenning van het forensisch werkveld: Justitie en de Vlaamse Gemeenschap. In Bouverne-De Bie, M., Kloeck, K., Meyvis, W., Roose, R., & Vanacker, J. (Eds.). *Handboek Forensisch Welzijnswerk* (pp. 115-150). Gent: Academia Press.
- Vandeurzen, J. (2014). *Beleidsnota 2014-2019 welzijn, gezondheidszorg en gezin*. Brussel: Vlaamse Overheid.
- VDAB. (2014). *Gedetineerd*. Geraadpleegd op 22 november 2014, van <http://www.vdab.be/werkinzicht/gedetineerd.shtml>
- Visher, C., Yahner, J., & La Vigne, N. (2010). *Life after prison: tracking the experiences of male prisoners returning to Chicago, Cleveland, and Houston*. Geraadpleegd op 28 november 2014, van <http://www.urban.org/UploadedPDF/412100-life-after-prison.pdf>
- Vzw Vokans. (z.d.). *Wie zijn we?* Geraadpleegd op 22 november 2014, van <http://vokans.be/wie-zijn-we/>
- Vander Laenen, F., & Polfliet, K. (2010). Het forensisch welzijnswerk in Vlaanderen: een stand van zaken. *Welzijnsids*, 75 (2010), pp. 113–131.
- Vander Laenen, F., & Roose, R. (2012). ‘Het’ forensisch welzijnswerk bestaat niet. In Aertsen, I., Roose, R., Van Garsse, L., & Vander Laenen, F. (Eds.). *Handboek forensisch welzijnswerk: ontwikkeling, beleid, organisatie & praktijk* (pp. 323-324). Gent: Academia Press.
- Van Campfort, S., Demeersman, T., & Nuyts, K. (2009). *Methodologisch kader trajectbegeleiders voor Justitieel Welzijnswerk: hulpverlening in detentiecontext*. Berchem: Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.
- Van Haegendoren, M., Lenaers, S., & Valgaeren, E. (2001). *De gemeenschap achter tralies: onderzoek naar de behoeften van gedetineerden aan maatschappelijke hulp- en dienstverlening*. Diepenbeek: SEIN.
- Van Ness, D., & Strong, K.H. (1997). *Restoring Justice*. Cincinnati, Ohio: Anderson Publishing.

- Van Zwieten, M. & Willems, D. (2004). Methodologie van kwalitatief onderzoek: waardering van kwalitatief onderzoek. *Huisarts en wetenschap*, 47 (13), pp. 631-635.
- Van den Wyngaert, C. (2011). *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen (deel1)*. Antwerpen: Maklu.
- Vlaamse Overheid. (z.d., a). *Hulp aan gedetineerden*. Geraadpleegd op 15 december 2014, van <http://www4wvg.vlaanderen.be/wvg/welzijnsamenleving/hulpaangedetineerden/Paginas/inhoud.aspx>
- Vlaamse Overheid. (z.d., b). *Gevangenen werken aan een betere toekomst in Openleercentrum*. Geraadpleegd op 5 december 2014, van <http://www.ond.vlaanderen.be/nieuws/archief/2007/2007p/1117-openleercentrum.htm>
- Vlaamse overheid. (2013). *Gevangenis Dendermonde: Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden*. Geraadpleegd op 16 december 2014, van http://www4wvg.vlaanderen.be/wvg/welzijnsamenleving/hulpaangedetineerden/jaarverslagen/Documents/2013/2013_dendermonde.pdf
- Vlaamse Overheid en Federale Overheidsdienst Justitie. (2007). *Gezamenlijk Bijkomend Implementatieplan Vlaamse Gemeenschap- Justitie betreffende het Vlaams Strategisch Plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden*. Brussel: Vlaamse Overheid en Federale Overheidsdienst Justitie.
- Van der Laan, A. & Eichelsheim, V. (2013). Juvenile adaptation to imprisonment: feelings of safety, autonomy and well-being, and behavior in prison. *European Journal of Criminology*, 10 (4), pp. 424-443.
- Wet 12 januari 2005. *Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden*, B.S., 1 februari 2005.
- Wet 17 Mei 2006 *betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten*, B.S., 15 juni 2006.

Willis, G.M. (2010). Risk management versus the Good Lives Model: the construction of better lives and the reduction of harm. In Herzog-Evants, M. (Ed.). *Transnational Criminology Manual (volume 3)* (pp. 763-781). Nijmegen: Wolf Legal Publisher.

BIJLAGE 1: INFORMED CONSENT *(brochure)*

Zin om een student van de Universiteit Gent te helpen?

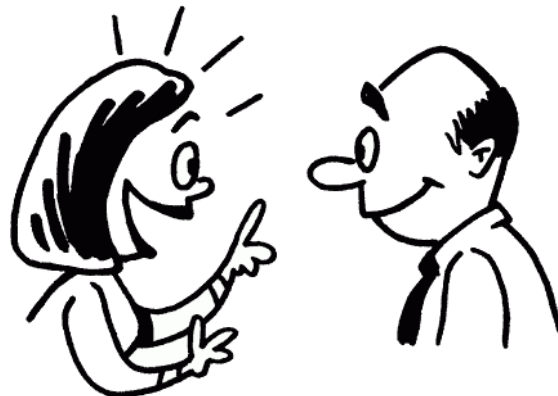
**Onderzoek: Re-integratie van de
gedetineerde**

Hallo.....,

Mijn naam is Leen Van Nieuwenhove. Ik ben een student aan de Universiteit van Gent en momenteel zit ik in mijn laatste jaar Criminologische Wetenschappen. In dit laatste jaar schrijf ik ook een masterproef (thesis). Hiervoor wil ik graag een onderzoek uitvoeren bij gedetineerden. Ik ben dus op zoek naar mensen die mij graag zouden willen helpen.

Het onderzoek:

Het onderzoek bestaat uit een interview tussen u en mezelf. Dit interview zal ongeveer 1 uur en 30 minuten duren. Tijdens dit interview zal ik een aantal vragen stellen over de hulp- en dienstverlening in de gevangenis en het belang van de hulp- en dienstverlening voor uw re-integratie.

Waarom?

In België is er nog maar weinig onderzoek gevoerd naar de noden en behoeften van gedetineerden inzake de hulp- en dienstverlening. In het onderzoek van deze masterproef wil ik dan ook graag bestuderen in welke mate de gevangenis de gedetineerde voorbereid op re-integratie aan de hand van de hulp- en dienstverlening in de gevangenis. Uw mening is dan ook een grote meerwaarde voor dit onderzoek.

Wanneer u wenst, kan u bij het afronden van het onderzoek de algemene resultaten van het onderzoek ontvangen.

Hoe?

- Het interview zal ongeveer 1 uur en 30 minuten duren. Het gesprek zal worden opgenomen om de resultaten goed en volledig te kunnen verwerken. De opnames worden enkel gebruikt in functie van het onderzoek. Na het afronden van het onderzoek zullen de opnames worden verwijderd.
- Uw gegevens worden niet bekend gemaakt aan medewerkers van de gevangenis of justitie.
- U kan op elk moment tijdens het onderzoek vragen stellen, pauze nemen of stoppen

Bent u geïnteresseerd en wil u me graag helpen? Schrijf u dan in door deze bladzijde in te vullen en af te geven aan iemand van de **PSD** of deze via de **binnenpost** mee te geven. U kan deze brochure bezorgen tot en met **zondag 22 februari**. In de kader hieronder kan u aanduiden welke dagen en tijdstippen voor u het beste passen. U zal nadien op de hoogte worden gebracht wanneer het interview zal plaatsvinden.

Alvast **BEDANKT!**

Ik,.....

Celnummer:.....

Afdeling:.....

Wil graag meewerken aan het onderzoek en kan op deze dagen een afspraak maken:

Kruis aan wat past	DAG	TIJDSTIP
	maandag	Tussen.....u en.....u
	Dinsdag	Tussen.....u en.....u
	Woensdag	Tussen.....u en .....u
	Donderdag	Tussen.....u en.....u
	Vrijdag	Tussen.....u en.....u
	Zaterdag	Tussen.....u en.....u

Handtekening:

BIJLAGE 2: VRAGENLIJST *(guide)*

1. Sport

1. Heb je de afgelopen maand aan sport gedaan?

Ja: Hoeveel uur heb je de afgelopen week ongeveer aan sport gedaan?

Nee: Waarom heb je niet aan sport gedaan de afgelopen maand?

2. Wat vind je de belangrijkste redenen om aan sport te doen?

3. De gevangenis biedt enkele sporten aan. Welke sporten doe je/zou je graag doen?

Heb je kennis van het aanbod van de verschillende sporten?

4. Welke drie sporten zou jij graag doen? Je mag ook sporten noemen die je nog niet in de gevangenis kan doen.

5. Vergelijk met toen je vrij was. Doe je in de gevangenis meer, minder of evenveel aan sport als toen?

6. Wat kunnen we doen om jou te laten sporten als je vrijkomt? (al dan niet hulp nodig)

7. Is sport belangrijk voor jou als voorbereiding op re-integratie?

8. Beantwoordt het aanbod van sport aan deze voorbereiding?

Wat zijn eventueel beperkingen/problemen (vb. inzake toegankelijkheid)?

Waarom wel/ niet?

9. Hoe ervaar je de begeleiding tijdens het sporten?

2. Onderwijs

1. Van welke opleiding genoot je alvorens je in de gevangenis terecht kwam?

2. Volg je nu les in de gevangenis?

Waarom heb je nog nooit les gevolgd in de gevangenis?

Zou je nog les willen volgen in de toekomst?

3. Hoelang zat je in de gevangenis toen je besloot om les te volgen?

Welke opleiding(en) heb je gevolgd?

4. Waar studeer je het liefst in de gevangenis?
5. Wat vind je de belangrijkste redenen om les te volgen?
6. Heb je je studie in de gevangenis afgemaakt?
7. Welke cursussen zou je graag volgen in de gevangenis?
8. Uitspraken: Met welke uitspraken ga je akkoord?
  - Er is te veel lawaai om goed te kunnen studeren.
  - Ik heb te weinig tijd om te studeren en om te werken.
  - Ik krijg te weinig begeleiding. Ik moet alles alleen doen.
  - Andere gedetineerden lachen met mensen die les volgen.
  - Ik kan moeilijk studeren op cel omdat ik met meerderen op cel zit.
  - Het is moeilijk om les te volgen. De cheffen hebben niet voldoende tijd om ons naar de les te laten gaan.
9. Wat kunnen we doen om jou les te laten volgen (in de gevangenis)?
10. Wat kunnen we doen om jou les te laten volgen als je vrijkomt?
11. Is onderwijs belangrijk voor jou om je voor te bereiden op je re-integratie?
12. Beantwoordt het aanbod van het onderwijs om deze voorbereiding te doen slagen?
Waarom wel/ niet?
Eventuele beperkingen, problemen? (toelating)
13. Hoe ervaren je de begeleiding van het onderwijs in de gevangenis?

3. Arbeid

1. Wat deed je voordat je in de gevangenis terecht kwam?
2. Welke eigen inkomsten had je voor je in de gevangenis terecht kwam?
3. Kwam je al in contact met de VDAB?
Nee: Waarom had je nog geen contact met de VDAB
4. Wat vind jij de belangrijkste redenen om een gesprek te hebben met de consulent van de VDAB of om een cursus van de VDAB te volgen?
5. Welke cursussen zou jij graag volgen in de gevangenis (wat betreft werk)?
6. Werk je in de gevangenis?

Waarom wel/niet?

Hoe ervaar je dit?

Hoe belangrijk vind je werken in de gevangenis?

7. Wat kunnen we doen om jou aan werk te helpen als je vrijkomt?

8. Is het aanbod van het werk (VDAB consulent) belangrijk voor jou om je voor te bereiden op je re-integratie?

9. Beantwoordt het aanbod van arbeid/werk in de gevangenis om deze voorbereiding te doen slagen?

Waarom wel/niet?

Beperkingen, problemen (toegankelijkheid?)

10. Hoe ervaar je de begeleiding van het onderwijs in de gevangenis?

4. Welzijn

1. Heb je een partner?

Hoe belangrijk is je partner voor jou?

2. Heb je kinderen?

Hoe vaak komen je kinderen op bezoek?

Wat kunnen we organiseren als je kinderen op bezoek komen?

3. Hoeveel keer krijg je bezoek en van wie?

4. Aan welke problemen denk je het vaakst?

Had je deze problemen al voor je in de gevangenis terecht kwam?

5. Wil je met iemand praten over deze praten?

Met wie wil je praten over dit probleem?

Waarom wil je met niemand over dit probleem praten?

6. Denk aan de laatste keer dat het JWW je hielp met een probleem. Was dit achteraf ook echt opgelost?

7. Over welke vragen krijg je graag meer informatie in de gevangenis?

8. Van welke hulp- en dienstverlening heb je al gebruik gemaakt inzake het domein welzijn?

Waarom?

Hoe ervaarde je deze begeleiding?

9. Wat kunnen we doen om jou te ondersteunen bij je vrijlating met betrekking tot deze problemen?

10. Is de hulp- en dienstverlening inzake welzijn belangrijk voor jou om je voor te bereiden op je re-integratie?

Waarom wel/ niet?

11. Beantwoordt het aanbod in de gevangenis rond welzijn om deze voorbereiding te doen slagen?

Waarom wel/niet?

Beperkingen, problemen? (toegankelijkheid)

5. Cultuur

1. Van welke hulp- en dienstverlening heb je al gebruik gemaakt inzake het domein cultuur in de gevangenis?

Hoe ervaarde je deze begeleiding?

2. Wat leen je uit de bibliotheek?

Hoe ervaar je de bibliotheek? (Welke)

Positieve & negatieve punten

3. Wat kunnen we doen om jou naar de bibliotheek te laten gaan als je vrijkomt?

4. Naar welke activiteiten zou jij gaan/ga je als de gevangenis ze organiseert?

5. Welke activiteiten zou jij graag zelf doen?

6. Volgde je al een cursus van de Rode Antraciet? (Vb. omgaan met lastige situaties, omgaan met agressie, overleven op cel, enzovoort)

Waarom volgde je nog geen cursus van de Rode Antraciet?

Wat vind je de belangrijkste redenen om een cursus van de Rode Antraciet te volgen?

7. Wat kunnen we doen om jou naar culturele activiteiten te laten gaan als je vrijkomt?

8. In welke mate vind je de georganiseerde culturele activiteiten en de bibliotheek belangrijk als voorbereiding op je re-integratie?

Waarom wel/niet?

9. Beantwoordt het aanbod van cultuur om deze voorbereiding te doen slagen?

Waarom wel/niet?

Beperkingen, problemen? (vb. toegankelijkheid)

6. (Geestelijke) gezondheid

1. Heb je al eens beroep gedaan op CGG of Centraal Aanmeldingspunt tijdens detentie?

Ja: Hoe ervaarde je deze begeleiding?

2. Waarover zou je graag een gesprek hebben in de gevangenis?

3. Denk aan de afgelopen maand. Hoe voel je je en hoe vaak?

4. Wat kunnen we doen voor jou om je beroep te laten doen op geestelijke gezondheidszorg?

5. In welke mate is de hulp- en dienstverlening belangrijk omtrent gezondheidszorg in de gevangenis als voorbereiding op je re-integratie?

Waarom wel/niet?

6. Beantwoordt het aanbod om deze voorbereiding te doen slagen?

Waarom wel/niet?

Problemen, beperkingen?

7. Drughulpverlening

1. Gebruikt(e) u drugs?

Welke?

2. Hebt u een alcoholprobleem?

3. Van welke hulp- en dienstverlening heb je al gebruik gemaakt inzake het domein drughulpverlening?

Nee: Waarom (niet)?

Ja: Hoe ervaar(de) je deze begeleiding?

4. Wat kunnen we doen voor jou om je te laten deelnemen aan drughulpverlening als je vrijkomt?

5. In welke mate vindt u drughulpverlening in de gevangenis belangrijk als voorbereiding op re-integratie?

Waarom?

6. Beantwoordt het aanbod van drughulpverlening om deze voorbereiding te doen slagen?

Waarom (niet)?

Beperkingen, problemen?

8. Huisvesting

1. Met wie woonde je samen vóór je in de gevangenis terecht kwam?

2. Beschik je momenteel nog over een verblijfplaats?

Ja: waar?

Nee: Kan je eventueel ergens terecht na je vrijlating? (waar?)

3. Maak je gebruik van mogelijke hulpverlening in verband met huisvesting?

Welke?

Hoe ervaar je deze begeleiding?

4. Wat kunnen we doen voor jou om je beroep te laten doen op hulpverlening omtrent huisvesting?

5. In welke mate is hulp- en dienstverlening omtrent huisvesting in de gevangenis belangrijk om je re-integratie voor te bereiden?

Waarom wel/niet?

6. Beantwoordt het aanbod om deze voorbereiding te doen slagen?

Waarom wel/niet?

Problemen, beperkingen?

9. Varia

1. In welk jaar ben je geboren?

2. Welke nationaliteit heb je?

3. Wat doe je het meest overdag op cel?

4. Hoelang zit je al in deze gevangenis?

5. Zat je al eerder in de gevangenis?

6. Hoe weet je dat de gevangenis activiteiten organiseert?

7. Wanneer kan je vrijkomen?

Hoe kijk je naar deze vrijlating?

8. Wat betekent voor jou re-integratie?

9. Voel je je voorbereid op deze re-integratie?

Waarom wel/niet?

Wat zijn de factoren die zorgen dat je al dan niet bent voorbereid?

10. Hoe ervaar je in het algemeen het aanbod van de hulp- en dienstverlening?

Heb je enkele tips?

11. Hoe zie jij je re-integratie/toekomst?

BIJLAGE 3: CODEBOEK

 = sport

 = onderwijs

 = drughulpverlening

 = geestelijke gezondheidszorg

 = werk

 = welzijn

 = cultuur

 = huisvesting

 = persoonskenmerken

 = redenen om niet deel te nemen

 = redenen om deel te nemen

 = redenen om te stoppen met de activiteit

 = vóór detentie

 = na detentie

 = aanbod hulp- en dienstverlening in de gevangenis

 = begeleiding hulp- en dienstverlening in de gevangenis

 = beperkingen/ problemen i.v.m. hulp- en dienstverlening in de gevangenis

 = hulp bij hulp- en dienstverlening als gedetineerde vrijkomt

 = re-integratie

 = problemen tijdens detentie

 = omgang met problemen

 = oorzaak van problemen

--- = bezoek

_____ = gemoedstoestand/emoties

_____ = effecten detentie

----- = herval/recidive

_____ = haalt positieve zaken aan

_____ = haalt negatieve zaken aan

_____ = Oplossing/ tip